

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ANTİK BİLGELİK

FRANCIS
BACON

YAYINEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Çeviren: Murat Can Mutlu

Francis Bacon (1561-1626)

22 Ocak 1561'de doğan Francis Bacon, Kraliçe I. Elizabeth'in tahta çıkışından iki yıl sonra, devlet başkanı Nicholas Bacon'ın ve Anne Cook'un oğlu olarak Londra'da dünyaya geldi. Annesi Cook, Kral VI. Edward'ın özel öğretmeni Sir Anthony Cook'un kızıydı. Bu bilgiler Bacon ailesinin dahil olduğu sınıfı ve konumunu anlatması bakımından dikkate değerdir.

Bacon daha küçükken parlak zekasıyla dikkatleri çekmiştir; on iki yaşında Cambridge Üniversitesi Trinity College'e gönderilir. Buradaki iki yıllık eğitiminde skolastik felsefeyle tanışan Bacon'ın skolastik felsefe karşısı görüşleri oluşmaya başlar. Ardından, 1576'da hukuk eğitimine başlar; Kraliçe'nin hizmetinde daha çok yasama ve siyasa işlerine bakar, ancak Elizabeth'in ondan pek hoşlanmadığı, yeterince güvenmediği anlaşılmaktadır. 1603'te Bacon'ı çok beğenen I. James'in tahta geçmesiyle ona yükselme yolu açılır. Önce "Sir" unvanı alır, sonra 1606'da başsavcı, 1618'de ise İngiltere başyargıcı olur. Kariyerinin zirvesindeyken, rüşvet suçlamasıyla yargılanır; çok yüksek para cezasına, ayrıca kamu hizmetinden men cezasına çarptırılır. Hapishanede fazla kalmadan salıverilse de aldığı ceza nedeniyle parlamentoda ya da herhangi bir politik konumda bulunma imkânını kaybetmiştir. Siyasetten kopan Bacon, hayatının geri kalan yıllarını felsefeye ve bilimsel düşünceye adamıştır. Francis Bacon, dar anlamıyla bir bilimadamı olmaktan çok, kendisine özgü bir yaklaşımla bir bilim yorumcusu, öngördüğü bilgi dünyasını kurma misyonuyla tabuları kırma savaşını veren bir düşünürdü. *(Daha fazla bilgi için bkz. Cemal Yıldırım, Bilimin öncüleri, Tübitak, 1998 ve Cemal Yıldırım, Bilimin Tarihi, Remzi Yay. 1999),*

Bacon'ın ölümü de bilim uğruna olmuştur: Kışın dondurucu havasında dışarı çıkar, bir tavuğun soğukta ne kadar süre çürümeden korunabileceğini üzerine deney yaparken hastalanır, 9 Nisan 1626'da zatürre nedeniyle hayatını kaybeder.

Murat Can Mutlu (1984, Bursa)

İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Elektronik Mühendisliği'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Sinirbilim alanında İngiltere'de Imperial College London'da yaptı. Boğaziçi Üniversitesi'ndeki doktorasına hayvan deneyleri yaparak başlamış, ancak sonrasında bu deneyleri bırakarak hayvan özgürlüğü aktivisti olmuştur. Hâlâ Boğaziçi Üniversitesi'ndeki doktorasına devam etmekte olup farklı dillerin nörobiyolojileri ve enerji dinamikleri üzerine çalışmaktadır. William Morris'ten *Faydalı İşler, Faydasız Uğraşlar*; Mark Twain'den *Shakespeare Öldü mü?*; Robert Louis Stevenson'dan *Aylaklığın Savunusu* adlı çevirileri 1984 Yayınevi tarafından, Paul M. Churchland'den *Platon'un Kamerası* adlı çevirisi Alfa Bilim Dizisi'nden, Brian Garvey'den *Biyoloji Felsefesi* adlı çevirisi Ginko Kitap'tan yayımlanmıştır.

Francis Bacon
Antik Bilgelik
Wisdom of the Ancients
Çeviren: Murat Can Mutlu
1984 Yayınevi: 37 Felsefe-Mitoloji: 2

Yayın Yönetmeni: Demir Büyüko zkan
Düzelti: Hakan Baykuş
Grafik Tasarım: Ekin Urcan

Baskı ve Cilt:  ınar Matbaacılık / Sertifika No: 42979
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven Sanayi  ar ısı
C Blok No: 274-275 Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 501 37 63

1. Baskı: Kasım 2020
ISBN: 978-605-69150-4-8
  Yayın hakları: 1984 Yayınevi
Sertifika No: 47319

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

1984 Yayınevi
Paşalimanı Cad. No: 122/1
Kuzguncuk / İstanbul
T: 0216 695 11 10
M: 0507 434 34 34
E: bilgi@1984yayinevi.com

FRANCIS BACON

ANTİK BİLGELİK

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN:
MURAT CAN MUTLU

İçindekiler

Önsöz		7
Bölüm I	<i>Cassandra ya da Kehanet</i>	15
Bölüm II	<i>Typhon ya da Asi</i>	17
Bölüm III	<i>Kykloplar ya da Dehşet Vekilleri</i>	21
Bölüm IV	<i>Narkissos ya da Kendini Sevme</i>	23
Bölüm V	<i>Styks Nehri ya da İttifaklar</i>	27
Bölüm VI	<i>Pan ya da Doğa</i>	29
Bölüm VII	<i>Perseus ya da Savaş</i>	39
Bölüm VIII	<i>Endymion ya da Gözde</i>	43
Bölüm IX	<i>Devlerin Kızkardeşi ya da Fama</i>	45
Bölüm X	<i>Aktaion ve Pentheus ya da Meraklı Bir Adam</i>	47
Bölüm XI	<i>Orpheus ya da Felsefe</i>	49
Bölüm XII	<i>Uranos ya da Başlangıç</i>	53
Bölüm XIII	<i>Proteus ya da Madde</i>	57
Bölüm XIV	<i>Memnon</i>	59
Bölüm XV	<i>Tithonos ya da Doygunluk</i>	61
Bölüm XVI	<i>İono'nun Talibi ya da Doygunluk</i>	63
Bölüm XVII	<i>Cupid ya da Atom</i>	65
Bölüm XVIII	<i>Diomedes ya da Coşkunluk</i>	71
Bölüm XIX	<i>Daidalos ya da Mekanik Becerisi</i>	75
Bölüm XX	<i>Erikthonios ya da Sahtekârlık</i>	79

Bölüm XXI	<i>Deukalion ya da Eski Haline Getirme</i>	81
Bölüm XXII	<i>Nemesis ya da Şeylerin Değişmesi</i>	83
Bölüm XXIII	<i>Akhilleus ya da Savaş</i>	87
Bölüm XXIV	<i>Diyonyosos ya da Bacchus</i>	89
Bölüm XXV	<i>Atalente ve Hippomenes ya da Kazanmak</i>	95
Bölüm XXVI	<i>Prometheus ya da İnsanoğlunun Durumu</i>	97
Bölüm XXVII	<i>İkaros ve Skylla ile Kharybdis ya da Orta yol</i>	111
Bölüm XXVIII	<i>Sphinks ya da Bilim</i>	113
Bölüm XXIX	<i>Proserpina ya da Ruh</i>	117
Bölüm XXX	<i>Metis ya da Nasihat</i>	123
Bölüm XXXI	<i>Sirenler ya da Hazlar</i>	125

ÖNSÖZ

Kutsal metinlerin içinde günümüze kadar ulaşan kalıntılar dışında, erken antik dönem sessizliğin ve unutuluşun içine gömülmüştür. Bu sessizliğin arkasından manzum masallar ve bu masallardan sonra da nihayet şu anda keyfini sürdürdüğümüz metinler gelmiştir; öyle ki antik dönem insanların sahip olduğu gizli ve saklı bilgileri, unutulmuş şeyleri günümüze kalan şeylerden ayıran bir perde tarafından ya da masalların meydana getirdiği bir duvar tarafından sonraki çağların tarihinden ve bilgisinden ayrılmış gibi görünmektedir.¹

Birçok insan benim burada bir fantezi ya da bir eğlence işine girdiğimi ve manzum masalları açıklarken manzum eserlerin özgürlüğünü kullanmayı planladığımı farz edebilir. Evet, masalların genel olarak esnek malzemelerden; zeki ve yetenekli biri ya da hünerli bir deha tarafından farklı çeşitlemelerinin çıkarılabildiği ve hiçbir şekilde taşımadıkları inandırıcı anlamların kendi-

1 Varro dünyayı üç çağa ayırmıştı; bilinmeyen, efsanevi ve tarihsel. İlk dönem için Kutsal Kitaplar dışında elimizde bir açıklama yok; ikinci dönem için Hesiodos, Homeros ya da daha eski antik ozanlara gitmeliyiz ve onlardan da Metamorfoz kitabında efsanevi çağın eksiksiz bir derlemesini ya da bu çağın bir çeşit bütünlüklü ve bağlantılı tarihini özellikle değişimler, devrimler ve dönüşümler bağlamında toplama gayesiyle muhtemelen belirli bir antik dönem Yunan ozanını taklit ediyormuş gibi görünen Ovidius'a tekrar geri geliriz.

lerine atfedildiği malzemelerden oluştuğu doğrudur. Ancak bu yöntemin dozu kaçalı epey oldu. Kendi nosyonları ve türettikleri şeylere antikitenin onayını almak isteyen çok sayıda insan antik masalları sefil bir şekilde eğip büktü ve kötüye kullandı.

Bu sadece sonradan olan ve seyrek görülen bir uygulama değildir; antik dönemlerde ve hatta bugün için bile geçerlidir. Sanki bir rüya yorumcusuymuş gibi Hrisippos, Stoacı görüşleri eskinin ozanlarına atfetti; mevcut dönemin kimyacıları daha da çocukça bir şekilde manzum dönüşümleri ocaklarda yaptıkları deneylere uyguluyor. Bunların hepsini iyice tartıp düşünmeme ve insan zihninin alegori ve kinayeye düşkünlük gösterme sersemliğini enine boyuna kavramış olmama rağmen yine de antik mitolojiye yüksek bir kıymet veriyorum. Üstelik genel olarak alegorinin ve kıssanın itibarına gölge düşürmek için bir kaç kişinin kural tanımazlığına ve zaafına göz yummak elbette epey akılsızca olurdu. Bu ihtiyatsızca ve hatta neredeyse saygısızca bir şey olurdu; çünkü din böylesi gölgelerden ve maskelerden faydalandığından, bu bilinmezlikleri açığa çıkarmak, bir anlamda ilahi olanla insani olan şeyler arasındaki tüm ilişkinin önüne geçmek demektir.

İyice düşünüp taşındıktan sonra şu karara vardım: Üstü örtülü bir öğretim ve alegori köken itibarıyla antik masalların birçoğunda planlanan şeylerdir. Bazı açılardan bu düşünce antik dönemlere duyduğum saygıdan kaynaklanıyor olabilir ancak bundan daha çok, masalın yapısının yanında kişileri ya da özneleri karakterize eden isimlerin uygunluğunda da görüldüğü gibi, bazı masalların işaret ettikleri şeylerle büyük ve açık bir benzerliği olduğuna, ilişkiyi ve bağlantıyı açığa çıkardığına ilişkin gözlemlerimden kaynaklanmaktadır; o kadar ki ilk elden planlanan ve isimlerde bilinçli bir şekilde ima edilen anlamı ve duyguyu hiç kimse kesin olarak inkâr edemez. Çünkü, devlerin öldürülmesinin ardından Fama'nın devlerin kız kardeşi olarak ortaya çıktığını bildikten sonra kim bu hikâyenin, isyankâr halkın boş korkular ve boş söy-

lentilerle sıklıkla engellenen ve boşa çıkarılan büyük girişimleri ne doğrudan işaret ettiğini açıkça anlamazdı? Yahut Typhon'un İüpiter'in el ve ayak sinirlerini kestikten sonra bu sinirleri alıp götürdüğünü –bu sinirleri sonrasında Mercurius çalmış ve İüpiter'e geri vermiştir– okuduktan sonra kim bu alegorinin güçlü ve kuvvetli isyanların, kralların hem para gücünü hem de otoritesini budamasını; üstelik bu sinirlerin hoşgörü, dostane tutum ve kısa sürede husumeti ortadan kaldıracak olan sağduyulu fermanlarla ve bir bakıma tebaanın zaafına sinsice yaklaşarak geri alınmasını simgelediğini kolayca fark edemezdi? Yahut Tanrılarla devlerin karşı karşıya geldiği o unutulmaz seferde, Silenos'un eşeğinin anırmasının devlerin kaçmasında çok büyük bir paya sahip olduğunu dinledikten sonra kim bu hikâyenin, boş korkular ve boş söylentilerle sıklıkla engellenen, hayal kırıklığına uğratılan isyankâr halkın devasa girişimlerine doğrudan işaret edildiğini açıkça anlamazdı?

Tekrarlarsam, seçilen isimlerin uygunlukları ve anlamları apaçık ve aşikârdır. Örneğin İüpiter'in karısı olan Metis, ayan beyan bir şekilde nasihat anlamına gelmektedir; Typhon, taşma; Pan, evrensellik; Nemesis, öç anlamına gelmektedir. Ne tarihin bir kısmının ya da bir şeylerin bazen biraz süslemeyle ortaya konulması şaşılacak bir şeydir; ne eylemin gerçekleştiği zamanı karıştırmak; ne bir masalın bir kısmının bir başkasıyla birleştirilmesi; ne de ortaya atılacak alegorinin yeni olması. Bunların hepsi olmak zorundadır. Çünkü masallar farklı çağlarda yaşamış ve farklı görüşlere sahip insanların türettikleri şeylerdir; bazıları antik çağlarda yaşamış, bazıları daha yakın tarihlerde yaşamış; bazıları doğa felsefesiyle ilgilenirken, kimileriye ahlâkla ya da siyasetle ilgilenmiştir.

Bu masalların bazılarının anlatım tarzlarının, konuyla âlâkası olmayan biri bile okuduğunda, bir alegoriyi gösterecek ve açığa vuracak kadar absürt ve yersiz olması, gizli ve saklı anlamın bir

başka emaresi olarak kabul edilebilir. Gerçek olma ihtimali olan bir masalın belki de tarihi taklit etmek için ya da keyif için uydu-
rulduğu varsayılabilir; ancak bu şekilde tasarlanmayan ya da bu
amaçlarla alâkası olmayanların kesinlikle başka bir amacı vardır.
Örneğin İüpiter'in Metis'i zorla karısı olarak alması, hamile oldu-
ğunu öğrenir öğrenmez onu yemesi, bunun ardından silahlı Pal-
las'a hamile kalıp sonrasında Pallas'ı kendi kafasından doğurma-
sını anlatan masal ne kadar da korkunçtur. Elbette hiçbir ölümlü,
verdiği ahlâk dersi haricinde, bu kadar sıradışı, bu kadar absürt
bir düşü uyduramaz.

Ancak benim için en önemli argüman şudur: Bu masalların bir
çoğunun, hiçbir şekilde onları anlatan ya da ortaya çıkaran Ho-
meros, Hesiodos ya da diğer başkaları tarafından yaratılmaması-
dır; çünkü bu masalların ilk olarak daha geç zamanlardan ve bu
masalları bize aktaran yazarlardan akıp geldiği konusunda ikna
olmuş olsaydım, bu masallardan emsalsiz bir biçimde muhteşem
ya da soylu olan bir şeyi beklemezdim. Ancak durumu dikkatli bir
şekilde ele alan herkes, bu masalların o zamanlarda ilk olarak uy-
durulan ve ileri sürülen şeyler olarak değil de daha eski çağlarda
alınan ve sahiplenilen şeyler olarak bu yazarlar tarafından iletil-
diği ve aktarıldığını keşfedecektir. Bunun yanında neredeyse aynı
dönemin yazarları tarafından farklı şekillerde anlatıldıklarından,
anlatıcıların bu masalları antik geleneğin ortak kaynağından al-
dığını ve kendi süsleme tarzlarında farklılara sahip olduğunu ko-
laylıkla anlayabiliriz. Çağın ürünü olarak ya da şairlerin türetisi
olarak değil de, en sonunda Greklerin flütleri ve trompetlerine ka-
tılan daha antik kavimlerin geleneklerinden gelen kutsal emanet-
ler, asil dedikodular ve daha iyi zamanların esintileri olarak gör-
düğüm bu masallara duyduğum saygıyı başlıca artıran şey budur.
Ancak buna rağmen alegorilerin her zaman tesadüfi olduğunu ya
da antik masallara sonradan zorla yüklendiğini ve bu alegorilerin
masallarda doğal ya da gerçek olmayan bir şekilde içerildiği iddia

edilecekse, (buna bir şekilde sıkıcı ve soğuk gözüyle bakmaktan kendimizi alamasak da) bu iddiayı dile getirenleri hoşlandığı yargının çekiciliğinde rahat bir şekilde bırakabilir ve eğer uğraşmaya değecekse başka türden bir argümana geçebiliriz.

Kıssaların kullanımı için birbirine zıt iki farklı amaç ileri sürülmüştür; çünkü kıssalar özetleme ve toparlama için ne kadar kullanılıyorsa, bilgilendirme ve örnek gösterme amacı için de o kadar kullanılışlıdır; şu anda üstü kapalı kullanımını bir yana bıraksak ve antik masalların eğlence için oluşturulmuş, anlaşılması güç, belirsiz şeyler olduklarını varsaysak bile, yine de diğer kullanımı olduğu gibi kalır ve bu kullanımından asla vazgeçilemez. Üstelik herhangi bir eğitimden geçmiş herhangi bir adam, bu türden bir eğitimin ciddi, sade ve fazlasıyla işe yarar ve bazen de fen bilimlerinde gerekli olduğunu kolaylıkla kabul etmelidir, çünkü bu yöntem halka ait fikirler için alışlagelmişin dışında ve anlaşılması güç olan tüm yeni keşifler için insan kavrayışına kolay ve tanıdık bir yol açmaktadır. Dolayısıyla insan aklının ürettiği ve şu anda klişe ve alelâde olan böylesi türetiler ve sonuçlar ilk çağlarda yeni ve az bilinirken ve ademoğlunun zihni incelik ve kurgu hakkında beceriksiz, deneyimsiz, hatta tahammülsüz ve algısına doğrudan düşmeyen ya da çarpmayan şeyleri algılamakta aciz bir durumdayken bir şeyleri saklama niyetinde değil de bilgilendirme ve ders verme niyetinde olan her şey masallarla, kıssalarla, mecazlarla, kıyaslarla ve kinayelerle doluydu. Çünkü nasıl ki hiyeroglifler yazıdan önce kullanıldıysa, kıssalar da akıl yürütmeden önce kullanılmaktaydı. Hatta bugün bile herhangi biri, insanın kavrayışı üzerine inkâra, düşmanlığa, itiraza ya da rahatsızlığa yol açmadan yeni bir açıklama getirecekse, hâlâ aynı yolu takip etmeli ve alegori, metafor ve kinaye benzeri bir yöntemle başvurmak durumundadır.

Kısacası ilk çağların bilgisi ya muhteşemdi ya da şanslıydı; eğer kinaye ve tasvirden bilinçli olarak faydalandıysa muhteşem-

di; diğ er görüşler de varken b y les i soylu amaçlar için meseleleri ve fırsatları kullandıysa da şanslıydı. Durum hangisi olursa olsun, ister antik   a  ları ister şeyleri ortaya koyalım, bizim gösterdiği-miz   zen muhtemelen amacının dışında kullanılmış olmayacaktır.

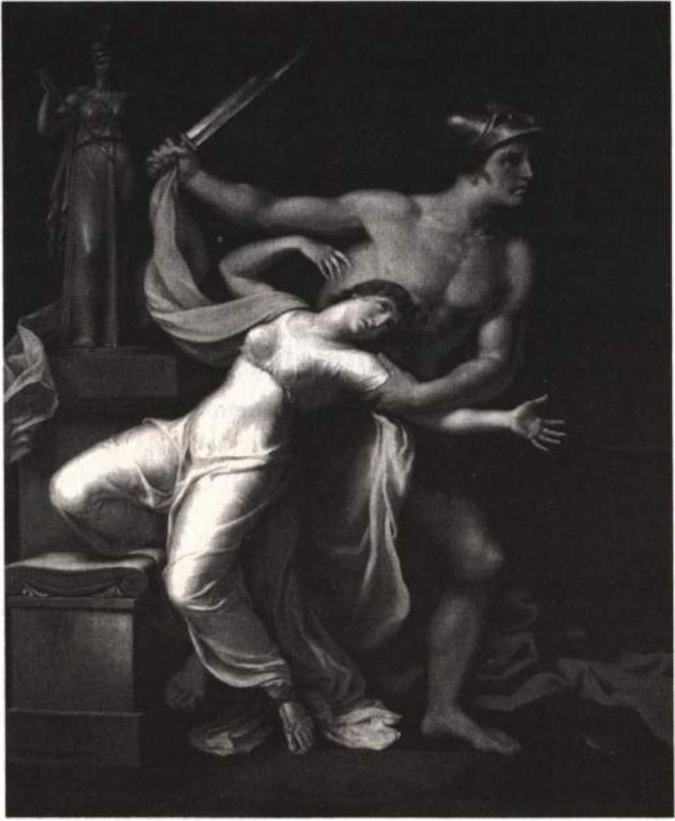
Aslında başkaları buna benzer şeyleri denediler ancak maharetli bir şekilde konuşursak, bu ki  il  erin muhteşem, büyük emekleri neredeyse meselenin enerjisini, faydasını ve zarafetini yok ediyordu; doğaları bakımından niteliksiz ve almış oldukları eğitim alel  deyken gerçek niyetlerine, hakiki açıklamalarına ve tüm derinliğine ulaşmadan kıssalardan anladıklarını belirli genel ve umumi meselelere uyguladılar. Dolayısıyla kendi adıma konuşursam, bu bilinen şeylere dair yeni bir şeyler göstermeyi   mit ediyorum çünkü yeterince sade ve açık olanlara dokunmadan sadece ya derin ya da zengin olanlarla ilgilenene  im.

Francis Bacon

ANTİK BİLGELİK

Bir Dizi Mitolojik Masal²

2 Bu masalların çoğu Ovidius'un Metamorfoz ve Fasti eserlerinde bulunmaktadır ve Bohn'un Klasik Kütüphane çevirisinde bütünüyle açıklanmaktadır.

Johann Heinrich Wilhelm Tischbein (1751-1829) - Kassandra ve Aias (1806)

I

KASSANDRA ya da KEHANET

Teklifsiz ve Zamansız Tavsiye'nin Açıklanması

Ozanlar şöyle anlatır: Cassandra, gelecekte haber verme yetisini alana kadar kendisine âşık olan Apollon'a umut vermiş, onu kandırmış ve oyalamış; amacına ulaştıktan sonra da Apollon'un evlilik teklifini kesin olarak reddetmiş. İhtiyatsız bir şekilde verdiği yetiyi geri alamayan ve üstelik bir kızın kurnazlığıyla kendisini alt etmesine öfkelenen Apollon, şöyle bir cezayı da hediyesine eklemiş: Cassandra'nın gelecekte vereceği haberler her zaman doğru olacak olsa da kimse ona inanmayacakmış; bundan dolayı kehanetleri daima göz ardı edilecekmiş, hatta kendi yurdunun mahvolmasını tekrar tekrar öngördüğünde bile dikkate alınmamış.

AÇIKLAMA – Bu masal zamansız tavsiyenin önemsizliğini anlatmak için uydurulmuş gibi görünüyor. Çünkü olayların değişimlerini ve sınırlarını; bir söylevin keskin ve yumuşak yerlerini; avam ve akıllı kulaklar arasındaki farkları; ne zaman susulup ne zaman konuşulacağını öğrenmek ve gözlemlemek amacıyla Ahenk³ Tanrısı Apollon'un öğretilerini dinlemeyen ve kendini beğenmiş, inatçı ya da dik kafalı bir şekilde davranan kişilerin nasihatleri çok zekice ve samimi ya da tamamen doğru ve adil olsa bile, ikna etmeyi de, zorlamayı da deneseler, bu kişilerin ça-

3 Harmony. Uyum, ahenk, düzen olarak Türkçeye çevrilebilir. ç.n.

balalarının çok az önemi vardır ve daha da ötesi bu kişiler tavsiye verdikleri kişinin yıkımını da hızlandırırlar. Ancak vahim olaydan sonra acı çekenler gafletlerinin etkisini hissettiklerinde kendilerine tavsiye verenlere ciddi, geleceği gören ve güvenilir kâhinler olarak gecikmiş bir hürmet gösterirler.

Bu duruma ilişkin kayda değer bir örneği, yurdunun yaklaşan yıkımını çok önceden görmüş ve uzun süre boyunca dile getirmiş Utica'lı Cato'da görürüz. Cato bu yıkımı hem komplolarda hem de Sezar'la Pompeus arasındaki iç savaşta olduğu şekliyle görmüş, yine de bir şeyleri düzeltmekten çok halka zarar vererek yıkımını hızlandırmıştır. Cicero bu duruma ilişkin bilgece gözlemini şu sözlerle ortaya koymuştu: "Cato aslında kusursuz bir değerlendirmeye yapar ancak devletin tarafını tutar; çünkü kendisi Romulus'un artıklarının içinde değil de Platon'un devletindeymiş gibi konuşur."

II

TYPHON ya da ASİ

İsyan'ın Açıklanması

Masal şöyledir: İüpiter'in⁴ kendi yardımı olmadan Pallas'ı⁵ doğurmasına kızmış olan İuno (*Yun. Mit.: Hera*), İüpiter olmadan üreyebilmek için tüm tanrı ve tanrıçalara durmaksızın yalvarmış; yaptığı zorbalıklar ve usandırıcı ısrarı sonucunda onayı almış ve toprağa vurduğu yerden bir yılanı bakıcılığıyla görevlendirdiği, devasa, ürkütücü bir canavar olan Typhon peyda olmuş. Bu canavar büyür büyümek İüpiter'e savaş açmış, İüpiter'i savaşta esir alıp uzak, bilinmez bir yere omuzlarında taşımış. Burada İüpiter'in el ve ayak sinirlerini⁶ kesip İüpiter'i geride sefil bir şekilde sakat ve ezilmiş halde bırakarak sinirleri de alıp kaçmış.

Ancak sonrasında Mercurius bu sinirleri Typhon'dan çalmış ve İüpiter'e geri vermiş. Böylece gücünü geri kazanan İüpiter tekrar canavarın peşine düşmüş; canavarı ilk olarak yıldırımıyla yaralamış; canavarın yarısından akan kandan yılanlar doğmuş; sonrasında İüpiter, artık korkmuş ve kaçmakta olan canavarın üzerine Etna Dağı'nı fırlatıp canavarı dağın ağırlığıyla ezmiş.

4 İüpiter: Adı Zeus baba, baba tanrı ya da çk tanrı anlamına gelen Dies-piter'den (yani Zeus pater) türemiş olan İüpiter aslında Roma pantheon'unun en eski, en büyük tanrısıdır. Azra Erhat, *Mitoloji sözlüğü, Remzi Kitabevi, S.177. ç.n.*

5 Pallas: Tanrıça Athena'nın adının başına takılan bir ad. Age, S 255. ç.n.

6 Sinew. Bu kelime hem enerji, güç hem de kas, sinir olarak Türkçeye çevrilebilmektedir. Metinde uygun yerde sinir uygun yerde güç olarak kullandım. ç.n.

AÇIKLAMA – Bu masal kralların ve krallıklarda bazen araya giren isyanların farklı kaderlerini anlatmak için tasarlanmış gibi görünüyor. Çünkü haklı olarak hükümdarların da devletleriyle evli olduğu addedilebilir, tıpkı İüpiter'in İuno'yla olan evliliği gibi; ancak zaman zaman, uzun süre hüküm sürmekten dolayı hükümdarlar yozlaşır ve tiranlaşır, her şeyi kendi tekellerine alır ve senatörler ile soylulardan gelen tavsiyeleri hiçe sayar, kendi başlarına düşünüp taşınırlar; yani kendi istek ve arzularına göre yönetim gösterirler. Bu durum insanları kışkırtır ve insanların kendi seçtikleri bir lideri yaratma ve öne çıkarma konusunda çaba göstermelerine neden olur. Böylesi tasarılar genellikle, suç ortaklığı yaptıkları durumda halkın ayaklanmaya hazır olduğu soylular ve asilzadelerin gizli hareketleri ve kışkırtmaları tarafından başlatılır; bundan dolayı da devlette bir taşma başlar ki bunu da Typhon'un doğumu uygun bir şekilde simgelemektedir. Olayların gelişimi, kralların zehirli yılanlar olarak gördüğü halkın doğuştan gelen ahlâksızlığı ve kötücül yaradılışı tarafından desteklenir. Güçlerini birleştiren hoşnutsuz kimseler nihayetinde hem hükümdara hem de insanlara sonsuz zarar veren, açık bir isyanı başlatır; bu durum da Typhon'un iğrenç ve katmerli çirkinliğinde temsil edilir, sahip olduğu yüz adet baş, bölünmüş güçleri simgeler; ateş çıkaran ağzı, yangınları ve yıkımı simgeler; yılanlardan oluşan kemeri, kuşatma ve felaketi simgeler; demirden elleri, katliamı ve zalimliği simgeler; kartalının pençeleri, soygun ve yağmayı simgeler; tüylerle kaplı vücudu daimi söylentileri ve çelişkili beyanları simgeler; bu liste uzar gider. Üstelik bazen bu isyanlar öyle büyür ki, krallar sanki asilerin sırtında taşınyormuşçasına tahtı bırakmak ve güçlerinden, yani hem para hem de unvanlarından, mahrum bir şekilde topraklarının uzak ve bilinmez bir kısmına çekilmek zorunda bırakılır.

Ancak tersine dönmüş talihlerine ihtiyatlı bir şekilde katlanırlarsa kısa süre içerisinde Mercurius'un (*Yun. Mit.: Hermes*) yardımıyla güçlerini tekrar geri kazanabilirler; yani ılımlı ve dostça davranarak; bağışlayıcı konuşmalar ve sağduyulu duyurular yaparak insanların zihinleri ve eğilimleriyle arayı bularak

meseleden rahat bir şekilde galip çıkacaklardır. Bu da hükümdara yeni yardımlar, destekler ve taze güç sağlar. Ancak sağduyulu ve temkinli hükümdarlar bu durumda nadiren şanslarını savaşıla deneme eğiliminde olurlar, hatta asilerin itibarını düşürmek için bazı numaraları da yaparak ellerinden gelen çabayı gösterirler; eğer girişim başarılı olursa, aldıkları yaranın bilincinde olan ve amaçlarından kuşkuya düşmüş olan asiler yarım yamalak ve boş tehditlere başvurur, tıpkı yılanların tıslaması gibi; sonrasında da durum umutsuz bir hâl alınca da kaçarlar. Artık asiler böylece sinmeye başladığında da kralların kuvvetleri ve kraliyetin bütün güçleriyle onların peşine düşmesi güvenli ve yerindedir; bu sayede, sanki bir dağın ağırlığının altında ezermiş gibi asileri etkili bir şekilde bastırır ve ortadan kaldırırlar.

*Wenceslaus Hollar (1607-1677) - Yunan tanrıları - Typhon
(Eser tarihi bilinmiyor)*

Ücretsiz PDF Kitabı Alın = <https://kaynaklar.org>
Ücretsiz Redon (1840-1918) = <https://kaynaklar.org>

III

KYKLOPLAR ya da KORKU VEKİLLERİ

Alt Mahkeme Memurları'nın Açıklanması

Anlatıldığına göre Kykloplar vahşilikleri ve zalimlikleri sebebiyle İüpiter tarafından ilk olarak Tartarus'a fırlatılmış ve orada ebedi hapse mahkûm edilmişler; ancak sonrasında Gaia⁷, Kykloplar'ı serbest bırakıp yıldırım yapımında çalıştırmanın kendi faydasına olacağı konusunda İüpiter'i ikna etmiş. İüpiter de onları serbest bırakmış ve Kykloplar da örsün dinmeyen korkutucu çınlamaları arasında bitmek bilmeyen bir gayret ve özenle İüpiter'in yıldırımlarına ve diğer korku enstrümanlarına şekil vermişler.

Bundan uzun zaman sonra Apollon'un oğlu Asklepios'un ölü bir adamı hekimlik sanatıyla yeniden hayata döndürmesi İüpiter'in canını sıkmış; ancak Asklepios'un gerçekleştirdiği eylem saygılı ve şanlı bir eylem olduğundan İüpiter öfkesini gizlemiş, Kykloplar'ı ona karşı öfkelenlendirmiş ve herhangi bir pişmanlık duymadan Kykloplar'ın ürettiği yıldırımlarla da onu katletmiş: Buna karşılık İüpiter'in de göz yummasıyla Apollon, oklarıyla Kykloplar'ı vurup öldürmüştü.

AÇIKLAMA – Bu masal acımasız, zalim ve baskıcı vekillerini önce cezalandırıp sürgüne gönderen, ancak sonrasında Gaia'nın, yani dünya işlerine tamah eden, onursuz birinin, tavsiyesi üzerine

⁷ Hesiodos'un *Theogonia*'sında dünyayı, yeri, evrensel bir öge olarak toprağı simgeler. *Age*, S. 124. ç.n.

zalimce bir icraatta ya da zorla yaptırılacak bir işte şiddet gerekli olduğunda kullanmak için aynı vekillerine tekrar görev veren hükümdarların davranışına işaret ediyor gibi görünmektedir. Ancak bu vekiller tabiatları bakımından aşağılık, daha önce gözden düştükleri için bilenmiş ve kendilerinden ne beklediğini çok iyi bildiklerinden işlerinde iki misli çalışkanlık gösterirler. Hükümdarlarının kuşkulu emirleri ve şahsi onaylarından nemalanmak için bazen iğrenç ve alçakça bir eylemi gerçekleştirene kadar dik-katsiz ve aşırı hevesli bir şekilde davranırlar. Kendilerine duyulan düşmanlığı hafifletmek ve arkalarında böylesi araçların olmasını asla istemeyecek olduklarını bildikleri için hükümdarlar da onlardan vaz geçer ve onları zarar görmüş kişinin arkadaşları ve takipçilerine verir. Böylece intikam ve yaygın nefrete verilen kurbanlar olarak onları feda eder: Bu sebeple de bu kötü kimseler sonunda hak ettiğiyle karşılaşır ve büyük alkışlar, beğeniler ve iyi dilekler de hükümdara gider.

IV

NARKİSSOS ya da KENDİNİ BEĞENME

Narkissos'un son derece güzel ve çekici ancak dayanılamayacak ölçüde kibirli ve kendini beğenmiş olduğu; o kadar ki kendisinden keyif aldığı ve dünyaya tepeden baktığı, ormanlarda yalnız bir hayat sürdüğü; açık bir şekilde kendisine âşık olan birkaç kişiyle birlikte avlandığı ve bu kişilerin arasında da bir *nympha*⁸ olan Ekho'nun⁹ kendisine daima eşlik ettiği söylenegelmiştir. Bu tarz bir yaşamda Narkissos'un bir öğle vakti sıcağında başında kala kaldığı bir pınara yaklaşması kaderiymiş; sudaki yansımasını seyrederken kendini öyle bir esrimeye ve beğeniye kaptırmış ki, pınarın başından hiçbir şekilde kalkamamış ve sonunda kendi ismini taşıyan, baharın ilk zamanlarında ortaya çıkan ve Pluto (*Hades*), Proserpina ve Erinsler gibi ölümler diyarının tanrılarına adanmış bir çiçeğe dönüşene kadar hareketsiz bir şekilde kendine bakar halde kalmış.

AÇIKLAMA – Bu masal, (kendi kattıkları bir şey olmadan) doğanın kendilerine bahsettiği güzellikleri ve tanrı vergisi yetenekleri için kendilerine aşırı düşkünlük gösteren kişilerin davranışları ve talihlerini tasvir ediyor gibi görünmektedir. Çünkü böylesi bir yaradılışa sahip olan adamlar genel olarak inzivaya çekilir ve insanlarla ilişkide olmazlar; bu kişiler iş hayatında çeşitli aşağılama ve yok sayılma durumlarına maruz kalır ki, bu da bu kişilerin

⁸ *Nympha*: Aslında başı örtülü, yani gelin anlamına gelen *nympha* kırlarda, sulara, ormanlarda yaşayan doğal ve tanrısal varlıkların dışı olanına verilen addır. *Age*, S. 239. ç.n.
⁹ *Ekho*: Yankıyı simgeleyen *nympha*. *Age*, S. 107. ç.n.

zihinlerinin rahatını kaçırp, tedirgin eder. Böyle bir şey olduğunda da bu kişiler genellikle tek başına, mahrem ve belirsizlikler içinde bir hayat sürerler: Çevresinde az sayıda insan olur ve bu az sayıdaki kişi de ya kendisine fazlaca hayran olan ve saygı duyanlar ya da Ekho gibi söylediği her şeyi onaylayanlardır.

Üstelik bu alışkanlık tarafından baştan çıkarılmış ve hâlâ kendine düşkünlük gösterenler tuhaf bir şekilde miskinliğe, tembelliğe ve kusursuz bir ahmaklığa düşerler. Bir bahar çiçeği olan nergis bu alışkanlığın zarif bir sembolüdür; nergis başlangıçta serpilir ve hakkında konuşulur ancak olgunlaştığında kendisinden umulan beklentiyi boşa çıkarır.

Bu çiçeğin ölümler diyarıyla ilişkili güçler için kutsal olma kısmı da bir başka ima taşımaktadır; böylesi mizaca sahip olanlar her anlamda işe yaramazdır; çünkü hiçbir şey üretmeyen ve artık geride hiçbir iz bırakmayan her şey eskiler tarafından ölümler diyarına ait gölgeler ve güçler için kutsanmıştır.

Michelangelo Merisi da Caravaggio (1571-1610)
Suya bakan Narkissos (Eser tarihi: 1597)

Alexander Dmitrievich Litovchenko (1835-1890)
Kharoon Stiks nehrinden ruhları geçiriyor (1861)

V

STYKS NEHRİ ya da İTTİFAKLAR

*Hükümdarların Ettikleri Yeminler ya da
Yaptıkları Kutsal İttifaklardaki Mecburiyetin Açıklanması*

Tanrıların geri alınamaz bir şekilde kendilerini bağladıkları tek kutsal yemin iyi bilinmekte ve birçok antik masalın bir kısmını oluşturmaktadır. Bu yemin için göksel tanrılardan ya da kutsal simgelerden birinden yardım istenmez, sadece kıvrımlarıyla Dis¹⁰ Krallığı'nın çevreleyen Styks Nehri'nin şahitliğine başvurulur. Sadece bu biçimdeki, sadece ama sadece bu biçimdeki bir yemin bozulamaz ve bağlayıcı olurmuş; bu yemini bozmanın cezası da korkutucuymuş: Uzun yıllar boyunca tanrıların masasından kovulmak.

AÇIKLAMA – Bu masal hükümdarların yaptıkları antlaşma ve ittifaklarının doğasını göstermek için uydurulmuş gibi duruyor. Bu büyük kutsal ve dinsel yeminler antlaşma ve ittifaklara sadece biraz daha bağlayıcılık katıyormuş gibi durmaktadır; öyle ki bu gibi durumlarda yeminler bağlılık gösterme, güven verme ve söyleneni yerine getirmekten ziyade; geleneğe uygun davranmak, şeref ve merasim için kullanılıyormuş gibi görünüyor. Üstelik bu yeminler doğanın bağlantıları ve zincirleri olarak düşünülebilecek yakınlık bağları ve karşılıklı fayda ve iyi niyetlerle kuvvetlendiril-

¹⁰ Dis, Pater'in kısaltılmış halidir. Roma mitolojisinde yer altı tanrısıdır. Sonrasında yerini Hades ve Pluto almıştır. Yer altı krallığı ya da ölümler diyarının bir başka adıdır. ç.n..

se de bunların genelde ihtiras, çıkar ve güç arzusuna dönüştüğünü görürüz: Çeşitli aldatıcı kisveler altındaki ihtiraslı isteklerinin ve samimiyetsizliklerinin hesabını soracak kimse olmadan korumak, saklamak ve gizlemek hükümdarlar için daha kolaydır. Buna rağmen hükümdarların verdikleri sözleri sağlama alacak gerçek ve yerinde bir şey vardır. Göksel olmasa da muhteşem ilah olan Mecburiyet; ya da konumunun tehlikeye düşmesi, üstünlüğü koruma.

Bu mecburiyet, karşı kıyısına geçtikten sonra asla geri dönülemeyen, ölümcül nehir Styks tarafından zekice temsil edilmektedir. İttifak yaparken Atinalı İphicrates'in yardım istediği işte bu tanrısal varlıktı; diğer birçoğunun titizlikle sakladığı şeyi o sakınmadan ve açık bir şekilde dile getirdiğinden onun sözlerini vermek doğru olacaktır. Lakedaimonlar'ın çeşitli teminatlar, yaptırımlar ve ittifak sözleşmeleri icat edip ileri sürdüklerini gözlemledikten sonra sözlerini kesti ve şöyle dedi: "Dostlarım, aramızda sadece tek bir güvence anlaşması ve vasıtası olabilir; üstelik bu da, bize zarar vermek için çok büyük bir arzu duysanız bile, bize zarar veremeyeceğinizi bize göstermenizdir." Dolayısıyla saldırı gücümüz kaybolursa ya da anlaşmayı bozarak devletimize zarar verme ya da sizden aldığımız vergiyi azaltma tehlikesi ortaya çıkarsa, verilen vaatler Styks yeminiymiş gibi kabul edilecek ve onaylanacaktır. Bu durumda da eskilerin hükümdarlık ve imparatorlukların hakları, imtiyazları, zenginlikleri ve saadetini simgeleyen tanrıların sofrasından men edilme ve dışlanma tehlikesi vardır.

VI

PAN ya da DOĞA¹¹

Doğa Felsefesinin Açıklanması

Antik dönemde yaşayanlar doğayı muhteşem bir kusursuzlukta Pan'ın kişiliğinde tasvir etmiştir. Pan'ın kökenini belirsiz bırakmışlar; bazıları Mercurius'un oğlu olduğunu ileri sürerken, diğerleri Penelope'nin tüm taliplerinin ortak çocuğu olduğunu ileri sürmüştür. İkinci varsayım sonraki bazı kişilerin bu antik masalı Penelope¹² olarak adlandırmasına neden olmuş; büyük bir absürtlük ve cahillikle birlikte çok daha eski ilişkilerin, tıpkı bu durumda olduğu gibi, daha yakın zamanlı karakterler ve kişilerle ilişkilendirilmesi sıklıkla olan bir şeydir. Pan, Odysseus'un zamanından çok öncesinde, en eski tanrılardan biriyken, sahip olduğu kadınlık iffeti için antik çağlarda Penelope'ye saygı gösterilmiştir. Üçüncü varsayım da Pan'ı İüpiter'le Hybris'in¹³, yani *Ayıp'ın çocuğu* olarak kabul eder. Ancak kökeni ne olursa olsun, Destinies'in Pan'ın kız kardeşleri olduğu kabul edilmiştir.

Antikite tarafından gökyüzüne uzanan piramit şeklindeki boy-nuzlar, kaba ve kıllı bir vücut, çok uzun bir sakal, üstü insan, altı

¹¹ Homeros'un Pan şiiri. ç.n.

¹² Yunan mitosunun en ünlü kişilerindendir. Eşinden ayrı kaldığı yirmi, otuz yıl sürece başka kocaya varmamak için ayak diremesi, Odysseus'a sadık kalması onu evlilikte vefa ve sevginin simgesi haline sokmuştur. Age, S. 263. ç.n.

¹³ Mitoloji Sözlüğü'nde Azra Erhat, başka dillere çevrilmesi güç, soyut ve Yunan Düşüncesi'ne özgü bir kavram olarak açıklamıştır. Anlam olarak da insanı suç işlemeye iten ölçsüzlük, hırs ve kendine güven açıklamasını vermiştir. ç.n.

yarı canavar, keçi ayaklarına sahip iki biçimli bir görünüşle tasvir edilmiştir. Kollarına ya da güç alametlerine gelince; sol elinde yedi kamışlı bir flüt, sağ elinde bir asa vardır ve üzerine de leopar derisi giyer.

Avcıların, çobanların ve kırlarda oturanların tanrısı; dağların efendisi; Mercurius'tan sonra tanrıların ikinci ulaşı Pan'ın nitelikleri ve unvanlarıydı. Ayrıca kendisiyle sürekli dans eden ve oynayan Nympheler'in liderliğini ve hükümdarlığını yapmış, bu danslara Satyrler'in¹⁴ yaşlıları Silenler ve diğer Satyrler de katılmış. Ayrıca insanları şaşkınlığa düşüren bir korku gücüne sahipmiş, özellikle de faydasız ve boş inançlardan kaynaklanan korkutucu şeylerin gücüne; bu yüzden de panik yaratan korkular¹⁵ olarak adlandırılmaya başlanmış.

Pan'ın az sayıda eylemi kaydedilmiş; başlıca eylemlerinden biri Cupid'e güreşte meydan okuması ve yenilmesidir. Ayrıca dev Typhon'u ağa düşürüp, sıkıca bağlamıştır. Pan bir başka masalla da ilişkilendirilir: Proserpina'nın zorla kaçırılmasından dolayı Ceres kederlenip saklanmış. Tanrıların her biri farklı farklı yolları izleyerek Ceres'i (*Demeter*) aramak için en büyük zorluklara girişmiş. Sadece Pan, kendisi avlandığı sırada dinlenmekte olan Ceres'le karşılaşma talihine sahip olmuş. Benzer şekilde Apollon'a müzikte rakip olacak kadar kendine güveni varmış ve bu yarışmada Midas galip olarak Pan'ı seçmiş; ceza olarak da, büyük bir gizlilik ve mahremiyetle birlikte, Midas'ın kulakları bir çift eşek kulağı olmuş¹⁶.

Pan'ın yaşadığı aşk maceraları hakkında çok az şey anlatılmış; bu da aşkı böylesine bolca yaşayan çok sayıda tanrının arasında garip görünebilir. Yalnızca, kendisinin saygıdeğer karısı da olan, Ekho'ya tutkun olduğu anlatılmıştır; bir de kendisine küstahça meydan okuduğu için Cupid'in alevlendirdiği aşkı, bir başka nympha olan Sirinks'e olan aşkı anlatılmıştır; bir kez de ormanın derinliklerine doğru kendisine eşlik etmesi için Ay'ı baştan çıkarmaya çalıştığından bahsedilmiştir.

14 Satyrler ve Silenler doğayı simgeleyen cinlerdir. Gövdelerinin belden üstü insan, belden aşağısı ise at ya da teke biçimindedir. Age, S. 292. ç.n.

15 Cicero, *Atticus'a Mektuplar*, 5.

16 Ovidius, *Metamorfoz*, b. ii.

Son olarak Pan'ın oğlu ya da kızı yokmuş ki, bu da merak uyandırıcı bir durumdur, çünkü erkek tanrıların çok sayıda çocuğu olmuştur; sadece bir hizmetçi kız olan ve geveze bir şekilde saçma hikâyeler anlatarak yabancıları yoldan çıkaran İambe'nin babası olduğu varsayılmaktadır.

Bu masal, muhtemelen tüm antik çağın en soylu, doğanın gizemleri ve sırlarıyla en dolu olan masalıdır. İsmi de ima ettiği gibi Pan, kökeni hakkında iki farklı görüş ileri sürülmüş olan evreni temsil etmektedir: Evren kutsal metinlere ya da ilahi felsefeye göre ya Mercurius'dan, yani kutsal kelimeden, ya da şeylerin tohumlarının karışımından ortaya çıkmıştır. Bütün her şeyin tek bir başlangıcı olduğunu düşünenler bunu ya Tanrı'ya atfeder ya da maddi bir başlangıcı olduğunu varsayıyorlarsa da bu başlangıcın kudretinin çeşit çeşit olduğunu kabul ederler. Böylece bütün bir tartışma şu hususa indirgenir: Doğa ya Mercurius'dan ya da tüm talpleriyle birlikte Penelope'den gelmektedir.¹⁷

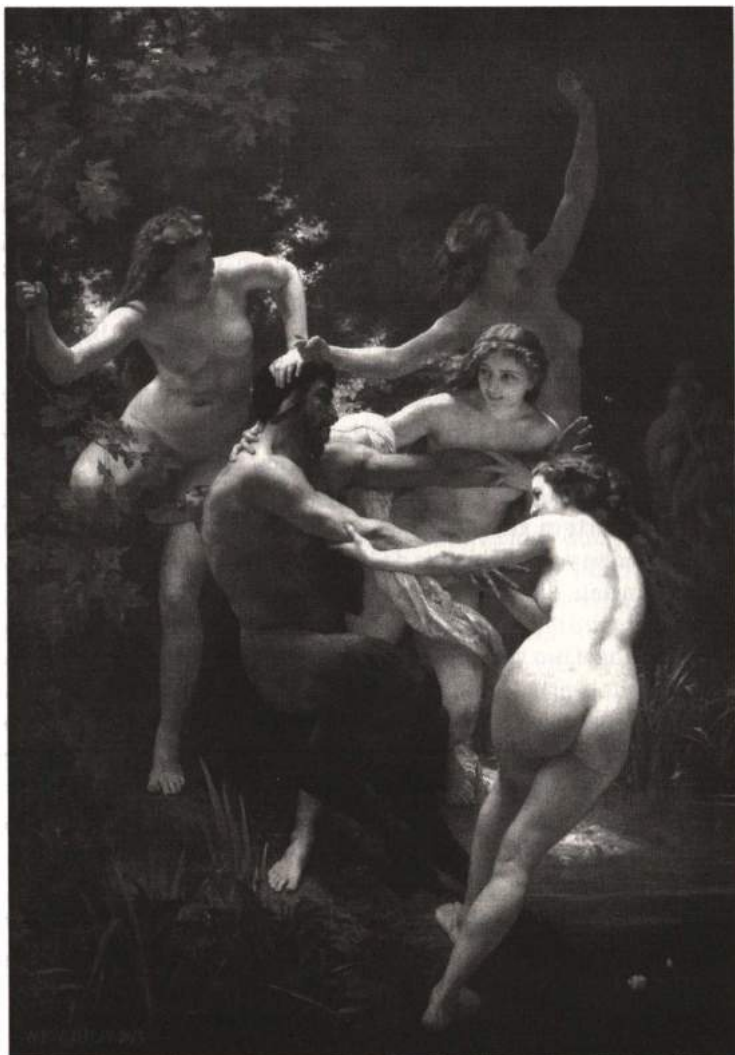
Pan için ortaya atılan üçüncü köken, Grekler tarafından Yahudi gizemlerinden ya Mısırlılar ya da başka bir vasıta ile alınmıştır; çünkü bu, dünyanın ilk yaradılışında değil, ayrıca mahvolduktan sonraki ölüm ve çürümeye de tabi olan durumuyla ilişkilidir; üstelik bu durumda Tanrı'nın ve Günah'ın ya da İüpiter ve Ayıp'ın evladıdır ve öyle de kalır. Dolayısıyla Pan'ın doğumuna ilişkin bu üç görüş de, eğer olaylar ve zaman bakımından düzgün bir şekilde ayırt edilirse doğru görünebilir. Çünkü bu Pan ya da gördüğümüz ve üzerlerinde kafa yordığımız şeylerin evrensel doğası kökenini kutsal kelimeden ve karmakarışık malzemeden alır; ilk olarak Tanrı'nın kendisi tarafından yaratılır, sonrasında günah karışır ve nihayetinde de çürüme gerçekleşir.

Destinies ya da eşyanın doğası ve kaderi yerinde bir şekilde

17 Bu durum, Vergilius'un söylediği şekliyle, şeylerin karmakarışık bir bileşimine atıfta bulunmaktadır:

*"Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animpeque marisque fuissent;
Et liquidi simul ignis ; ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis."*

Ecl. VI. 81.

Adolphe Bouguereau (1825-1905)
Nymph'ler ve Satyr (1873)

Pan'ın kız kardeşi olmuştur, çünkü bir dizi doğal sebep yükselmeyi, devamlılığı ve bozulmayı; yüceliği, yozlaşmayı ve çalışmayı; eşyanın başına gelebilecek her çeşit süreci, etkiyi ve değişikliği birbirine bağlar.

Her şeyin doğası piramit gibi görüldüğünden ötürü köklerinde geniş, uçlarına gittikçe daralan ve keskinleşen boynuzlar Pan'a verilmiştir; sonsuz sayıda birey vardır, ancak çeşitli türler olarak bir araya getirildiklerinde cinslere yükselirler ve cinsler de bir araya getirildiklerinde de genellere katılırlar, ta ki nihayetinde doğa tek bir noktada toplanmış gibi görünene kadar. Pan'ın boynuzlarının gökyüzüne ulaşması da şaşılacak bir şey değildir, zira doğanın yücelikleri ya da soyut fikirler bir manada kutsal şeylere uzanır; çünkü metafizikten doğa teolojisine giden kısa ve kolay bir yol vardır.

Pan'ın vücudu ya da doğanın vücudu, şeylerin ışımasını betimlediğinden ötürü, muhteşem bir incelikle ve yerinde bir şekilde kaba tüylü ve kıllı olarak çizilmiştir; çünkü ışık da doğanın kılları ya da postları gibidir ve öyle ya da böyle her cisimde bulunur. Bu durum görme yeteneğinde ve belirli bir mesafeye etki edebilen tüm fiil ve etkinliklerde açıkça görülmektedir; çünkü bu şekilde çalışan her şeyin ışık yaydığı yerinde bir şekilde söylenebilir.¹⁸ Ancak özellikle Pan'ın sakalı aşırı uzundur, çünkü gök cisimlerinden gelen ışıklar delip geçme, şaşılacak mesafelere etki edebilme gücüne sahiptir ve yüzeyini değiştirecek kertede dünyanın derinliklerine iner; üstelik güneşin kendisi de üst kısımları bulutlarla kaplandığına göze sakallıymış gibi görünür.

Doğanın üstün ve düşük nitelikli kısımları arasındaki farktan dolayı doğanın vücudu bir kez daha yerinde bir şekilde iki biçimli olarak tasvir edilmiştir; üstün kısımlar güzellikleri, hareketlerdeki düzenlilikleri ve dünya üzerindeki etkilerinden dolayı insan figürüyle, düşük nitelikli kısımlar karmaşaları, düzensizlikleri ve gök cisimlerine tabi olmaları nedeniyle vahşi figürle doğru bir şekilde temsil edilebilir. Bu iki biçimli figür ayrıca bir türün bir başka türle olan ortaklığını da temsil etmektedir; çünkü basit yaradılışlar varmış gibi değil de tüm yaradılışların bir araya gelmesiyle ya da iki

¹⁸ Görme yetisi durumunda hep böyle olduğu varsayılmıştır, optik biliminde yapılan matematiksel hesaplar değişmez bir şekilde bu fenomenin varsayımı üzerinden ilerler.

ayrı yaradılıştan oluşuyormuş gibi görünmektedir: Böylece ade-moğlu bir nebze hayvan, hayvan bir nebze bitki, bitki bir nebze mi-neraldir; öyle ki doğaya ait tüm cisimlerin gerçekten iki yüzü vardır ya da tüm cisimler üstün ve düşük nitelikli türlerden oluşmaktadır.

Dünyevi cisimlerin havaya ve gökkubbeye doğru yükselme ha-reketinden dolayı Pan'ı keçi ayaklı yapmakta ilginç bir alegori var-dır; çünkü keçi uçurumlara ve sarp kayalıklara tırmanmaktan zevk alan tırmanıcı bir canlıdır; aynı şekilde aşağılarda kalan yerküreye mahkûm olan şeyler de kuvvetli bir şekilde yukarılara yükselmek ister, tıpkı bulutlarda ve göktaşlarında görüldüğü gibi.

Pan'ın kolları ya da ellerinde taşıdığı simgeler iki farklı tür-dendir; birisi ahengin sembolüyken diğeri imparatorluğun. Yedi kamıştan oluşan flütü, yedi gezegenin hareketleri sonucunda orta-ya çıkan eşyanın rızası ile ahengini ya da uyumu ile uyuşmazlığını açık bir şekilde simgeler. Asası da ayrıca doğanın, bazen düz bazen eğri büğrü olan yönlerinin iyi bir temsilini içermektedir. Ucunda sıradışı bir eğriliği olan asa dolayısıyla, İlahi Takdir'in işlerini ge-nellikle dolaylı araçların ya da -tıpkı Yusuf'un Mısır'a gönderildiği durumda olduğu gibi- ortaya çıkan etkiden başka bir şeye niyet edildiği bir döngünün gerçekleştirdiğini simgeler. Dolayısıyla yö-netimin başında olanlar insanları aracısız ve doğrudan yöntemler-dense kaçamak ve dolaylı yöntemlerle daha başarılı bir şekilde yö-netip yönlendirebilirler; öyle ki aslında tüm hükümdar asalarının uç kısımları eğri büğrüdür.

Pan'ın üzerine aldığı örtü ya da giysi, üzerindeki noktalı dese-ninden ötürü büyük bir ustalıklı leopar derisi olarak seçilmiştir; tıpkı yıldızların gökyüzüne, adaların denizlere, çiçeklerin dünyaya serpiştirilmesiyle aynı şekle sahiptir ve dikkate değer olan nere-deyse her şey benekli bir kürke sahiptir ya da alacalıdır.

Pan'ın görevi, avcılarının tanrısı olarak düşünülmesinden daha canlı bir şekilde ifade edilemezdi; çünkü her doğal eylem, her ha-reket ve süreç kovalamacadan başka bir şey değildir. Sanat ile bi-lim böylece eserlerinin ve insanların planları ile niyetleri de çeşitli gayelerin peşine düşer; yaşayan tüm canlılar ya gıdalarının peşi-ne düşer, avlarını kovalar ya da zevkleri için uğraşır ve bunu da

becerikli ve akıllı bir şekilde yapar.¹⁹ Ayrıca kırlarda yaşayanların tanrısı olarak adlandırılmıştır; çünkü bu şartlarda yaşayan adamlar doğanın kadını sanatlarla öylesine bozulduğu şehirlerde ve saraylarda oturanlara karşılık, doğaya daha uygun yaşarlar ki bu durum da bir şairin sözleriyle kanıtlanabilir:

*pars minima est ipsa puella sui*²⁰

Keza dağların efendisi ismi de kendisine verilmiştir, çünkü dağlarda ve yüksek yerlerde eşyanın doğası daha açıkta bulunmakta ve göze, kavrayışa daha açık hâle gelmektedir.

Tanrıların Mercurius'tan sonraki ulaşı olarak adlandırılması kutsal bir alegoriye dayanmaktadır; Tanrı Mesajı'ndan hemen sonra geldiğinden ötürü dünyanın görüntüsü Kutsal gücün ve bilgeliğin müjdecisidir; Mezmur Yazıcıları'nın ifadelerine göre: "Gökler Tanrı'nın görkemini anlatıyor ve gökkube ellerinin eserini duyuruyor."²¹

Pan nymphaların kendisine eşlik etmelerinden hoşnuttur, yani yaşayan tüm canlıların ruhları dünyanın sevincidir; üstelik Pan'ın Nympheler'in yönetiyor olması yerli yerindedir, çünkü her Nymphe kendi doğasını bir lider olarak takip eder ve her biri sonsuz çeşitlilik ve durmak bilmeyen hareketlerle kendisine ait müzikte dans eder. Ayrıca Satyrler ve Silenler, yani gençlik ve yaşlılık, sürekli eşlik eder; çünkü her şeyin bir tür genç, neşeli hissettiği, dans ettiği zaman ve tekrar yavaşladığı, sendelediği, süründüğü zaman olur. Her kim ki bu iki yaş döneminin hareketleri ve uğraşları üzerine Demokritos'muş gibi iyice düşünürse, muhtemelen bu hareketleri ve uğraşları Satyrlerle Silenlerin antik hareketleri ve jestleri kadar tuhaf ve garip bulacaktır.

Sahip olduğu panik yaratan korkutma gücü oldukça akla uygun

19 "Torva leaina lupum sequitur, lupus ipse capellam :
Florentem cytisum sequitur lasciva capella."

Vergilius, Eel. il. 63.

20 Ovidius, Rem. Amoris, v. 343. Mart. Epist.

21 Mezmur 19. 1.

bir öğreti içermektedir; doğa yaşamlarını riske atmalarını engellediği kadar yaralanma ve saldırılardan korunmaları için yaşayan tüm canlıların içine korku eker; yine de bu mizaç ya da tutku sınırlarında duramaz, ancak makul ve faydalı korkular her daim boş ve anlamsız olanlarla karışır; böylece her şey, eğer içlerini görebilseydik, panik yaratan korkuyla dolu görünürdü. Dolayısıyla insanoğlu, özellikle de avam olanlar, batıl inanca kendisini çok fazla kaptırmıştır; kaldı ki bu da panik yaratan korkudan başka bir şey değildir ve bu tür korku da en çok çalkantılı ve sıkıntılı zamanlarda hüküm sürer.

Bir anlaşmazlık üzerine Pan'ın Cupid'e meydan okuduğu varsayımı şunu simgelemektedir: Maddenin, dünyanın ayrışma ve başlangıçtaki kaosa tekrar dönme isteği ve eğilimi vardır, ancak bu bozukluk ve meyil şeylerin çok daha güçlü bir uyumu ya da ahengi tarafından dizginlenip hizaya getirilmesiyle engellenir ki, bu daha güçlü uyum da yerinde bir şekilde Aşk ya da Cupid'de ifade edilir: Dolayısıyla Pan'ın bu mücadelede yere çalınması ve mağlup edilmesi insanoğlu ve her şeyin durumu için iyi olmuştur.

Pan'ın Typhon'u ağa düşürüp yakalamasının da benzer bir açıklaması vardır. Typhon kelimesinin anlamı da olan her ne tür devasa ve sıra dışı büyüklük olursa olsun o şey bazen doğada yetişebilir, tıpkı denizlerde, bulutlarda, dünyada ya da başka bir yerde de yetişebileceği gibi. Yine de doğa bu tür zorbalıkların ve isyanların tamamını yakalar, engeller ve sanki *adamanttan*²² örülmüş, içinden çıkılmaz bir ağına içine hapseder.

Avlandığı sırada kayıp Ceres'i bulmasını –Ceres'i özenle ve açıkça aramalarına rağmen diğer tanrıların mahrum bırakıldığı bir mutluluğu– anlatan masal bölümü çok doğru ve sağduyulu bir nasihat içermektedir: Ceres tarafından simgelenen ekin gibi halkın yaşamında faydalı olan şeyleri soyut felsefenin, birinci derece tanrıların keşfetmesini beklemeyiz –yok, elimizden gelenin en iyisini bu niyetle kullansak bile olmaz– ama sadece Pan'dan bekleriz; yani doğanın genel bilgisinin ve bilge deneyiminin başka bir şeyin peşindeyken böylesi keşiflere kazara da olsa rast geldiği sıklıkla görülür.

²² *Adamant. Çok sert efsanevi bir taş. ç.n.*

Apollon'la müzikte rekabet etmesi bize faydalı bir ders vermektedir; bu ders kendisiyle övünmeye ve böbürlenmeye fazlaca meyli olan insan aklının ve muhakemesinin kibrini kırmaya yardım edebilir. İki türden ahenk varmış gibi görünüyor: İlahi takdir ve insan aklı; ancak dünyanın yönetilmesi, dünya meselelerinin yürütülmesi ve çok daha gizli olan ilahi yargılar insan kulağına ya da insan yargısına ağır ve saçma gelebilir; bu cehalet haklı bir şekilde eşek kulaklarıyla mükâfatlandırılmasına rağmen verilen mükâfat açıkça değil yine de büyük bir gizlilikle yerleştirilmiştir; üstelik halk biçimsizliği ne görmüş ne de fark etmiştir.

Ekho'yla evliliği dışında herhangi bir aşk macerasının Pan'la ilişkilendirilmemesini garip karşılamamalıyız; çünkü doğa kendisinden ve diğer tüm şeylerden zevk alabilir. Zevke âşıktır, zevki arzular ancak bollukta arzuya yer yoktur; dolayısıyla kendisiyle yetinen Pan, söylev için olmadıkça bir şey için tutku duymaz ve söylev de Ekho, yani sohbet, tarafından veya daha kesin olacaksa da Sirinks, yani yazı, tarafından çok iyi bir şekilde simgelenir²³. Ancak hakiki felsefeden başka bir şey olmayan Ekho, sözlerini sadık bir şekilde tekrarladığından ya da sadece doğanın söylediklerini eksiksiz bir şekilde yazdığından ötürü Pan için olabilecek en mükemmel eştir. Bu sayede dünyanın gerçek görüntüsü ve yansımasını bir zerre eklemekten temsil eder.

Ayrıca çocuğunun olmaması Pan'ı ya da doğayı mükemmelleştirme ve destekleme eğilimindedir; çünkü dünya kendi parçalarından üremektedir, üremek için kendisinden başka bedene muhtaç olan bir bütün şeklinde üremez.

Son olarak Pan'ın varsayılan ya da gevezelik eden sahte kızı hikâyeye yapılmış mükemmel bir eklemedir ve bazen gerçekten oyalayıcı ve eğlendirici, bazen bıktırıcı ve ısrarcı olsa da daima anlamsız, boş ve aşağılık olan, işe yaramaz masallarla her daim dünyayı dolduran ve karıştıran geveze felsefeleri yerinde bir şekilde temsil etmektedir.

23 Sirinks, *kamışı ya da antik kalem simgeleri*. ç.n.

Benvenuto Cellini (1500-1571)
Perseus Medusa'nın kafasıyla (1545-1554)

VII

PERSEUS ya da SAVAŞ

Savaş İçin Gerekli Olan Hazırlık ve Davranışların Açıklanması

Anlatıldığına göre Perseus²⁴, batı insanlarının üzerine korkunç yıkımlar salan Medusa'nın başını kesmesi için doğudan Pallas tarafından gönderilmiş; bu Medusa kendisine bakanları taşa çevirecek kadar korkunç bir canavarmış. Diğer ikisine zarar verilemeyen üç Gorgo'dan ölümlü olanı buymuş. Bu yüzden Perseus bu büyük iş için hazırlanırken tanrılardan üçü kendisine hediye vermiş: Mercurius ayaklarına takabileceği kanatları, Pluto bir başlık ve Pallas²⁵ da bir kalkanla bir ayna. Ancak Perseus artık son derece iyi donanmış olsa da doğrudan Medusa'ya gitmemiş, önce Gorgo'ların üvey kızkardeşleri olan *Graialar*'a²⁶ gitmiş. Graialar sanki yaşlı kadınmışçasına, doğuştan gri saçlıymış ve üç Graia tek bir dişe ve tek bir göze sahipmiş, mağaralarından dışarı çıkma şansı yakaladıklarında bu gözü ve dişi sırayla kullanır, geri dönünce de tekrar yerine koyarlarmış. Grialardan ödünç aldığı göz ve dişe kendisini yeterince donanmış kabul eden Per-

24 Ovidius, *Metamorfozlar*, b. iv.

25 Pallas: Tanrıça Athena'nın adının başına takılan bir ad. Age, S. 255. ç.n.

26 Graia'lar: Pontos'la Gaia'nın oğlu Phorkys ve kızları Keto birbirleriyle evlenirler ve olağanüstü yaratıkları meydana getirirler. Graia'lar, yani Kocakarı'lar ve Gorgo'lar. Age, S. 128. ç.n.

seus hiç durmadan Medusa'ya doğru uçup gitmiş ve onu uykuda bulmuş. Ancak Medusa'nın uyanmasından korkarak ona bakmayı göze almadan başını yana çevirmiş ve Medusa'yı Pallas'ın verdiği aynadan görerek darbesine yön vermiş ve Medusa'nın başını kesmiş; baş kopar kopmaz fışkıran kandan birden kanatlı Pegasus çıkıvermiş. Perseus, Medusa'nın başını Pallas'ın kalkanına yerleştirmiş, kendisine bakan herkesi afallatma ve uyuşturma gücü böylece kalkanda muhafaza edilmiş.

Bu masal savaşa karar vermeye, savaşa girişmeye ve savaşı yürütmeye dair ihtiyatlı yöntemleri ortaya koymak için türetilmiş gibi görünüyor; dolayısıyla da savaş hakkında üç adet faydalı kuralı, sanki Pallas'ın kurallarıymış gibi, şart koşuyor.

İlki şudur: Hiçbir hükümdar komşu ülkeyi zapt etmek için aşırı istekli olmamalıdır; çünkü bir imparatorluğu genişletme yöntemi bir araziye büyütme yönteminden oldukça farklıdır. Özel arazilerde ve mülklerde hesaba katılması gereken şey haklı olarak komşuluk ya da bitişiklik olmak zorundadır; ancak imparatorluğu genişletme durumunda komşuluk yerine fırsat, kolaylık ve savaş avantajı hesaba katılmalıdır. Ligurya'nın ötesine, batıya doğru uzandıkları sıralarda Romalılar'ın doğuda Toros Dağları'na kadar olan bölgeleri silah sayesinde kontrol altına aldıkları kesindir. Bu yüzden de Perseus ta doğudan batının uçlarına kadar, çok uzun bir sefere canı gönülden çıkmıştı.

İkinci kural şudur: Savaş nedeni adil ve şerefli olmalıdır; çünkü bu durum hem askerlere hem de ihtiyaç duyulan şeyleri bulan, yardım eden, ittifak ve çok sayıda diğer imkânı sağlayan insanlara şevk sağlar. Tıpkı Medusa'nın bakışları gibi insanların cesaretini kıran, onları uyuşturan ya da onları yaşamdan ve kuvvetten mahrum bırakan bir tiranlığı bastırmaktan daha adil ve takdire şayan bir savaş nedeni yoktur.

Son olarak savaşı temsil eden üç Gorgo olduğundan, Perseus'un bu sefer için bu Gorgo'lardan ölümlü olanı seçmesi ihtiyatlı bir şekilde eklenmiştir. Bu ekleme de bu kurala ucsuz bucaksız, sonsuz umutların peşine düşmeden sonuçlandırılacak türden savaşların seçilmesi gerekliliğini sağlar.

Tekrarlarsak, Perseus'un yola çıkışı, girişimine son derece uygundu ve bir anlamda başarıyı buyuruyordu; Mercurius'dan hız, Pluto'dan görünmezlik ve Pallas'tan da ihtiyat almıştı. Bu da ayrıca mükemmel bir alegori içermektedir: Mercurius'un ona verdiği kanatlar omuzları için değil ayakları içindi; çünkü savaş için yapılan ilk hazırlıklarda çabukluğa sonraki durumlardaki kadar ihtiyaç yoktur. Çünkü savaşa çevik bir şekilde hazırlandıktan sonra yardımcı güçler ve işe yarayacak malzemeler için duraksamaktan daha sık yapılan bir hata yoktur.

İnsanoğlunu görünmez ve gizli hale getiren Pluto'nun başlığı alegorisi kendisini yeterince açık etmektedir; ancak kalkanın ve aynanın gizemi daha derinlerde yatmakta ve korunmak için kalkan gibi sadece ihtiyatlı bir tedbiri değil ayrıca düşmanın gücünü, hareketlerini, maksatlarını ve düzenlerini keşfedebilecek bir hüneri ya da nüfuz etme gücünü simgelemektedir, tıpkı Pallas'ın aynası gibi.

Artık Perseus son derece hazır görünüyorsa da en önemli şey hâlâ eksiktir; savaşa girmeden önce Graialara danışma zorunluluğunu duymaktadır. Bu Graialar haindirler; savaşın temsilcileri olan Gorgolar'ın üvey ancak yozlaşmış kız kardeşleridirler; çünkü savaşlar cömert ve asildir, ancak hainlik aşağılık ve rezildir. Hainlerde bulunan bitmez tükenmez endişe, korku ve telaştan dolayı Graialar çok doğru bir şekilde kır saçlı ve doğuştan yaşlı kadın görünümünde tasvir edilmişlerdir. Ayrıca Graialar'ın güçleri, açık bir isyana dönüşmeden önce ya bir dişe ya da bir göze bağlıdır; çünkü devletten uzaklaşmış olan tüm hizipler hem tetiktedir hem de ısırgandır; üstelik bu göz ve diş bir bakıma muhaliflerin tamamı için ortaktır; çünkü öğrendikleri ve bildikleri her şey birinden bir diğerine aktarılmıştır, adeta hiziplerin eliyle iletilmiş gibi. Üstelik dişe gelirsek, hepsi aynı dişle ısırır: tek bir boğazla feryat eder; böylece her biri kendi başına çokluğu dile getirir.

Dolayısıyla göz ve diş kendisine vermeleri konusunda Perseus'un Graiaları ikna etmesi gerekmektedir; göz Perseus'a ipuçlarını gösterir ve keşif yapmasını sağlar; diş ise dedikoduları yaymak, kıskançlığı büyütme ve insanların zihinlerini karıştırmak

içindir. Bu şeylerin hepsi bu şekilde bir araya getirilip hazırlandığında savaş eylemi peşinden gelir.

Perseus Medusa'yı uyurken bulur; çünkü her kim ki savaşa ihtiyatlı bir şekilde girişirse, düşmana genelde hazırlıksız ve neredeyse düşmanın kendini güvende hissettiği bir anında saldırmış olur; işte burada Pallas'ın aynası için fırsat ortaya çıkar: Çünkü tehlike görünmeden önce düşmanın durumunu ve vaziyetini kavramak yeterince bildiktir; ancak aynanın asıl kullanımı tam da tehlike anında karşısındaki davranışı anlamak ve dona kalmaktan sakınmaktır; bu da Perseus'un başını yana çevirip düşmanına aynadan bakarken planladığı şeydir.²⁷

Zaferi iki sonuç takip eder: 1- Açık bir şekilde şöhreti simgeleyen, her yana uçan, zaferi yakındaki ve uzaktaki yerlere duyuran Pegasus. 2- Olabilecek en iyi savunma ve koruyucu şey olan Medusa'nın başının kalkanda taşınması; çünkü başarılı bir şekilde tamamlanmış, büyük ve hatırlanmaya değer bir iş, düşmanın tüm hareketlerini ve teşebbüslerini dizginler, muhalefeti afallatır ve ayaklanmanın heyecanını yatıştırır.

27 Dolayısıyla muharebenin olası gidişatını erkenden görmek ve geri çekilmeye hazırlıklı olacak şekilde zaferin peşinde koşmak için sağgörülü bir şekilde muharebenin önüne ve ardına bakması bir generalin üstünlüğüdür.

VIII

ENDYMION ya da GÖZDE

Gözdelerin Açıklanması

Tanrıça Luna'nın çoban Endymion'a âşık olduğu ve onunla yaşadığı aşk maceralarını yeni ve olağandışı bir biçimde sürdürdüğü söylenmiştir; Endymion, Beşparmak Dağları'nın altında bulunan ve ev olarak kullandığı mağaraya uzandığında Luna, sık sık küresinden aşağı inip Endymion uyurken onun birlikteliğinin tadına varmayı, ardından yeniden gök kubbeye dönmeyi alışkanlık haline getirmiş. Üstelik tüm bunlara rağmen Endymion'un talihi, pasif ve durgun hayatı etkilenmemiş. Tanrıça Endymion'un sürülerinin gelişmesini, sayılamayacak kadar çok büyümesini sağlarmış, öyle ki diğer çobanlardan hiçbiri onunla kıyas edilemezmiş.

AÇIKLAMA – Bu masal gözetleme heveslisi, meraklı, tetikte ya da adeta gözünü hiç kırpmayan kişileri mahremine almayan; ancak iyi, yardımsever yaratılışlı ve başka bir şey düşünmeden keyfine bakan, bilgisiz, ilgisiz veya uyuşarak adeta uyuyan kişileri mahremine alan anlayışlı ama şüpheli hükümdarların huylarını, mizaçlarını betimliymiş gibi görünüyor.²⁸ Hükümdarlar böylesi insanlara ge-

²⁸ Adil diye adlandırıldığından dolayı Aristides'in sürgünü lehinde oy veren Atinalı köylüyü hatırlayabiliriz. Shakespeare de aynı fikri kuvvetli bir şekilde dile getirir:

*"Etrafımda şişman adamlar isterim,
Kafaları düzgün ve geceleri uyuyan adamlar.
Cassius'un zayıf ve aç görüntüsü var.
Çok fazla düşünür: böyle adamlar tehlikelidir."*

nellikle teklifsizce davranır ve Luna gibi tahtlarını bırakmanın o kişilere korkusuzca açılmak olduğunu düşünür. Memnun etmesi son derece zor biri olan ve sadece onun yöntemini mükemmel bir şekilde anlayıp aynı zamanda da bilgeliklerini onun karşısında aptallık derecesine kadar inatla saklayan kişilerden başka gözdesi olmayan Tiberius'ta bu huy son derece belirgindir.

Anne-Louis Girodet De Roucy-Trioson (1767-1824)
Endymion'un uykusu (1790)

Mağaranın masalda belirtilmesi uygunsuz değildir; hükümdar gözdelерinin talihleri etkilenmeden dinlenme yoluyla keyifli bir inziva geçirebilecekleri, hükümdarları davet edebilecekleri kendilerine ait yerlerinin olması bilinen bir şeydir; gözdelер genellikle iyi tedariklidirler.

Çünkü hükümdarlar gerçek bir yakınlıktan dolayı ve sadece rahatlık sağlamak için gözdelere daha yüksek bir payeyi vermemelidir, buna rağmen gözdelер hükümdarın cömertliğinin zenginleştirici etkisini genellikle hisseder.

IX

DEVLERİN KIZ KARDEŞİ ya da FAMA

Herkesin Duyabileceği Şekilde Kötülemenin Açıklanması

Ozanlar şöyle anlatır: Yeryüzünden üreyen devler İüpiter'e ve diğer tanrılara karşı savaşa girişmiş ancak yıldırım tarafından geri püskürtülmüş ve mağlup edilmişler; öfkelenen yeryüzü o anda oğullarının ölümünden intikam almak için devlerin küçük kız kardeşi olan Fama'yı²⁹ doğurmuş.

AÇIKLAMA – Masalın anlamı şöyleymiş gibi görünmektedir: yeryüzü daima kabaran, yöneticilerine başkaldıran ve değişim için uğraşan halkın doğasını simgelemektedir. Bu mizaç uygun bir fırsatla karşılaştığında aceleci bir öfkeyle hükümdarların yıkımını ve devrilmesini müjdeleyen, planlayan isyancılara ve hainlere yol açar.

Huzura tahammülü olmayan insanların aynı aşağılık ve tez canlı doğası kontrol altına alınıp hizaya getirildiğinde de yetkilileri kötülemek için söylentiler, kötülemeler, iftiralar, karalamalar ve benzerlerini üretirler; böylece isyankâr eylemlerle fitneci söylentiler kökenlerinde ve menşelerinde farklı değildir, sadece bir bakıma cinsiyetlerinde farklıdırlar; hainler ve asiler erkek kardeşlerken, kötüleme ya da karalama kız kardeşlerdir.

²⁹ Fama: Roma mitolojisinde ünü, halk sesini ve dedikoduyu simgeleyen tanrıça. Fama, Vergilius'un Aeneis destanında yarattığı bir simgesel varlıktır. Age, S. 122. ç.n.

Simon Vouet (1590-1649)
Aşk'ın bozguna uğrattığı zaman - Hope ve Fama (1641-1645)

X

AKTAİON ve PENTHEUS ya da MERAKLI BİR ADAM

*Meraklı Olmanın ya da Kutsal Gizemlerin ve
Hükümdarların Sırlarına Burun Sokmanın Açıklanması*

Sırları kurcalayan, düşüncesizce bu sırları arzulayan ve ortaya çıkarmaya çabalayan insanoğlunun münasebetsiz merakını bastıran iki örnek antik dönemde yaşayanlar tarafından bize sunulmuştur. Bunlardan ilki Aktaion ve diğeri de Pentheus'tur. Diana'yı³⁰ önceden planlamadan, şans eseri bir şekilde çıplak gören Aktaion bir erkek geyiğe dönüştürülmüş ve kendi av köpekleri tarafından parçalanmış. Baccus'un törenlerinin gizli sırlarını gözetlemek isteyip bu amaçla bir ağaca tırmanmış olan Pentheus'u ise çılgınlık hali almış. Bu çılgınlık hali Pentheus'un her şeyi çift görmesine neden olmuş, özellikle de güneşi ve kendi şehri olan Thebe'yi; öyle ki, yurduna doğru koşarken birden diğer Thebe'yi görmüş ve ona doğru koşmuş, böylece hiçbirine varamadan önce birine sonra diğerine doğru durmadan koşmaya devam etmiş.

AÇIKLAMA – Bu masallardan ilki hükümdarların sırlarıyla ilgili gibi görünürken, ikincisi kutsal gizemlerle ilgili gibi görünmektedir. Bir hükümdarla yakın olmamasına rağmen hükümdarın isteği dışında sırlarına vakıf olanlar kaçınılmaz bir şekilde hükümdarın öfkesini üzerine çeker; dolayısıyla da yalnız kaldığının ve kendisine karşı tüm fırsatların kollandığının farkında olarak, korku ve

30 Erken çağlardan beri Yunan Artemis'iyle bir tutulan Roma tanrıçası. ç.n..

şüpheyle dolu bir şekilde bir geyiğin hayatını sürerler. Hükümdarlardan ayrıcalık elde etmek için hizmetçilerin ve görevlilerin efendilerini suçlayıp devirmeyi planladıklarında da sıklıkla bu durum ortaya çıkar; çünkü ne zaman bir kral öfkesini dışa vursa, bu öfkeye maruz kalan kişi hizmetçilerinin kendisine ihanet etmesini ve kendisini alaşağı etmesini beklemeli, tıpkı Aktaion'un kendi köpekleri tarafından parçalandığı gibi.

Pentheus'un cezası ise bir başka türdendir; ölümlü olmasına al-dırış etmeyen, doğanın ve felsefenin doruklarına tırmanarak kutsal gizemlerin peşinde hesapsızca koşanların kaderi ebedi kararsızlık, kafa karışıklığı ve istikrarsız bir muhakeme yetisidir. Çünkü doğanın bir ışığı olduğundan ve diğer ışık da kutsal olduğundan dolayı bu iki ışık sanki iki güneşmiş gibi görünür. Hayatta gerçekleştirilen eylemler ve istekler kavrama gücüne bağlı olduğundan dolayı isteklerinde olduğu kadar düşüncelerinde de bu kişilerin kafaları karışıktır; dolayısıyla da son derece tutarsız ya da çelişkili kararlar verirler ve iki Thebe'yi görürler. Pentheus'un sığınağı ve evi olduğundan Thebe'yi burada eylemlerin sonunu simgeler. Seçecekleri rotayı bilmediklerinde, amaç ve tasarılarında kararsız ve tereddütlü kaldıklarında sadece akıllarına esen her ani istek tarafından yönlendirilirler.

Giuseppe Cesari (1568-1640) Diana ve Aktaion (1603)

XI

ORPHEUS ya da FELSEFE

Doğa ve Ahlâk Felsefesinin Açıklanması

GİRİŞ – Orpheus masalı çok beylik ve bilinen bir masal olmasına rağmen asla iyice açıklanmamıştır ve bu masal evrensel felsefeye ilişkin bir resim sunuyor gibi görünmektedir; çünkü Orpheus'un harikulade ve kusursuz bir şekilde kutsal bir kişi, her tür harmonide yetenekli, yumuşak ve nazik düzenlemeler ile tınılar sayesinde kendisini takip eden, her şeyi hizaya getiren ve cezbeden bir kişi olduğuna ilişkin bahsedilenlerden bu anlam kolaylıkla çıkartılabilir. Çünkü Orpheus'un eylemleri Hercules'in³¹ eylemlerini hem güçte hem de saygınlıkta aşmıştır, tıpkı bilginin meydana getirdiği yapıtların kuvvetin meydana getirdiklerini geçmesi gibi.

MASAL – Sevgili karısının âni ölümüyle ondan ayrı kalan Orpheus ölümler diyarına inmeye ve eğer becerebilirse harpının gücüyle karısını geri almaya karar vermiş. Gerçekten de harpının ve sesinin melodisi ve hoşluğuyla ölümler diyarındaki güçleri yatıştırıp yumuşatmış, öyle ki karısını geri alma imtiyazını ona bir şartla vermişler: Karısı onu arkasından takip edecekmiş ve gün ışığına çıkana kadar geri dönüp karısına bakmayacakmış; ancak endişesi ve sevgisinin sabırsızlığından dolayı ve tehlikenin artık geçtiğini düşünerek sonunda arkasına dönüp karısına bakarak şartı bozmuş ve karısı da

31 Herakles'in Latince adı. Roma efsanesinde Yunanların Herakles tipi olduğu gibi benimsenmiş, ancak öykülerine yerli bazı öğeler katılmıştır. Age, S. 151. ç.n.

tekrar Pluto'nun diyarına göçmüş. O andan itibaren Orpheus dü-
şünceli ve hüznü bir olmuş, seksten nefret eder hale gelmiş ve
issiz bir yere çekilmiş. Burada sesinin ve harpının eski hoşluğu-
yla önce her türden vahş hayvanı etrafına çekmiş; bu şekilde bu
hayvanlar yaradılışlarını unutmuş, intikam, zalimlik, şehvet, açlık
ya da avlanma arzusundan hiçbiri onları harekete geşirememiş,
sadece şaşkın şaşkın, evcil ve uysal tavırlarla dikkatlice müziğini
dinleyerek Orpheus'a bakakalmışlar. Yalnız bu da değil, ahenginin
gücü ve tesiri öylesine muhteşemmiş ki ağaçlar ve kayalar bile yer-
lerinden kalkıp Orpheus'un etrafına düzenli bir şekilde yerleşmiş-
ler. Büyük bir hayranlık uyandırarak bunu bir süre daha devam et-
tirmiş, nihayetinde Bacchus'un (*Dionysos*) kışkırtmasıyla Trakyalı
kadınlar korkutucu bir tavırla borazanlarından öyle tok ve boğucu
bir ses çıkarmışlar ki Orpheus'un müziği epeyce bastırılmış. Her
şeyi birbirine bağlayan, yerli yerinde tutan güç bu şekilde sona
ermiş, kargaşa yeni bir saltanat kurmuş; tıpkı eskiden olduğu gibi
her canlı kendi yaradılışına geri dönmüş ve arkadaşlarının peşine
düşüp onları avlamış. Kayalar ve ağaçlar da eski yerlerine dönmeye
başlamış; hatta Orpheus'un kendisi bile sonunda bu öfkeli kadın-
lar tarafından parçalara ayrılmış ve Orpheus'un organları yabanda
her yere saçılmış. Ancak Musalar için kutsal olan ve Orpheus'un
ölümünün üzüntüsü ve intikamı içindeki Helikon Nehri sularını
yer altına saklamış ve bir başka diyarda ortaya çıkmış.

AÇIKLAMA – Masal şöyle açıklanmaktadır. Orpheus'un müzi-
ęi iki türdendir; ilki ölümler diyarındaki güçleri yatıştırır, diğeriyse
vahş hayvanları ve ağaçları bir araya getirir. İlki doğru bir şekilde
doğa felsefesiyle ilgiliyken, ikincisi de ahlak felsefesi ya da toplum-
la ilgilidir. Bozulmaya müsait şeyleri eski durumuna getirmek ve
onarmak doğa felsefesinin en soylu işidir; cisimleri kendi duru-
munda muhafaza etmek ya da eşyanın bozulmasını ve çürümesini
engellemek bir nebze daha az soyludur. Eğer bunu gerçeķleřtirmek
mümkünse, muhakkak ki yalnızca doğanın yerinde ve hassas tes-
kiniyle başarılabilir; tıpkı harpın ahengi ve hassas dokunuşuyla
olduğu gibi. Ancak bu haddinden fazla zor olduğundan dolayı nadi-
ren sonuç elde edilir; üstelik bunun sebebi de muhtemelen meraklı

ve zamansız bir sabırsızlık ve arzudan başka bir şey değildir.

Dolayısıyla üstlendiği görev için neredeyse yetersiz olan felsefenin hüznülenmek için bir nedeni vardır ve bunun sonucunda da insan ilişkilerine karışıp barışa, eşitliğe ve erdeme duyulan sevgiyi insanoğlunun zihinlerine sinsice yerleştirir; böylece insanoğluna topluluklar biçimini verir; onlara yasalar ve düzenlemeler getirir ve sıkı düzene boyun eğip talimatları dinledikleri sürece gem vurulamayan tutkuları ve meyillerini unutmalarını sağlar. Böylece çok geçmeden kendilerine mesken inşa ederler, şehirler, ekilebilir araziler, bostanlar, bağlar, bahçeler vb. oluştururlar. Bunların üzerine ağaçları ve kayaları kaldırıp bir araya getirdiklerini söylemek yanlış olmaz.

Uygarlıkla ilgili işlere duyulan bu ilgi, ölümlü bedeni geri getirmek için ortaya konulan zorlu imtihanın ardına doğru ve sistemli olarak yerleştirilmiştir; ölümün kaçınılmaz gerekliliği sebebiyle nihayetinde boşa çıkmış olan girişim böylece insanoğlunun önünde açıkça durmakta ve ebedi, şahsi ve şöhretli yapıtlar sayesinde bir çeşit ölümsüzlüğü aramaları için insanoğlunu harekete geçirmektedir.

Ayrıca Orpheus sonrasında kadınlara ve evliliğe karşı isteksiz olması da zekice bir eklemedir, çünkü evli olmanın verdiği haz ve erkeklerin çocuklarına karşı duyduğu doğal ilgi, erkekleri toplumun yararına olabilecek her türden büyük, soylu ya da övgüye değer işlere girişmekten sıklıkla alıkoyar. Çünkü büyük eylemlere gerek duymadan, kendi soyundan gelen bir çocuğun ölümsüzlüğü elde etmek için yeterli olduğunu düşünür.

Hatta insanların ürettiği şeyler arasındaki en muhteşem şey olan, bilginin meydana getirdiği yapıtların bile zamanları vardır; çünkü krallıklar ve uluslar bir süreliğine geliştikten sonra ilk olarak yasaların sesinin duyulmadığı ve sustuğu şamatanın içinde kargaşalar, isyanlar ve savaşlar sıklıkla ortaya çıkar; sonrasındaysa insanoğlu ahlâken bozuk doğasına geri döndüğünde ekilebilir araziler ve şehirler kısa sürede ıssız ve harabe olur. Eğer bu kargaşa devam ederse bilgi ve felsefe mutlak bir şekilde parçalara ayrılır; öyle ki sonrasında sadece saçılmış bazı parçaları bir gemi

kazasının ardından kalan kalaslar gibi orada burada bulunabilir. Ardından vahşiliğin hüküm sürdüğü zamanlar geldiğinde, Heli-kon Nehri yer altına iner; yani ta ki şeyler gereken değişim sürecinden geçene kadar bilim gizlenir, bilgi nadiren aynı yerde, daha çok başka bir ülkede tekrar ortaya çıkar ve yüzünü gösterir.³²

*Jean Baptiste Camille Corot - (1796-1875)
Orpheus Leading Eurydice from the Underworld (1861)*

³² Böylece Orpheus'un bilgiyi; Eurydike'nin şeyleri ya da bilginin konusunu; Baccus'un ve Trakyalı kadınların, insanoğlunun kontrolsüz tutkularını, isteklerini vb. simgelediğini anlarız. Tüm antik masallar aynı biçimde iyi bilinen şeylerle anlatılabilir ve çocukların anlayabileceği seviyeye çekilebilir.

XII

URANOS ya da BAŞLANGIÇ

Yaradılışın ya da Her Şeyin Kökeninin Açıklanması

Ozanlar şöyle anlatır: Uranos³³ tüm tanrıların en eskisiymiş; üreme organları oğlu Satürn³⁴ tarafından kesilmiş. Satürn'ün birçok çocuğu olmuş ancak tüm erkek evlatlarını doğdukları gibi yermiş; sonunda evlatlarından biri olan İüpiter bu ortak kaderden kaçmış ve büyüdüğünde babası Satürn'ü Tartaros'a atmış, krallığa el koymuş ve Satürn'ün kendi babası Coelom'un üreme organlarını kestiği bıçakla İüpiter de kendi babası olan Satürn'ün üreme organlarını kesip denize atmış, buradan da Venüs ortaya çıkmış.

İüpiter (*Zeus*) krallığını iyice sağlamlaştırmadan önce kendisine karşı açılan iki savaş unutulmayacak türdenmiş; Bu savaşlardan ilkinin Titanlar açmış ve Titanlar bastırılırken sadece bir Titan, Sol, İüpiter'in tarafını tutmuş ve kişisel yardımda bulunmuştur; ikinci savaşı ise devler açmış, sonunda İüpiter'in yıldırımları ve silahlarıyla yok edilip kontrol altına alınmışlar. İüpiter'in saltanatı artık sağlamış.

AÇIKLAMA – Bu masal her şeyin kökenine ilişkin esrareniz bir açıklamaymış gibi görünmektedir ki bu açıklama, daha sonra madenin ebediliğini kesin bir şekilde ileri süren ancak dünyanın öncesizliğini ve sonrasızlığını reddeden Demokritos'un sahiplendiği

33 Gök'e kozmik varlık ve ilk tanrı kuşağı arasında erkek ve baba tanrı olarak verilen ad. *Age*, S. 318. ç.n.

34 *Saturnus*: İtalya'nın en eski tanrılarından biri, sonradan Yunan Kronos'uyla bir tutuldu. *Age*, S. 291. ç.n.

felsefeden çok da farklı değildir; dolayısıyla da kaosu ya da bilgisiz maddeyi dünyanın altı günde yaratılmasının öncesinde var ederek kutsal metinlerdeki hakikate yaklaşır.

Masalın anlamı şuymuş gibi görünüyor: Coelom iç bükey boşluğu ya da tüm maddenin etrafını çevreleyen kubbeli çatıyı, üreme gücünü babasından kesip atan Satürn maddenin kendisini simgeler; tıpkı aynı madde miktarının doğada artma ya da azalma göstermeden sabit kalması gibi. Ancak maddenin çalkalanması ve çarpışması ilk olarak şeylerin mükemmel olmayan ve sorunlu bağlara sahip bileşimlerini üretmiş, bir bakıma dünyanın ilk esasları ya da numuneleri gibi; ta ki zaman içerisinde biçimini ve yapısını koruyabilen bir düzen ortaya çıkana kadar. İlk çağ, şeylerin kısa süreli olması ve sıklıkla yok olmasından dolayı kendi çocuklarını yediği söylenen Satürn'ün hükümdarlığıyla geçmiştir. İkinci çağsa, sık gerçekleşen ve geçici olan bu değişimleri, düzensizliği ifade eden, Tartaros'a sıkıştırılan ya da süren Jüpiter'in hükümdarlığıyla simgelenir. Bu yer boşluğun ortasında, gök kubbenin alt kısımlarıyla yeryüzünün iç kısımları arasındadır ve burada çoğunlukla kargaşa, kusur, değişim, ölüm, yıkım ve yozlaşma vardır.

Venüs³⁵, Satürn'ün hükümdarlığı sırasında şeylerin ilk yaratılışında doğmaz; çünkü ahenksizlik ve uyumsuzluk, evreni oluşturan maddenin uyumu ve muntazamlığına üstünken bütün yapıda bir değişimin gerçekleşmesi gereklidir. Satürn'ün uzuvları kesilmeden önce şeyler bu biçimde yaratıldı ve yok edildi. Ancak bu biçimdeki yaratım durduğunda, Venüs'ün ya da eşyanın mükemmel ve yerleşik ahenginin yol açtığı bir başka yaratım derhal başlamıştır; bunun vasıtasıyla evrensel düzen bütün ve bozulmamış kalırken değişimler parçalara işlenmiştir. Buna rağmen Satürn'ün öldürülmediği, tahttan indirilip dışarı atıldığı ve soyunun kuruduğu söylenir; çünkü Demokritos'un fikrine uygun bir şekilde dünya tekrar eski karışıklık ve karmaşasına dönebilir ki Lucretius bu durumun kendi zamanında gerçekleşmemesini umuyordu.³⁶

35 Çok eski bir Latin tanrıçasının adıdır. Meyve bahçelerinin koruyucusu olarak saygı gören Venüs sonradan Yunan etkisi altında Aphrodite ile bir tutulmuştur. Age, S. 318. ç.n.

36 "Quod procul a nobis flectat Fortuna gubernans;

Et ratio potius quam res persuadeat ispa."

Ancak artık dünya yekpare ve kendi kütlesi ve enerjisi tarafından bir arada tutulurken başlangıç için henüz dur durak yoktu; çünkü dünya mevcut gidişatını sürdürebilsin diye, gök cisimlerine üstün gelen Güneş'in gücüyle iyice düzenlenmiş ve kontrol edilmiş olsa da göklerde epeyce hareket ve kargaşa vardı. Sonrasında bastırılıp kontrol altına alınmış olsa da aşağılarda seller, fırtınalar, rüzgârlar, yaygın depremler vb. yoluyla benzerleri olmuş, bunun sonucu da şeylerin daha barışçıl ve kalıcı ahengi ve birliği olmuş.

Bu masalın felsefeyi içerdiği ve üstelik o felsefenin de masalı içerdiği söylenebilir; çünkü biz inanç yoluyla biliyoruz ki bu şeylerin hepsi sadece algının çoktandır zayıflayıp bitmiş kehanetleridir; ancak dünyayı oluşturan madde ve düzen doğru bir şekilde bir yaratıcıya atfedilmiştir.

Bir İyon mozaiği

Wenceslaus Hollar (1607-1677) *Aristaeus ve Proteus*

XIII

PROTEUS ya da MADDE

Maddenin ve Maddede Gerçekleşen Değişimlerin Açıklanması

Ozanlara göre Proteus; Neptün'ün (*Poseidon*) sığırtmacı, yaşlı bir adam, olabilecek en sıra dışı kâhin, geçmişteki, bugündeki ve gelecekteki şeyleri bilen biri; öyle ki kehanette bulunmanın yanında her türden sırrın ve bütün antik çağların yorumcusu ve açıklayıcısıymış. Büyük bir mağarada yaşar, öğlen vakti bu mağarada ayıbalıklarından oluşan sürüsünü sayıp sonrasında uyumak alışkanlığıymış. Proteus'a danışan kişinin cevap alması için Proteus'u kelepçe ve zincirlerle sıkıca tutmaktan başka çaresi yokmuş; bu esnada Proteus ateş, su, vahşi hayvanlar gibi her türden şekle ve mucizevi biçimlere dönüşerek kurtulmaya çabalar, en sonunda kendi şekline geri döner ve cevap verirmiş.

AÇIKLAMA – Bu masal doğanın sırlarına ve maddenin hallerine işaret eder gibi görünmektedir. Çünkü Proteus³⁷, Tanrı'nın kendisinden sonra tüm şeylerin en yaşlısı olan maddeyi simgelemektedir; madde, bir mağaranın içindeymişçesine, gök kubbenin içbükeyliği altında bulunmaktadır. Proteus Neptün'ün hizmetkârı olarak tasvir edilmiştir, çünkü maddenin çeşitli geçişleri ve değişimleri en çok sıvı haldeyken olur. Sürü, ya da Proteus'un sürüsü, maddenin kendisini içine yaydığı ve içinde tükettiği çeşitli türden hayvan, bitki ve mineralden başka bir şey değilmiş gibi görünmektedir; öyle ki

37 Proteus uygun bir şekilde birincil, en eski ya da ilk anlamlarına gelmektedir.

bu çeşitli türleri oluşturduktan ve sanki görevini bitirdikten sonra, yenilerini üretmeyi denemeyecekse, uyumakta ve dinlenmektedir. Üstelik Proteus'un sürüsünü saydıktan sonra uykuya gitmesinin anlamı budur.

Bu işin akşam ya da sabah değil de öğlen yapıldığı söylenmektedir; bununla da, gerektiği şekilde önceden hazır hale getirilmiş olan ve artık başlangıçtaki esasıyla çürümesi arasındaki ara formda depolanan maddeden türleri üretmek için en uygun, maddenin en hazır olduğu zaman kastedilmektedir. Bu da kutsal kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla yaradılış sırasında olan şeydir; İlahi emirle birlikte emrin etkilediği madde herhangi bir dönüşüm ya da ara değişim geçirmeden doğrudan bir araya gelir; derhal emre boyun eğerek ve canlılar biçiminde vücuda gelir.

Hür ve serbest Proteus ve sürüsünün masalı buralara kadar uzanır. Çünkü ortak yapılarıyla birlikte evren ve canlıların düzeni maddenin çehresidir, sınırlama altında değildir ya da insan maharetiyle işlenen ve işkence edilen sürü gibi değildir. Ancak doğanın hünerli bir vekili maddeyi yok etmek için kuvvet uygulayacaksa ve kasten maddeye işkence edip eziyet edecekse, bu dayatmaya maruz kalan madde bunun aksine tuhaf şekil ve görünüşlere değişir, dönüşür. Çünkü sadece Yaratıcı'nın gücü onu gerçekten yok edebilir ya da ortadan kaldırabilir; öyle ki eğer kuvvet sürdürülürse, nihayetinde tüm bir dönüşüm çevrimi boyunca ilerler ve devrini tamamlar, belirlirli bir aşamada kendini yeniler. Kelepçe ve zincir kullanarak sıkıca tutma, işkence etme ya da hapsetme yöntemi en etkili ve çabuk sonuç veren yöntem olduğunu gösterecektir; yani maddeyi en uç mertebelerde yakalayan ve işleyen yöntem en etkilisidir.

Masala yapılan ekleme, yani Proteus'u geçmişteki, bugündeki ve gelecekteki şeyleri bilen bir kâhin yapan ekleme maddenin doğasıyla mükemmel bir şekilde bağdaşmaktadır; çünkü maddenin özellikleri, değişimleri ve süreçlerini bilen kişi, bilgisi maddenin tüm kısımlarına ve ayrıntılarına uzanmasa bile, maddenin yapmış olduğu, yaptığı ve yapabileceği şeylerin toplamını ve sonuçlarını bir zorunluluk olarak anlayacaktır.

XIV

MEMNON

Ya da Fazla Cüretli Olan Gençliğin Ölümcül Aceleciliğinin Açıklanması

Ozanlar Memnon'u Aurora'nın³⁸ oğlu yapmışlar, güzel zırhlar içerisinde ve halkın övgüsüyle coşmuş bir şekilde Truva Savaşı'na getirmişlerdir; burada daha fazla övgü isteğiyle birlikte en muhteşem işlere düşüncesizce koşmuş, Grekler'in en cesur savaşçısı olan Akhilleus'la çarpışmış ve bir düelloda Akhilleus'un elleriyle öldürülmüştür. Ölümünün acısını paylaşan İüpiter, Memnon'un cenazesini onurlandırmak için durmadan kederli ve yaslı ağıtlar yakan kuşları göndermiş. Ayrıca doğan güneşin Memnon'un heykeline vuran ışınlarının yas tutan sesler çıkardığı nakledilmiş.

AÇIKLAMA – Bu masal, sabahın oğulları gibi boş umutlar ve göz alıcı dış görünüşüyle coşmuş, gücünün ötesindeki şeylere kalkışan, en cesur kahramanlara meydan okuyup, o kahramanları dövüşmeleri için kışkırtan ve başlattıkları dövüşte o kahramana denk olmadıklarını ispatlayacak şekilde ölen geleceği parlak gençlerin talihsiz sonlarıyla ilgidir.

Böylesi gençlerin ölümünün sonsuz bir acımadan mahrum kaldığı nadiren görülür; çünkü hiçbir ölümcül bela, erdem çiçeklerinin zamanından önce koparılmasından daha dokunaklı ve üzücü değildir. Yok, hayatının en güzel döneminin zevkine tam manasıyla, hatta kıskançlık uyandıracak kadar, varmış olması bile

³⁸ Aurora: Şafak tanrıça Eos'un Latince adı. Age, S. 75. ç.n.

böylesi umut veren gençlerin zamansız ölümünün yol açtığı kederi hafifletmez ya da dindirmez. Ancak ağıtlar ve yakarışlar mezarlarının üzerinde, tıpkı kederli kuşlar gibi uzun zaman boyunca uçuşur; özellikle de ortaya çıkan tüm yeni fırsatlarda, hareketlerde ve büyük eylemlerin başlangıçlarında bu kişilerin tutkulu arzuları yenilenir, tıpkı sabah güneşinin ışınlarının yaptığı gibi.

Bernard Picard (1673-1673)
Memnon (Eos ve Tithonus'un oğlu)

XV

TİTHONOS ya da DOYGUNLUK

Baskın Tutkuların Açıklanması

Aurora'nın çok âşık olduğu Tithonos'un ölümsüz olmasını İüpiter'den dilediği, bu sayede Tithonos'un yarenliğinden aldığı hazın ebedi olmasını güvence altına aldığı; ancak kadın dikkatsizliği sonucunda Tithonos için ebedi gençlik dilemeyi unuttuğu; bunun üzerine Tithonos'un ölümsüz olmasına rağmen öylesine perişan bir şekilde çökmesi ve yaşlılığın onu öylesine tüketmesi neticesinde İüpiter'in merhamet göstererek Tithonos'u bir cırcır böceğine dönüştürdüğü zekice anlatılmıştır.

AÇIKLAMA - Bu masal hazza dair zekice bir tasvir içeriyormuş gibi görünmektedir. Haz önce, adeta günün sabah vakitleri gibi, oldukça hoş karşılanan ve insanoğlunun ebedi olması için dua ettiği bir şeydir ve insanoğlu öyle olacağını düşünmese de doygunluğun ve bıkınlığın, tıpkı yaşlılık gibi, hazza üstün geleceğini unuttur. Nihayetinde haz veren eylemlere karşı istekleri kalmadığında arzuları ve alâkaları genellikle yaşamaya devam eder ve bu sefer de yaşlı kişilerin gençlik günlerinde onlar için makbul olan şeyleri anımsayarak ve o şeylerden bahsederek kendilerini eğlendirdiklerini yaygın bir şekilde görürüz. Bu durum çapkın ve asker hayatı sürmüş adamlarda fazlasıyla göze çarpar; çapkınlar daima aşkları hakkında konuşurken asker olanlar gençliklerinden faydalanırlar; tıpkı, canlılığını cırlıtısıyla gösteren cırcır böcekleri gibi.

Louis-Jean-François Lagrenée (1724–1805)
Aurora'nın yükselişi (Tarihi bilinmiyor)

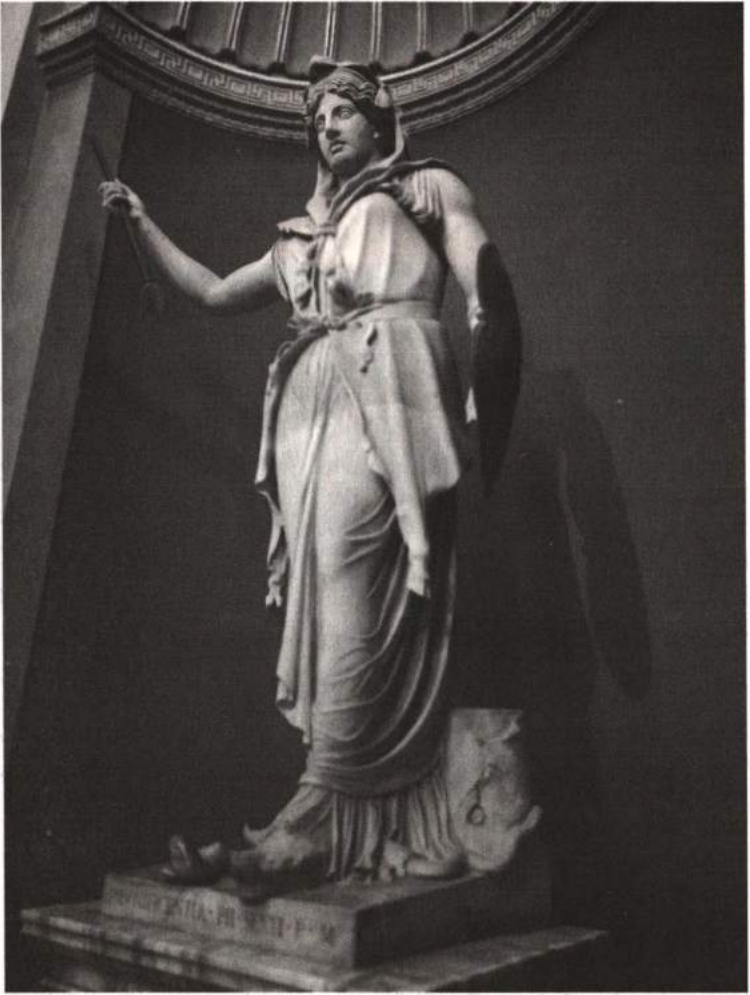
XVI

İUNO'NUN TALİBİ ya da ÂDİLİK

İtaat ve Sefilliğin Açıklanması

Ozanlar İupiter'in aşk oyunlarını sürdürmek için boğa, kartal, kuğu, altın yağmuru vb. gibi çok farklı şekillere girdiğini; ancak İuno'nun yanına gittiğinde kendisini en âdi ve saçma yaratıklara, hatta ve hatta rezil, yağmur yemiş, fırtına atlatmış, korkmuş, harap hâlde, titreyen ve yarı aç bir guguk kuşuna bile dönüştürdüğünü söylemektedir.

AÇIKLAMA – Bu masal, bilgece ve tam da etiğin içinden türetilmiş bir masaldır. Alınacak ders şudur: Erkekler kendilerini beğenmişlik yapmamalı ve üstün taraflarını fark eden biri için daima makbul olduklarını sanmamalıdır. Çünkü sadece kur yaptıkları ya da baştan çıkarmaya çalıştıkları kişinin mizacına ya da tutumuna bağlı olarak başarılı olabilirler. Eğer kur yapılan kişiyle aynı eğilimlere ve özelliklere sahip değil de -burada İuno'nun karakterinde gösterildiği gibi, tamamen kibirli ve küçümseyici davranan biri olursa, zerre kadar incelik ve değer gösteren karakterlerini tamamiyle bırakmalıdırlar; eğer bir başka ilişkiye başarlarsa, bu durum doğrudan doğruya ahmaklıktır; ayrıca, kendilerini gerçekten değiştirmedikleri ve kişiliklerinde alçak ve rezil birisi olmadıkları sürece, biçimsiz bir çirkinlik rolü yapmaları yeterli değildir.

Juno heykeli (Vatikan) Sanatçı bilinmiyor - Foto: Biser Todorov

XVII

CUPİD ya da ATOM

Parçacıklara İlişkin Felsefenin Açıklanması

Ozanlar tarafından Cupid (*Eros*) ya da Aşk hakkında anlatılan detaylar tam manasıyla tek kişiyle uyuşmaz ancak bir yere kadar farklılık gösterir; öyle ki bu uyuşmazlıklar atılırsa, birbirilerine denk gelebilirler. Derler ki Aşk, tanrıların en eskisiymiş ve onunla yaşıt sayılan Chaos dışındaki her şeyden önce varmış. Ancak antik dönemde yaşayanlar Kaos'a ne bir kutsal saygı gösterirmiş ne de ona tanrı sıfatını verirmiş. Aşk kesin olarak kendisini doğuran biri olmadan tasvir edilmiş, sadece Nox'un yumurtasından doğduğu ancak kendisinin Chaos'un üstünde tüm tanrıların ve diğer tüm her şeyin babası olduğu söylenegelmiştir. Dört özelliği vardır: Ebedi çocukluk, Körlük, Çıplaklık ve Okçuluk.

Venüs'ten doğan, tanrıların en küçük erkek çocuğu olan bir başka Cupid ya da Aşk vardır ve yaşlı Cupid'in özellikleri bir miktar benzerlikle birlikte ona aktarılmıştır.

AÇIKLAMA – Bu masal doğanın kökenine işaret etmekte ve giriş yapmaktadır. Aşk, temel maddenin arzusu ya da teşvik edicisi gibi görünmektedir; ya da daha doğrudan konuşursak, başlangıçtaki parçacıkların ya da atomların doğal devinimi ya da hareket etme ilkesi gibi görünmektedir. Maddeden her şeyi üretebilen ve işleyebilen tek güç ve en eski şeydir. Elbette ebeveyni yoktur, yani bir sebebi yoktur; çünkü sebepler sonuçların ebeveyni gibidir; ancak bu güç ya da etkinin doğal bir sebebi olamaz; çünkü Tanrı

dışında, ondan önce gelen hiçbir şey yoktur ve dolayısıyla da doğada ona etki edecek bir şey de olamaz. Üstelik hiçbir şey doğaya daha içsel olamayacağından, ne bir türdür ne de bir formdur ve dolayısıyla da o şey her neyse, betimlenemese bile mutlak olmalıdır. Eğer yöntemlerini ve süreçlerini kavramak mümkün olmuş olsaydı, bunlar yine de sebebinden çıkarılamazdı; çünkü Tanrı'nın hemen yanı başındadır, sebeplerin sebebidir ve kendisinin bir sebebi yoktur. Ayrıca belki de yöntemlerinin insan sorgulama kapasitesinin içerisinde kalmasını ya da bahsi geçen kapasiteyle o yöntemleri kavramayı umamamız. Bu yüzden uygun bir şekilde Nox'un yumurtasıymış ya da karanlıklarda beklemiş gibi davranılır.

İlahiyatçı filozof fikrini şöyle belirtir; "Tanrı her şeyi tam vakitinde güzel kılmıştır ve dünyayı tartışmalarımız ve sorgulamalarımızla bırakıp çekilmiştir; ancak Tanrı'nın başından ta sonuna kadar biçimlendirdiği işleri insanoğlu anlayamaz." Dolayısıyla evrendeki tüm çeşitliliğin üretildiği tekrar ve çarpışma yoluyla birbirlerine saldırsınlar ve bir araya gelsinler diye Tanrı tarafından tüm şeylerin başlangıcındaki taneciklerine aşılarmış olan doğanın kolektif ya da özet yasası ya da aşkın ilkesine ilişkin bazı zayıf fikirlere sahip olsa da insanoğlunun zihni nadiren bu yasa ya da ilkeyi tam anlamıyla anlayabilir. Yunan felsefesi kıymetli bir felsefedir ve şeylerin maddi özelliklerini keşfetmeye çalışan, ancak her türlü etkinliğin enerjisinin ve tesirinin dayandığı devinim ilkelelerini keşfetmekte ihmalkâr ve isteksizdir. Burada Yunan filozofları tam anlamıyla kör ve bilgisiz gibi görünmektedir; çünkü madde-nin uyarılması hakkında Peripatetikler'in³⁹ görüşleri eksikleri nedeniyle pek bir anlam taşımayan sözler, hatta sesler topluluğudur. Bunu tanrıya atfetmeyi iyi becerenler yine de bunu bir başlangıç noktası olarak görürler, tamamen onayladıklarından değil. Çünkü şüpheye yer bırakmaksızın tanrıya bağlı olan, doğanın karşıladığı tek bir özet ya da büyük yasa vardır: Yukarıda Solomon'dan alıntılanan pasajda bahsi geçen yasa; ya da Tanrı'nın başından ta sonuna kadar biçimlendirdiği işler.

39 *Peripatetics*. Kelime anlamı gezmektir. Aristoteles kurduğu Lise'sinde derslerini gezinerek anlattığından ötürü bu şekilde adlandırılmış. ç.n.

Afrodit, Pan ve Eros (Yaklaşık M.Ö. 100) Foto: Tilemahos Efthimiadis

Bu mesele üzerine daha fazla kafa yoran Demokritos belirli bir boyutta ya da şekilde bir atom ya da parçacığı ilk olarak ortaya atmış ve bu parçacıklara basitçe bir istek, bir emel ya da ilk devinimi atfetmiş ve bir dereceye kadar da tüm şeylerin uygun bir

şekilde dünyanın merkezine doğru gitme eğiliminde olduklarını hayal etmiştir; daha fazla madde içerenler merkeze daha hızlı gitmekte ve bu sebeple de daha az madde içerenlere çarpıp onları yerlerinden edip uzaklaşmaktadır. Ancak bu zayıf bir düşüncedir ve çok az detay içermektedir; çünkü ne gök cisimlerinin dönüşleri ne de şeylerin küçülme ve genişlemeleri bu ilkeye indirgenemez. Üstelik Epikür'ün atomların çekim ve rastlantısal karışımları hakkındaki düşüncesine göre bu durum sadece maddeyi tekrar bir karmaşaya geri götürür ve onu bilgisizlik ve karanlığın içinde sarmalar.

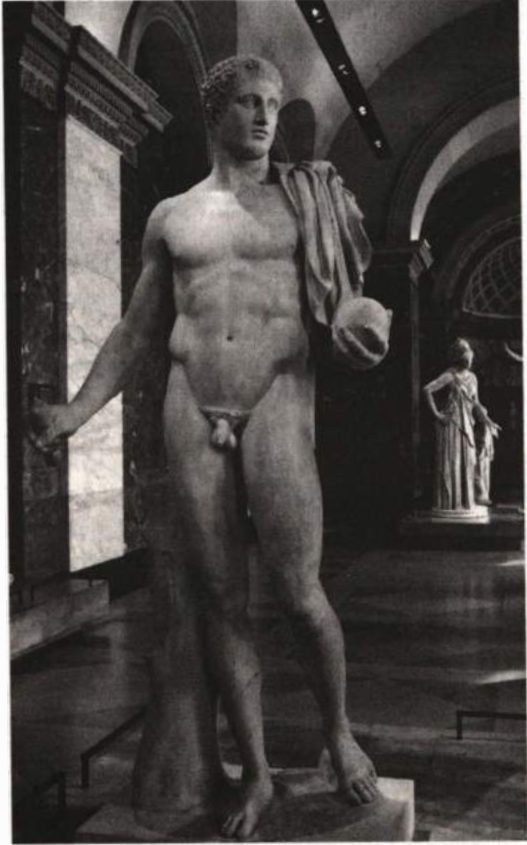
Cupid zeki bir şekilde ebedi bir çocuk olarak çizilmiştir; çünkü bileşikler büyük şeylerdir ve değişik yaşlarda olabilirler. Ancak ilk tohumlar ya da cisimlerin atomları küçüktür ve ebedi çocuk durumunda kalırlar.

Üstelik çıplak olarak tasvir edilmesi de yerindedir; tüm bileşiklerin yontulmuş, giydirilmiş olduğu ya da bir karakteri üstlendiği yerinde bir şekilde söylenebilirken, şeylerin başlangıçtaki parçacıkları hariç hiçbir şey tamamen çıplak kalamaz.

Cupid'in körlüğü derin bir alegori içermektedir; çünkü bu aynı Cupid, Aşk ya da dünyaya karşı duyulan arzu çok az bir öngörüye sahipmiş ve tıpkı kör adamların yollarını bulmaya çalıştıklarında yaptıkları gibi adımlarını ve devinimlerini karşısına ne çıkarsa ona uyumlu bir şekilde yönlendiriyormuş gibi görünmektedir. Bu da ilahi olan ve diğer şeyleri geçersiz kılan Takdir'i ve öngörüğü daha şaşırtıcı hale getirir; belli istikrarlı bir yasa son derece tesadüfi, bir plandan yoksun ve sanki gerçekten körmüş gibi görünenlerden bu denli güzel bir düzene ve intizama sahip şeyler çıkarır.

Cupid'in son özelliği okçuluktur, yani belirli bir mesafeden etkin olabilme gücü ya da meziyeti; belirli bir mesafeden etkin olan her şey sanki ok kullanıyormuş, atıyormuş gibi görünebilir. Her kim ki atomları ve boşluğu kabul ederse zorunlu olarak atomların belirli bir mesafeden etkin olabilme meziyetini de varsaymış olur; çünkü bu etkinlik olmazsa atomların arasında bulunan boşluk nedeniyle hiçbir devinim tetiklenemez, her şey durgun ve hareketsiz kalır.

Diğer Cupid'e gelirse, türlerin ve belli cisimlerin oluşumundan önce gücü olamayacağından ötürü tanrıların en küçük erkek çocuğu olduğu yerinde bir şekilde söylenmiştir. Antik Cupid'e olan bazı benzerlikleri muhafaza etse de, bu Cupid'e ilişkin bize verilen tarif alegoriyi ahlaka aktarır; çünkü Venüs birleşmeye duyulan ilgiyi ve üreme arzusunu evrensel olarak harekete geçirdiğinden, oğlu olan Cupid ilgisini bireylere yönlendirir; öyle ki genel eğilim Venüs'ten kaynaklansa da daha yakın bir ilgi Cupid'den kaynaklanır. İlki, asıl nedenlere doğru bir şekilde yaklaşmaya dayanır, ancak ikincisi, adeta tüm muhteşem ilginin dayandığı antik Cupid'den kaynaklanıyormuş gibi, daha derin, daha fazla şey gerektiren ve kontrol edilemez ilkelere bağlıdır.

*Roma dönemi Diomedes heykeli
(Yaklaşık M.Ö. 2. yüzyıl)*

XVIII

DIOMEDES ya da COŞKUNLUK

*Din İçin Eziyet Etmenin ya da Din İçin
Duyulan Coşkunluğun Açıklanması*

Diomedes Troya Savaşı'nda büyük bir şan ve onur elde etmiş, eğer çarpışmalar sırasında Venüs'le karşılaşırsa hiçbir suretle canını bağışlamaması konusunda kendisini yüreklendiren ve harekete geçiren Pallas tarafından savaş sırasında epeyce desteklenmiş. Diomedes bu tavisyeyi aşırı bir heves ve cesaretle izlemiş ve nihayetinde tanrıçayı elinden yaralamış. Bu küstahça eylem bir süre için cezasız kalmış, savaş bitip de kendi ülkesine büyük bir şan ve şöhretle döndüğünde kendisini aile meselelerinin içinde bulmuş ve İtalya'da inzivaya çekilmiş. Başlarda İtalya'da kendisini çok iyi karşılayan ve asil bir şekilde ağırlayan Kral Daunus, Diomedes'e verdiği hediyeler ve onurların yanında hükmettiği tüm topraklarda onun adına heykeller dikmiş. Yabancıнын gelişinden sonra insanları üzen ilk musibet üzerine Daunus sarayında lanetlenmiş bir kişiyi, tanrıların düşmanı olan, kendisine dokunulması saygısızlık olan bir tanrıçayı günahkâr bir biçimde kılıcıyla yaralamış birini misafir ettiğinin derhal farkına varmış. Bu nedenle, ülkesinin işlediği suçun kefaretni ödemek amacıyla din kurallarından daha az önemseydiği konukseverlik yasalarına aldırmadan konuğunu derhal katletmiş ve Diomedes'e ait tüm heykellerin ve onurların yerle bir edilip kaldırılmasını emretmiş. Diğer in-

sanların böylesi acımasız bir kader için merhamet etmesi ya da ağlaması bile güvenli değilmiş; ancak silah arkadaşları liderlerinin ölümü için yas tutarken ve her yeri feryatlarıyla doldururken bir tür kuğuya dönüşmüşler ki, bu kuğuların da kendi ölümlerine yaklaşırken tatlı, melankolik bir ağıt söyledikleri söylenir.

AÇIKLAMA – Bu masal olağanüstü ve neredeyse görülmemiş bir şeyi anlatmaktadır, çünkü Diomedes dışında hiçbir kahramanın tanrılardan herhangi birini yaraladığı kaydedilmemiştir. Hiç kuşku yok ki burada, kendi içerisinde anlamsız ve hafif olmasına rağmen herhangi bir din mezhebini ya da ibadetlerden herhangi birini açıkça eylemlerinin tek amacı yapan ve o mezhebi ya da ibadeti ateş ve kılıçla yayma yolunda kesin karar vermiş olan bir adamın tasviri vardır. Çünkü din hakkındaki kanlı anlaşmazlıklar ve farklılıklar antik dönemde yaşayanlarca bilinmemesine rağmen, bilgilerleri öylesine üretken ve engindir ki deneyim yoluyla öğrenemedikleri şeyleri düşünce ve tasvirle anlamışlardır. Dolayısıyla her ne kadar boş, yozlaşmış ve rezil olsa da (burada Venüs'ün kişiliğinde simgelenmiştir), herhangi bir din mezhebini kurmak ya da yeniden düzenlemek için mantık gücü, eğitim, kutsal davranış, argümanların ve örneklerin gücüyle çabalamayanlar, bu konuda muhtemelen Pallas tarafından, yani belli sabit, öngörülü değerlendirmeye ve muhakemenin ciddiyeti tarafından, bu türden sanrıların yanlışlığını ve kurgusunu baştan sona anladıkları coşkunluk ve tesir tarafından kıskartılmış bir şekilde o mezhebi zulüm, acı, ceza, işkence, ateş ve kılıçla yayacak ya da yok edecektir; üstelik ahlâksızlığa duydukları tiksinti ve iyi niyetli coşkunluklarıyla bu adamlar genellikle bir süre için büyük bir şan, şöhret elde ederler ve ılımlı ölçüleri hiçbir şekilde kabul etmeyen halk tarafından gerçeğin ve dinin tek koruyucusu ve hamisi olarak yüceltilir ve neredeyse kendilerine tapılır; bunların aksine diğer herhangi bir yaradılışa sahip adamlar tarafından bu kişiler soğuk, kötü kalpli ve alçak olarak görülürler. Buna rağmen bu ün ve saadet nadiren sonsuza kadar devam eder; ancak zamansız bir ölümle durumlar tersine dönmezse ve değişmezse şiddet genellikle bu meselede başarısız olur; ve eğer gidişatta bir değişiklik gerçekleşirse ve ezi-

yet edilen ve bastırılan o din mezhebi güç kazanır ve tekrar ortaya çıkarsa bu türden adamların coşkunu ve içten çabaları ayıplar, övgü alan o isimleri nefret uyandıracak hale gelir ve elde ettiği tüm onurlar utançla son bulur.

Diomedes'in konuksever ev sahibi tarafından katledilmesi hususuna gelirse bu durum, dini anlaşmazlıkların en yakın arkadaşlar arasında bile ihanete, kanlı husumetlere ve aldatmaya neden olabileceğini simgelemektedir.

Böylesi büyük bir durumda bir cezalandırma olmadan bu yıkımdan etkilenen arkadaşlarının ağlanıp sızlanmasına izin verilmemesi şu sağduyulu nasihati içerir: Nerdeyse her türden günahkârlık ve ahlâksızlıkta bile yine de insanoğlunda acıma duygusu olur, öyle ki işlenen suçtan nefret eden kişiler insaniyet ve iyi niyetleri nedeniyle yine de o kişiye merhamet eder ve felaketi için dövünür. Üstelik böylesi olaylar üzerine duyulan acıma duygusunun dökülmesini ve paylaşılmasını yasaklamak kötülüklerin en büyüğüdür; yine de din ve Tanrı'ya yapılan saygısızlık durumunda duyulan merhamet bellenir ve bu duruma şüpheyle bakılır. Diğer yandan Diomedes'in takipçileri ve hizmetkârlarının, yani aynı mezhebe ya da inanca sahip adamların ağıtları ve sızlanmaları genellikle çok tatlı, kabul edilebilir ve dokunaklı olur, tıpkı kuğuların ya da Diomedes'in kuşlarının ölürken çıkardığı sesler gibi. Bu da ayrıca alegorinin soylu ve dikkate değer kısımlarından biridir; din adına acı çekenlerin son sözlerinin insanoğlunun zihinlerini güçlü bir şekilde etkilediğini, sarstığını ve duyuları ile hafızaları üzerinde kalıcı bir etki bıraktığını simgelemektedir.

Charles Paul Landon (1760-1826) - İkaros ve Daidalos (1799)

XIX

DAİDALOS ya da MEKANİK BECERİSİ

*Krallıklarda ve Devletlerdeki Sanatların
ve Sanatçıların Açıklanması*

Antik dönemde yaşayanlar bize kötü amaçlar için kullanılan mekanik becerinin, yaratıcılığın ve büyüünün tasvirini, en usta ama en alçak sanatçı olan Daidalos'un kişiliğinde vermişlerdir. Daidalos⁴⁰ kardeşi ve rakibi olan sanatçıyı öldürdüğü için sürgün edilmiş, buna rağmen sürgüne gittiği krallık ve devletlerde iyi şekilde karşılanmış. Tanrıları onurlandırmak için benzersiz yapılar inşa etmiş, şehirleri ve halka açık yerleri güzelleştirmek ve yüceltmek için birçok yeni icatlar yapmış ama yine de en çok yaptığı aşağılık icatlarla anılır olmuş. Diğer icatlarının arasında nefret verici yaratıcılığı ve yıkıcı dâhiliğiyle, yetenekli gençleri mideye indiren, ölümcül ve kötü şöhretli canavar Minotaurus'un ortaya çıkmasına yardım etmiş. Sonrasında da bir kötülüğü bir başkasıyla örtmek ve bu canavara güvenlik sağlamak için bir labirent icat edip inşa etmiş; sonu ve tasarımıyla kötü şöhrete sahip olan ancak sanatsallığı ve ustalığıyla hayranlık uyandıran bir eser. Bunu yaptıktan sonra kendisi sadece aşağılık icatlarıyla ünlü biri değil, ayrıca kötülük için kullanılacak aletler kadar korunma için de rağbet gören biri olmuş; labirentin dolambaçları boyunca yol

40 Daidalos: Kekrops, yani Attika'nın kral soyundan gelme olduğu söylenen, hem mimar hem heykeltıraş hem de her türlü mekanik araçları yapan Atinalı sanatçı. Age, S86. ç.n.

gösteren, ip yumağından yaptığı usta işi aleti geliştirmiş. Minos, Daidalos'u sıkıştırmak için olabilecek en şiddetli, gayretli şekilde davranıp her yerde onun peşindeymiş; ancak Daidalos daima sığınacak bir yer ve kaçmanın yolunu bulmuş. Son olarak oğlu İkaros'a uçma sanatını öğretmeye çabalarken, çırağı İkaros kanatlarına aşırı güven duymuş, çok yüksekten uçarken denize düşmüş ve boğulmuş.

AÇIKLAMA – Bu masalın anlamı şöyledir. İlk olarak mükemmel sanatçılar arasında sürekli tetikte ve garip bir şekilde yaygın olan kıskançlığı simgelemektedir; çünkü bir diğerine bu kadar acımasız ve yıkıcı bir şekilde kıskançlık duyan kimseye bu tür insanlar dışında denk gelinmez.

Sonrasında, Daidalos'a verilmiş amaca uygun olmayan ve tedbirsiz bir cezalandırma biçimini, yani sürgünü, incelemektedir; çünkü iyi bir usta her yerde memnuniyetle karşılanır, öyle ki mükemmel bir sanatçı için sürgün nadiren bir ceza olur; oysa diğer yaşam koşulları kişinin yurdunda kolaylıkla gelişmez. Çünkü sanatçıların takdir edilmesi yabancılar arasında yayılmış ve artmıştır; insanoğlunun zihninde makine kullanıp da kendi milletinden olanları küçük görmek ve hiçe saymak bir ilke haline gelmiştir.

Masalın sonraki kısmı açıktır, insan yaşamının fazlasıyla borçlu olduğu mekanik sanatların kullanımıyla ilgilidir; çünkü din yararına kullanmak, toplumu donatmak ve yaşamın tüm ihtiyaç ve donanımları için sayısız incelik bu hazineden gelmektedir, ancak aynı cephane şehvet, zalimlik ve ölüm araç gereçlerini de bize sağlar. Çünkü lüks ve safahat sanatlarının yanı sıra enfes zehirler, silahlar, savaş makineleri ve bu türden yıkıcı icatların yapabileceklerinin sınırsızlığını, Minotaurus'un zalimliğini ve barbarlığını geçmesinde açık bir şekilde görüyoruz.

Labirent eklemesi güzel bir alegori içermekte, genel olarak mekanik sanatların doğasını temsil etmektedir; çünkü ustaca yapılmış ve hassas mekanik icatların tamamı ustalığı, karmaşıklığı, bir diğeriyle beraber kullanılması ve iç içe geçmesi ve kendi aralarında bulunan açık benzerlikler nedeniyle nadiren muhakeme gücüyle çözülebilir ve ayırt edilebilir bir şey olan bir labirent ola-

rak düşünülebilir; öyle ki sadece deneyim yumağıyla anlaşılabilir ve ortaya çıkarılabilirler.

Labirent dolambaçlarını icat eden kişinin, ip yumağının kullanımı ve idaresini göstermesi de daha az akıllıkla yapılan bir ekleme değildir; çünkü mekanik sanatların muğlak ya da ikili kullanımı vardır ve kötülükle yıkımı engellemek kadar bunların hazırlanmasına da hizmet edebilir; öyle ki bu icatların özellikleri neredeyse kendi kendilerini yok eder ya da yaptıklarını bozar.

Yasaya aykırı sanatlar ve aslında sıklıkla sanatların kendisi Minos, yani insanlar arasında kullanımını önleyen ve yasaklayan yasalar tarafından sıkıştırılmıştır; ancak buna rağmen bu sanatlar saklanmış, gizli tutulmuş, devam ettirilmiş ve her yerden kabul almış ve gizlenecek yer bulmuştur; Tacitus'un kendi zamanında yaşamış olan astrologlar ve falcılarda iyi gözlemlediği bir şey. "Bunlar," der Tacitus, "şehrimizde daima yasaklayacağımız ve yine de her zaman olacak türden adamlardır."

Ancak son olarak her ne türden olursa olsun yasaya aykırı ve faydasız sanatların tamamı zaman içerisinde saygınlıklarını yitirir; İkaros gibi aşırı güvenleri sebebiyle aşağılık bir hâl alıp helak olurlar; genellikle böbürlendikleri şeyi yapamaz hale gelirler. Doğrusunu söylemek gerekirse böylesi sanatların yasaların dizginlemesinden önce kendi anlamsız gösterişleri tarafından ortadan kaldırılmaları daha iyidir.⁴¹

41 Bacon bu antik masalları açıklama bahanesiyle konuştuğu kadar başka hiçbir yerde böylesi bir özgürlük ve açıklıkla konuşmamaktadır; bu sebeple eserlerinin geri kalanını anlama isteğinden daha fazla okunma isteğini hak etmektedirler. e.n.

Peter Paul Rubens (1577-1640)
Cecrops'un kızları tarafından keşfedilen Erikthonios (1616)

XX

ERIKTHONIOS ya da SAHTEKÂRLIK

Gücün Doğa Felsefesinde Uygunsuz Kullanımının Açıklanması

Ozanlar Vulcanus'un⁴² Minerva'nın⁴³ bekâretini elde etmeye çalıştığını, reddedilmeye tahammül edemediğini ve zora başvurduğunu; bunun sonucunda da vücudunun üst yarısı alımlı ve iyi orantılıyken kalçaları ve bacakları bir yılan balığı gibi büzüşük ve biçimsiz olan Erikthonios'un doğduğunu anlatmışlar. Bu bozukluğun farkında olan Erikthonios, vücudunun kusurlu kısmını saklayıp hoş kısımlarını göstermek için iki tekerlekli savaş arabasının mucidi olmuş.

AÇIKLAMA – Bu garip masalın şöyle bir anlamı varmış gibi görünüyor. Burada sanat, ateşten çeşitli şekillerde faydalanmasından ötürü Vulcanus'un kişiliğinde; doğa ise yaptığı işlerde kullandığı yaratıcılığından ötürü Minerva'nın kişiliğinde temsil edilmektedir. Dolayısıyla eğer sanat, doğayı ele geçirmek, kontrolü altına almak ve amaçlarına uygun hale getirmek için her türden kuvvet ve eziyete başvurarak onu zorlarsa niyet ettiği sonucu nadiren elde eder; yine de büyük mücadele ve girişimler sonucunda, bazı kusurlu doğumlar ya da görünüşte aldatıcı ancak kullanımda zayıf ve güvenilmez olan verimsiz işler ortaya

⁴² Vulcanus: Sonradan Yunan tanrısı Hephistos'la bir tutulan eski Roma tanrısı. Age, S.318. ç.n.

⁴³ Tanrıça Athena'nın Latince adı. Roma'nın başlıca üç tanrısından biri olmuştur. İupiter, İuno ve Minerva Capitolium üçlüsü diye anılırdı. Age, S. 225. ç.n.

çıkır; bunlar yine de büyük bir gösteriş ve aldatıcı görünüşle birlikte sahtekâr tarafından muzaffer bir şekilde taşınır ve gösterilir. Bu yöntem oldukça tanındıktır ve kimyasal üretimler ile yeni mekanik icatlarda göze çarpar. Özellikle de mucit, hatalarını düzeltmek yerine onları kucakladığında ve doğayla barışmak yerine mücadeleye etmeye devam ettiğinde göze çarpar.

Peter Paul Rubens (1577-1640)
Deukalion ve Pyrrha (1636)

XXI

DEUKALİON ya da ESKİ HALİNE GETİRME

Doğa Felsefesinde Faydalı Olan Bir İpucunun Açıklanması

Ozanlar bize, bütün gezegeni kapsayan bir tufanda Deukalion⁴⁴ ve Pyrrha⁴⁵ dışında eski dünyada yaşayanların tamamen yok edildiğini; gayretli ve tutkulu bir adanmışlıkla beşeriyeti yeniden tesis etme arzusu duyan bu ikisinin cevap olarak şu kehaneti aldıklarını anlatırlar: “Annelerinin kemiklerini arkalarına atarak amaçlarına ulaşacaklardır.” Başta bu kehanet onları büyük bir kederin ve çaresizliğin içerisinde bırakmış, çünkü tüm her şey tufan nedeniyle yerle bir olduğundan annelerinin mezarını aramaları beyhudeymiş; ancak nihayetinde kehaneti anlamışlar, tüm her şeyin anası olduğuna inanılan dünyanın taşlarından bahsediliyormuş.

AÇIKLAMA – Bu masal doğanın bir sırrını açığa vuruyormuş ve zihnin aşına olduğu bir hatayı düzeltiyormuş gibi görünüyor; çünkü cahilliği nedeniyle insanoğlu, şeylerin yozluklarından ve geriye kalanlarından onarılacağını ya da eski haline getirileceğini ümit eder, tıpkı Anka kuşunun küllerinden doğması gibi. Bu son derece yanlış bir yöntemdir, çünkü bu türden malzemeler

⁴⁴ İnsanlığın başına gelen yıkımların kaynağında bulunan Prometheus ve Epimetheus soyundan gelen Deukalion ve Pyrrha, Yunan mitosunun tufan kahramanlarıdır. Age, S. 94. ç.n.

⁴⁵ Pyrrha: Epimetheus’la Pandora’nın kızı, Deukalion’un karısı. Age, S. 284. ç.n.

ömürlerini tüketmiş ve aynı şeylerin temellerini tekrardan sağlama konusunda kesin bir şekilde işe yaramaz hale gelmişlerdir; bundan dolayı yenileme durumunda başvurulacak yer çok daha yaygın olan temeller olmalıdır.

Nemesis heykeli / Burdur Müzesi (M.S. 160-180)

XXII

NEMESIS ya da ŞEYLERİN DEĞİŞMESİ

Talihin Terse Dönmesinin Açıklanması

Nemesis herkes tarafından saygı duyulan ancak güçlüler ve talihlilerin korktuğu bir tanrıça olarak tasvir edilmiştir. Nox ile Okeanos'un kızı olduğu söylenir.

Kanatları ve bir tacı; sağ elinde dişbudak ağacından bir kargısı; sol elinde içinde Etiyopyalılar'ın olduğu bir çanakla birlikte bir erkek geyiğin üzerinde çizilmiştir.

AÇIKLAMA - Masal şöyle açıklanır. Nemesis kelimesi açık bir şekilde intikam ya da öç anlamına gelmektedir; çünkü tıpkı Romalı yüksek subaylar gibi bu tanrıçanın da vazifesi, daimi ve ebedi saadet sırasında sadece kibri cezalandırmak amacıyla değil, ayrıca masum ve ölçülü bir mutluluğu bile bedelini ödetmek amacıyla, "buna engel oluyorum" diyerek araya girmektir; sanki insan türünden hiçbirinin eğlence dışında tanrı ziyafetlerine katılmamasına karar verilmiştir. Aslında hiç de hafif, kadınsı, karışık ya da melankolik olmayan bir zihinle refahından keyif alma ve faydalanma konusunda hünerli olduğundan dolayı, tüm insanoğlunun en talihlisi olarak kabul edilebilecek Augustus Caesar'ın talihsizliklerini ve bedbahtlıklarını toplamış olan Pliny'nin yazdığı o bölümü tekrar okursak, böylesi bir kurbanı sunağına getirebilenin ne kadar muhteşem ve güçlü bir tanrıça olduğundan başka bir

şey düşünemeyiz.⁴⁶

Bu tanrıçanın ebeveynleri Nox ve Okeanos'tur; yani şeylerin dalgalı bir şekilde değişimi ile üstü kapalı ve gizli ilahi emirler. Şeylerin değişimi, ebedi gelgiti ve dalgaları sebebiyle yerinde bir şekilde Okeanos tarafından temsil edilir; gizli ilahi takdirler de yerinde bir şekilde "gece" ile ifade edilir. Dinsizler bile gecenin bu gizli Nemesis'ini ya da ilahi yargıyla insan yargısının arasındaki farkı gözlemlemiştir.⁴⁷

Şeylerin ani ve öngörülemez değişimleri nedeniyle kanatlar Nemesis'e verilmiştir; çünkü en eski zamanlardan beri büyük ve ihtiyatlı adamların en çok küçümsediği tehlikeler tarafından mahvedildiği bilindik bir şeydir. Bu yüzden Brütüs kendisini Octavius'un sadakatsizliği ve kini konusunda uyardığında Cicero ona soğukkanlı bir cevap verdi: "Böylesi önemsiz bir şeyden beni haberdar ettiğin için yine de, yapmam gerektiği gibi, sana minnettar kalmaktan başka bir şey gelmez elimden Brütüs."⁴⁸

Talihli ve güçlü kimseler alaşağı olduğunda genellikle fazlasıyla sevinen, kutlama yapan ve kendisini taçlandıran halkın tiksindirici ve kötü yürekli doğası sebebiyle Nemesis ayrıca kendisine ait bir taca sahiptir. Sağ elindeki kargıya gelince, fiilen darbe vurduğu ve mahvettiği kimselerle ilgilidir. Ancak onun darbesinden kaçan veya gerçek bir belayı ya da talihsizliği yaşamayan her kim olursa olsun, o kişiyi sol elindeki kara ve iç karartıcı bir tılsımla korkutur; çünkü -çanağın içindeki Etiyopyalılar tarafından temsil edilen- ölüm, hastalık, felaket, hain arkadaşlar, altını oyan düşmanlar, talihin tersine dönmesi vb. gibi şeyleri mutluluğun doruğunda bulunan ölümlüler şüphesiz dikkate almaz. Bu yüzden Vergilius Aktium Muharebesi'ni muhteşem bir güzellikle tasvir ederken Kleopatra için şöyle der: "Arkasında bulunan iki hainin

46 Tıpkı yazarın kendisini de getirdiği gibi.

47 "---- cadit Ripheus, justissimus unus,
Qui fuit ex Teucris, et servantissimus sequi :
Diis aliter visum." — *Æneid*, lib. ii.

48 *Te autem mi Brute sicut debeo, amo, quod istud quicquid est nugarum me scire voluisti.*

henüz farkına varmamıştı;”⁴⁹ ancak hangi yöne dönerse dönsün Etiyopyalılar’ın birliklerinin hep karşısında olduğunu görüyordu. Son olarak Nemesis’in çok uzun ömürlü bir hayvan olan erkek ge-yiğe binmesi anlamlı bir biçimde eklenmiştir; çünkü bazı kimse-ler gençliklerinde gelen zamansız ölüm nedeniyle bu tanrıçadan kaçınabilir ya da bu tanrıçaya fırsat vermeyebilir, yine de uzun bir mutluluk ve gücün tadını çıkaranlar nihayetinde muhakkak bu tanrıçayla karşı karşıya kalır ve dize getirilir.

49 *Regina in mediis patrio vocat agmina sistro;
Necdum etiam gemino a tergo respicit angies.*

Æneid, viii. 696.

Akhilleus'un Ölümü - Bir Halkidiki vazosundan tasvir (Yaklaşık M.Ö. 540)

XXIII

AKHİLLEUS ya da SAVAŞ

Saldırı Savaşının Açıklanması

Antik dönemde yaşayanlar, Hercules (*Herakles*) ve Akhilleus'un⁵⁰ Deianira'nın aşkı için birbirlerine rakip olduklarını, bu mesele için teke tek kapıştıklarını; sahip olduğu güç sayesinde Akhilleus'un çeşitli biçimler denediğini ve nihayetinde de azgın bir vahşi boğaya dönüşüp kendisini kapışmaya hazırladığını; Hercules'in insan biçiminde kalıp Akhilleus'la sert bir biçimde kavgaya tutuştuğunu ve kavga sırasında boğanın boynuzlarından birini kopardığını; büyük bir acı ve korku içindeki Akhilleus'un boynuzunu geri almak için Hercules'e boynuz biçiminde bir kap hediye ettiğini anlatırlar.

AÇIKLAMA – Bu masal askeri keşifler ve hazırlıklarla ilgilidir; çünkü savunma tarafında savaşa hazırlananlar burada çeşitli şekillerde görünen Akhilleus tarafından simgelenmekteyken, saldıran taraf sadece tek bir biçime sahiptir, ya bir ordudur ya da bir donanma. Ancak saldırıyı bekleyen ülke kuleleri kuvvetlendirerek, yolları, nehirleri ve limanları kapatarak, asker toplayarak, garnizonları düzenleyerek, köprüler inşa ederek ve köprüleri yıkarak, yardım bularak, erzak, silah, cephane vb. güvenceye

⁵⁰ Akhilleus: Yunan mitosuna en çok konu olmuş kişidir. Homeros'un büyük *İlyada* destanı aslında İlyon, yani Troya şehrinin destanı değil, Akhilleus'un destanıdır; bu kahramanın bir eylemiyle başlar, bir eylemiyle biter. Age, S. 25. ç.n.

alarak çeşitli şeylerle meşgul olur. Böylece her gün yeni bir görünüm ortaya çıkar; sonunda ülke yeteri kadar takviye edilmiş ve hazırlanmış olduğunda vahşi, mücadeleci bir boğanın tehditlerini ve biçimlerini temsil eder.

Diğer yandan saldıran taraf düşmanın ülkesinde sıkıntıya düşmekten korkarak savaşa devam etmektedir. Eğer mücadeleden sonra bölgenin hâkimi olarak kalırsa düşmanın bir bakıma boynuzunu kırmıştır. Kuşatma altına alınmış olan taraf da elbette utanç, korku ve umutsuzluk içinde kendisini korumaya ve gücünü geri kazanmaya çalışmak üzere sığınağına geri çekilir; aynı zamanda da ülkesini fethedenin yağmasına terk etmiş olur ki; bu da Amaltheia'nın boynuzu ya da boynuz biçimindeki kapla oldukça iyi bir şekilde anlatılmıştır.

XXIV

DİONYSSOS ya da BACCHUS⁵¹

Tutkuların Açıklanması

Masal şöyledir: İüpiter'in sevgilisi olan Semele bilinmeyen bir isteğini yerine getirmesi için İüpiter'i çiğneyemeyeceği bir yeminle bağlamış. Semele İüpiter'den, kendisiyle sevişirken de İuno'yla sevişirkenki biçiminde ve görünüşünde olmasını istemiş; verilen söz geri alınamaz olduğundan sevişme sırasında Semele yıldırımlar yüzünden yanarak can vermiş. Buna rağmen embriyo İüpiter'in üst bacağına yerleştirilmiş ve İüpiter doğuma kadar onu bacağında taşımış; ancak bu şekilde babayı aksak gösteren ve ona acı veren yükten dolayı çocuğa Dionysos (*Bacchus*) ismi verilmiş. Doğduktan sonra birkaç yıl boyunca Proserpina bakıcılığını üstlenmiş; büyüyüp de kadınsı bir yüze sahip olduğunda cinsiyeti bir miktar muğlak görünmekteymiş. Ayrıca Dionysos bir seferinde ölmüş ve bir süre gömülü kalmış ancak sonrasında yeniden canlanmış. Gençken ilk olarak asma yetiştiriciliği ve gübrelemeyi, şarap hazırlama yöntemlerini öğretmiş; ünlü olduğunda ta Batı Hint Adaları'nın en uç sınırlarına kadar dünyaya hükmetmiş. Kaplanların çektiği bir savaş arabası kullanıyormuş. Cobali vb. isimlerle çağrılan bazı biçimsiz cinler⁵² etrafında dans edermiş. Ayrıca Musalar da bu kervana katılırmış. Dionysos, Theseus'un⁵³

51 Ovidius, *Metamorfoz*, b iii., iv., ve vi.; ve *Fasti*, ii. 767

52 *Demons*. ç.n..

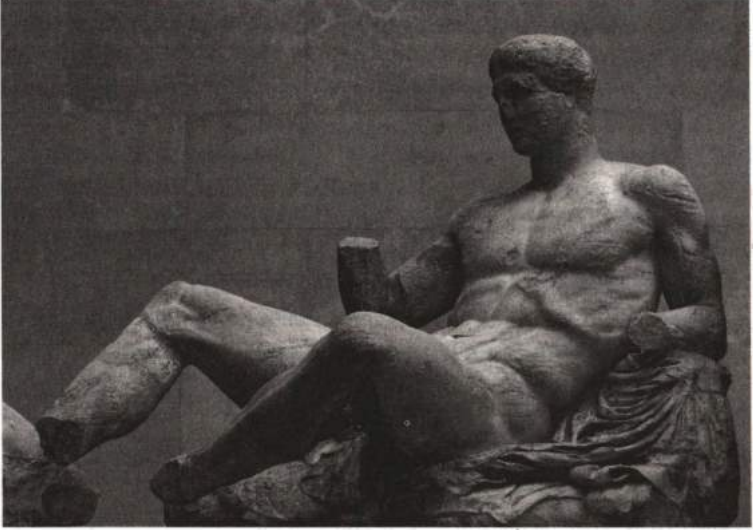
53 Atinalıların efsanevi değil, tarihi bir kişilik olarak saydıkları Yunan kahramanı.

"Theseus'suz hiç bir şey yoktur" Atina'da özdeyiş olmuştur. *Age*, S. 311. ç.n.

terk ettiği Ariadne'yle evlenmiş. Sarmaşık kendisi için kutsalmiş. Dionysos ayrıca vahşilik, ılđınlık, yozluk ve zalimlikle dolup taşan dini ayinleri ve törenleri bulan kişiymiş. Dionysos insanları ıldirtma gücüne de sahipmiş. Pentheus ve Orpheus, Dionysos'un orgia törenlerinde taşkın kadınlar tarafından parçalara ayrılmışlardır; Pentheus bu acayip törenleri gözlemlemek için ağaca tırmandığından dolayı, Orpheus ise harpiyle yaptığı müzikten dola-yı. Ancak bu tanrının eylemleri çoğunlukla İupiter'in eylemleriyle karıştırılır.

AÇIKLAMA – Bu masal küçük bir ahlâk sistemi içeriyormuş gibi görünüyor, öyle ki tüm etiğin içinde bundan daha iyi bir icat nadirdir. Bacchus'un geçmişi altında yasalara aykırı arzunun ya da eğilimin ve düzensizliğin doğası anlatılmıştır; çünkü aşıkr bir şekilde güzel olana duyulan iştah ve arzu, son derece yıkıcı olsa da yasalara aykırı olan tüm arzuların anasıdır ve yasalara aykırı olan tüm arzular, yasalara aykırı dilekler ya da taleplerde dile getirilmiş, iyice düşünülmeden ya da anlaşılmadan önce hesapsızca bunlara müsamaha gösterilmiş ya da bunlar kabul edilmiş ve eğilimler hararetlenmeye başladıkça, o eğilimlerin anası (iyinin doğası) tahrip edilmiş ve sıcaktan yanıp tutuşmuştur. Yasalara aykırı olan arzu bir embriyonun içindeyken ya da yaratıcısı olan –ve burada İupiter tarafından temsil edilen– zihinde henüz tam olgunlaşmamışken zihninin özellikle alt kısımlarında, vücutta uyuluk kemiğine denk gelen kısımda, beslenir ve saklanır. Bu durumda da acı, kararlarının ve eylemlerinin kusurlu ve aksak olduğunu gösterecek kadar zihni bulandırır ve bastırır. Hatta zihninin bu çocuğu doğduktan, rıza ve tabiatı sayesinde g kazandıktan ve gizlendiği yerden çıktıktan sonra bile Proserpina tarafından ona bir süre bakılması gerekmiş. Yani başını sanki toprağın altındaymış gibi gizlilik içerisinde saklamış ve gizlemiş, ta ki sonunda utanç ve korku engelleri ortadan kalktığında ve ihtiyaç duyduğu cesareti elde ettiğinde ya bazı erdemler için bahane üretmiş ya da kötü şöhreti açık bir şekilde küçümsemiş. Bunların yanında her türden oşkulu tutkunun cinsiyeti muğlak bir şekilde görünmesi de doğru bir şekilde gözlemlemiştir; başlarda bir erkeğin güne sa-

hiptir, ancak sonradan bir kadının acizliğine sahiptir. Bacchus'un ölüp tekrardan dirilmesi de mükemmel bir şekilde eklenmiştir; çünkü duygular zaman zaman kaybolur; ancak duygulara güven olmaz, derinlere gömülmüş bile olsalar fırsat bulduklarında tekrar ortaya çıkmaya hazır ve nazırdırlar.

Dionysos heykeli (M.Ö. 6. yüzyıl)

Bacchus'un şarabı bulan kimse olması ince bir alegoriye sahiptir; çünkü her duygu büyüteceği ve besleyeceği uygun bir malzeme bulmakta becerikli ve ustadır; ayrıca ölümlülerin bildiği şeylerin içerisinde şarap, her türden tutkuyu uyandırma ve coşturma konusunda en güçlü ve etkili şeydir; bir nevi hepsi için ortak bir yakıttır.

Bacchus'un şehirleri boyunduruk altına alması ve sonu gelmez kervanlar düzenlemesi yine büyük bir incelikle gözlemlenmiştir. Çünkü duygular asla tadını çıkardıkları şeylerden tatmin olmuş bir şekilde kalmazlar; tadını çıkardıkları şeylerden sonra başka şeylere karşı sonsuz ve doyumsuz bir arzu duyarlar. Kaplanların savaş arabasını çekmeleri hoş bir şekilde uydurulmuştur; çünkü emek-

leme döneminden koşturma dönemine geçen herhangi bir duygu mantığa üstün gelecek ve kendisine karşı gelen her şeye karşı zalimliğini, şiddetini ve gücünü gösterecektir.

Gülünç cinlerin bu savaş arabasını etrafında dans ettiği ve oynayıp zıpladığı mizahi bir şekilde hayal edilmiştir, çünkü her tutku gözlerde, yüzde, jest ve mimiklerde yersiz, karışık, sık değişen ve biçimsiz hareketlere neden olur. Öyle ki ister öfkelenmiş, ister hakarete uğramış, ister âşık olmuş, ister başka bir duygu olsun, etki altındaki kişi kendini büyük, yüce ya da nazik görse de diğerlerinin gözünde kaba, aşağılık ve saçma görünecektir.

Musalar da ayrıca Bacchus'un kervanındadır, çünkü methettiği ya da dalkavukluk ettiği bir sanat, bilim ya da doktrin olmayan çok az tutku vardır; ancak bu bağlamda zeki adamların tutkuları, tutkuların esiri olmayıp da insan yaşamının liderleri ve önderleri olan Musalar'ın görkeminden büyük ölçüde azadedir.

Bacchus'un terkedilmiş bir kadına âşık olması son derece soylu bir durumdur; çünkü duyguların daima tecrübe edildikten sonra reddedilmiş olanları araması ve arzu etmesi kesin bir şeydir. Ayrıca tutkularının peşine düşerek ve tutkularını şımartarak zevkin değerini fazlaca yükselten herkes şunu bilmelidir: Peşinde koştukları ve çok istedikleri şey ister zenginlik, tatmin, şan, bilgi ya da isterse başka bir şey olsun fark etmez, bu kişiler sadece, tarihin her döneminde sahip olunduktan ve deneyimlendikten sonra çoğu defa aşağılamayla vazgeçilmiş ve ortada bırakılmış şeylerin peşine düşmüş olurlar.

Sarmaşığın Bacchus için kutsal olması da iki sebepten gizem değildir: İlk olarak sarmaşık daima yeşildir ya da kışın serpilir ve ikinci olarak da ağaçlar, duvarlar ve binalar gibi birçok şeye tutunur, sarılır ve bu şeylerin üzerinde büyür. İlk sebebe bakarsak, her tutkunun tazeliği, gücü ve coşkusu karşı çıkışlar ve yasaklamalar sayesinde artar, tıpkı kışın hayatta olan sarmaşık gibi sanki bir türden birbirinin karşıtı ya da antiperistasisleridirler.⁵⁴ İkinci sebebe bakarsak, zihnin baskın tutkusu tıpkı sarmaşık gibi kendisini tüm

⁵⁴ Antiperistasıs. Felsefede bir terim. Gerçek ya da uydurma olan süreçlerde bir nitelik güçlendikçe bir başka niteliğin gücünü de artırması. ç.n.

insan edimlerinin üzerine atar ve onları sarar, tüm kararlarımıza dolanır ve daimi bir şekilde edimlerimizle kararlarımıza yapışır, onlara karışır ve hatta zaman zaman edimlerimizle kararlılıklarımıza üstün bile gelir.

Kontrol edilemeyen neredeyse her tutkunun yozlaşmış dinlerde eğlenceye ve süse düşkünlük göstermesi düşünülürse batıl ayın ve törenlerin Bacchus'a atfedilmesi de sürpriz değildir. Ayrıca taşkınlık ve çılgınlığın Bacchus tarafından yayılması ve dağıtılması da sürpriz değildir, çünkü her tutku kısa süreli bir çılgınlıktır ve eğer şiddetli, uzun süreli ve derinlere inerse delilikle son bulur. Bu yüzden de Pentheus ve Orpheus'un parçalara ayrılması alegorisi açıktır; çünkü inatçı olan her tutku son derece yakıcıdır, keskindir, köklüdür ve merakla gerçekleştirilen tüm araştırmalara, erdemli öğütlere, özgür düşünceye ve rızaya karşı intikamcıdır.

Son olarak, İüpiter ve Bacchus'un kişiliklerini birbirine karıştırma durumu haklı olarak bir alegoriye imkân tanıyacaktır, çünkü soylu ve övgüye değer eylemler bazen erdemden, sapasağlam bir mantıktan ve yüce gönüllülüğten ve bazen de kötülüğe duyulan gizli bir tutku ya da arzudan ileri gelebilir. Bu eylemler öylesine methedilip övülse de İüpiter'in eylemleriyle Bacchus'un eylemlerini birbirinden ayırt etmek kolay değildir.

Guido Reni (1575-1642)- Atalante ve Hippomenes

XXV

ATALANTE ve HİPPOMENES ya da KAZANMAK

Sanat ve Doğa Arasındaki Mücadelenin Açıklanması

Çok hızlı olan Atalante⁵⁵ Hippomenes'le şu şartlar altında bir koşu yarışı yapmış: Eğer Hippomenes kazanırsa Atalante onunla evlenecekmiş, eğer kaybederse ceza olarak yaşamını kaybedecekmiş. Yarışma hiç de adil değilmiş, çünkü Atalante çok sayıda kişiyi hızıyla geçerek bu kişilerin yıkımlarına neden olmuş. Dolaşısıyla Hippomenes bir hileye başvurmak zorundaymış. Üç adet altın elma bulmuş ve bu elmaları bilerek yanına almış; yarışa başlamışlar; Atalante kısa sürede Hippomenes'i geride bırakmış; Hippomenes elmalarından birini, sadece Atalante'yi durdurmak için değil ayrıca rotasından da saptırmak için, derhal Atalante'nin önünde ama yolun dışında olacak şekilde fırlatmış. Kadın olmasının getirdiği ilgi ve altın meyvenin güzelliği tarafından kışkırtılan Atalante elmayı almak için rotadan ayrılmış. Bu sırada Hippomenes yoluna devam etmiş ve Atalante'nin önüne geçmiş; ancak doğuştan sahip olduğu hızla Atalante tekrar koşu rotasına dönmüş ve Hippomenes'i tekrar arkada bırakmış. Buna rağmen ikinci ve üçüncü elmayı doğru zamanlamayla fırlatan Hippomenes sonunda yarışı hızıyla değil de kurnazlığıyla kazanmış.

AÇIKLAMA – Bu masal, sanat ve doğa arasındaki mücadeleye

⁵⁵ Atalante: Arkadya bölgelerinde Artemis'i simgeleyen bir avcı kız. Age, S. 69. ç.n.

dair muhteşem bir alegori içeriyormuş gibi görünüyor. Çünkü burada Atalante tarafından simgelenen sanat, tüm engeller ve köstekler ortadan kaldırıldığında kendi eylemlerinde doğadan çok daha hızlı ya da tezdır ve çok daha çabuk bir şekilde hedefine ulaşır. Neredeyse her örnekte bu durum böyledir. Dolayısıyla meyvenin çekirdekten meydana gelmesi yavaşken aşılama ya da çizme yöntemiyle meydana gelmesi çok daha çabuk olur; kendi haline bırakılmış kilin taş sertliğini elde etmesi için uzun zaman gereklidir, ancak ateşte pişirilerek derhal bir tuğla haline getirilebilir. Tekrarlarsak, doğanın insan yaşamındaki üzücü anıları hafifletmesi ve teskin etmesi ve zihnin ıstıraplarını dindirmesi zaman alır, ancak yaşama sanatı olan ahlak felsefesi bunu göz açıp kapayıncaya kadar gerçekleştirir. Sanatın bu ayrıcalıklı ve görülmemiş faydalı etkisi yine de, çeşitli altın elmalar tarafından, engellenir ve insan yaşamının tükenmez zararına olacak şekilde geciktirilir. Çünkü hiçbir sanat ya da bilim doğru ve geçerli olan yolun sonuna kadar daima gidemez, hepsi de devamlı olarak kısa sürelerle durur, yollarından çıkar ve kâr ile rahatlık için yollarından sapar, tıpkı Atalante gibi.⁵⁶ Bu yüzden ne sanatın doğa üzerinde zafer kazanamaması ne de yarışma şartlarına göre ona boyun eğdirememesi; bunun tam aksine bir kocanın karısıymış gibi ona tabi olması şaşırtıcı değildir.⁵⁷

56 "Declinat cursus, aurumque volubile tollit."

57 Yazar tüm fiziksel işlerinde bu temelde ilerler, yani sanatın doğa üzerinde bir zafer kazanması olası ve gerçekleştirilirdir; yani ölümlü canlılar olmalarının izin vereceği ölçüde hayatlarını mutlu ve rahat geçirmeleri için gerekli olan bu gibi şeyleri doğru bilgi aracılığıyla elde etmek olan insan yaratıcılığı ve gücü için olasıdır. Örneğin, insanın mevcut yaşam süresini uzatmak; rüzgârları kontrol etmek; ve insanoğlunun doğa üzerindeki egemenliğini ve imparatorluğunu bü yütecek ve genişletecek her yol mümkündür. e.n.

PROMETHEUS ya da İNSANOĞLUNUN DURUMU

İnsan Doğasının ve Gücü Elinden Alınan Bir Tanrının Açıklanması

Antik dönemde yaşayanlar insanoğlunun Prometheus'un eseri olduğunu ve çamurdan yapıldığını; yalnızca zanaatkârın yığına karıştığını, parçacıkların farklı hayvanlardan alındığını anlatırlar. Zanaatkârlığını ispat etme konusunda istekli olarak insan ırkını hem yaratmak hem de ona bağıшта bulunmak için Prometheus bir demet huş ağacı dalıyla cennete gizlice girmiş ve bu demeti Güneş'in arabasında tutuşturmuş, sonrasında ateşi insanoğlunun kullanımına vermek için yeryüzüne indirmiş.

Prometheus'un övgüye değer bu eylemine insanoğlunun büyük bir nankörlükle cevap verdiği, komplo kurdukları ve hem Prometheus'un hem de icadının İüpiter'in önünde mahkemeye çıkarıldığı eklenmiş. Ancak mesele hayal ettiklerinden başka türlü kabul görmüş; çünkü suçlama İüpiter'e ve diğer tanrılara son derece güzel görünmüş, hatta o kadar ki bu eylem çok hoşlarına gitmiş, insanoğlunun sadece ateşi kullanmasına izin vermekle kalmamışlar üstüne insanoğluna en makbul, en çok arzu edilecek hediyeyi vermişler, kısaca: Ebedi gençlik.

Ancak bu hediyeden dolayı akılsız bir şekilde fazlaca memnun olan insanoğlu tanrıların bu hediyesini bir eşeğin sırtına yüklemiş.

Bu eşek, sırtındaki hediyeyle geri dönerken çok susamış ve bir pınara doğru yolundan sapmış. Bu pınarın bekçisi olan yılan, eşeğin sırtında taşıdığı yük her ne olursa olsun onu vermeden su içmeyeceğini söylemiş. Sersem eşek bunu kabul etmiş ve böylece ebedi gençlik bir damla su için insanoğlundan yılan türüne geçmiş.

Affedilmez davranışlarından vazgeçmeyen ve hediyeleri bu şekilde kandırılarak ellerinden alındıktan sonra insanoğlunu yeniden kabullense de, İüpiter'e olan karşıtlığına hâlâ devam eden Prometheus bir aldatmacada, hem de bir kurban aldatmacasında, bulunma cesaretine sahipmiş. Denir ki bir seferinde İüpiter'e iki boğa sunmuş, ancak hayvan postlarından birinin içine iki boğanın tüm yağını ve etini diğer postun içine de sadece kemikleri koymuş; sonrasındaysa sadık ve inançlı bir tavırla İüpiter'den seçim yapmasını istemiş. Bu sinsî numara ve hileden tiksinen İüpiter, kendisine karşı suç işleyeni bu sayede cezalandırma şansına sahip olmak için bilinçli bir şekilde kötü boğayı seçmiş.

Şimdi intikamın yolunu hazırlamış olsa da Prometheus'un küstahlığının cezasını (ortaya çıkmaları konusunda Prometheus'un tuhaf ve katlanılmaz bir şekilde iftihar ettiği) insan ırkına acı çek-tirmeden veremeyeceğini anlayan İüpiter, Vulcanus'tan her bir tanrının belirli bir kabiliyet verdiği, bu yüzden de Pandora⁵⁸ ismiyle çağrılan, güzel ve zarif bir kadın yaratmasını emretmiş. Pandora'nın eline içinde her türden ıstırap ve belayı içeren şık bir kutu vermişler; ancak Umut bu kutunun en altına yerleştirilmiş. Bu kutuyla beraber Pandora önce, bu kutuyu alıp da açmaya ikna olur mu acaba diyerek Prometheus'un yanına gitmiş; ancak tetikte olan Prometheus bu teklifi temkinli bir biçimde geri çevirmiş. Teklifi reddetmesi üzerine Prometheus'un kardeşi olan ve çok daha farklı bir mizaca sahip olan Epimetheus'un⁵⁹ yanına gitmiş ve Epimetheus da kutuyu düşünmeden, paldır küldür açmış. Her türden ıstırap ve belanın

58 Pandora: Yunancada "pan" kelimesi hepsi, tüm anlamına; "doron" kelimesi ise ödül, hediye anlamına gelmektedir. Kabaca, her şeyi içeren ödül olarak çevrilebilir ki bu da Pandora'nın taşıdığı kutudur. ç.n.

59 Epimetheus: Titan İapetos'la Klymene'nin oğlu, Atlas, Menoitios ve Prometheus'un kardeşi. İapetos'un oğullarının en akılsızı ve bu bakımdan Prometheus'un tam karşıtıdır. Age, S. 111. ç.n.

Peter Paul Rubens (1577-1640)
Zincire bağlanmış Prometheus (1611-12)

kutunun içinden çıktığını gördüğünde geç olsa da aklı başına gelmiş ve büyük bir aceleyle kutuyu kapatmak için çabalamış; ancak tüm çabası en altta bulunan Umut'u kutunun içinde tutmaya yetebilmiş.

Son olarak İüpiter; vaktiyle ateşi cennetten çalmak, kemikleri kendisine kurban diye sunarak aşağılayıcı ve aldatıcı bir şekilde

alay etmek, hediyesini⁶⁰ hor görmek, bununla birlikte Pallas'a tecavüz etmeye çalışmak gibi birçok suçtan dolayı Prometheus'u suçlu bulmuş; bunlar nedeniyle de Prometheus'un cezası zincirlerle bağlanmak ve ebedi işkence olmuş. Dolayısıyla, Prometheus İüpiter'in emriyle Kafkas Dağları'na getirilmiş ve kıvıldaması mümkün olmayacak şekilde bir direğe bağlanmış. Başında, gündüzleri ciğerini kemiren, yiyen bir akbaba ya da kartal bekliyormuş; ancak gece olunca ciğerinin yenilen parçaları kendini yenilermiş; bu yüzden de acısı asla dinmezmiş.

Buna rağmen Prometheus'un cezasının bir sonu olduğu; Güneş tarafından kendisine hediye edilen bir kazan ya da testi içinde okyanuslarda gezinen Hercules'in sonunda Kafkasya'ya geldiği, oklarıyla kartalı vurduğu ve Prometheus'u özgür bıraktığı anlatılır. Ayrıca bazı ülkelerde Prometheus'un onuruna meşalenin kullanıldığı oyunlar başlatılmış. Bu oyunlarda tutuşturulmuş meşaleleri taşıyan kimseler ödül için koşmaktaymış; bu meşalelerden herhangi biri söndüğünde de taşıyıcı kenara çekilir kendisinden sonrakine yol verirmiş; öyle ki yanmakta olan meşalesini hedefe ilk getiren kişi ödülü kazanırmış.

AÇIKLAMA – Bu masal çok sayıda doğru ve önemli fikri içermekte ve dayatmaktadır; bunlardan bazıları uzun zamandır iyice gözlemlenen şeyler olsa da kimileri hiç ilişilmemiş meselelerdir. Prometheus çok açık bir şekilde Tanrı'yı simgelemektedir; çünkü doğada bulunan her şey, insanın yaratılması ve insana bağışlanan şeyler antik dönemde yaşayanlar tarafından ayrı tutulmuş ve Tanrı'nın ayrıcalıklı eseri olarak addedilmiştir. Buradaki mantık şuymuş gibi görünmektedir: 1. İnsanın doğasında zihin ve kavrayış vardır ki bunlar da Tanrı'nın bulunduğu yerdir. 2. Mantığın ve zihnin anlamsız ve mantıksız ilkelerden çıkarıldığı ve beslendiğini varsaymak üstünkörü ve akıl almaz bir şeydir; bu yüzden de tanrı sezgisinin daha üstün olan hükmedici Tanrı'nın yönlendirmesi ve tasarımıyla insan zihnine yerleştirilmiş olması kaçınılmazdır. 3. Ancak bunun temel nedeni şudur: Esas amaçlar bağlamında insanoğlu tüm dünyanın merkezindeki şey

⁶⁰ Yani, Pandora'yı. ç.n.

olarak görünmektedir; öyle ki eğer insanoğlu yok olursa diğer her şey bir sonu ya da amacı olmadan başıboş ve kararsız bir şekilde hareket edecek ya da tamamıyla parçalara ayrılıp düzensiz kalacaktır. Çünkü her şey insanoğlunun hizmetine verilmiştir ve insanoğlu da her şeyi kullanır, her şeyden faydalanır. Böylece gök cisimlerinin dönüşleri, konumları ve döngüleri insanoğlunun zamanı, mevsimleri ayırmasına ve dünyayı farklı bölgelere bölmeye hizmet eder; göktaşları hava durumuna ilişkin belirtileri sağlar; rüzgârlar gemilerimizi hareket ettirir, değirmenlerimizi döndürür ve makinelerimizi hareket ettirir; her türden bitki ve hayvan da bize ya ev, barınak, kıyafet, yiyecek ve yaşam enerjisi⁶¹ için gereken malzemeleri sağlar; ya da doğadaki her şey kendisi için değil de insanoğlu için yaratılmışçasına bize rahatlık sağlama, bizi hoşnut etme, destekleme ya da dinlendirme eğilimindedir.

İnsanoğlunu meydana getirmekte kullanılan madde kütlesiyle farklı hayvanlardan alınan taneciklerle karıştırılması gerektiği ve çamurdan yapıldığı sebepsiz yere eklenmemiştir, çünkü evrendeki her şeyin içinde insanoğlu en karışık ve bileşik şeydir; öyle ki, antik dönemde yaşayanlar hataya düşmeden insanoğlunu Mikrokozma⁶² ya da kendi içerisinde küçük dünya olarak adlandırmıştır. Çünkü kimyacılar mikrokozma teriminin güzelliğini anlamsız ve son derece motomot bir şekilde çarpıtmış ve bozmuş olsa da her tür mineral ve bitki özünü ya da bunlara karşılık gelen bir şeyi insanoğlunda bulduğunu iddia ederken, tüm maddelerin içinde insan bedeninin yine de en karmaşığı ve en organığı olması durumu kesin ve sarsılmaz bir halde kalmaktadır. Bunun da nedeni şaşırtıcı güçlere ve yetilere sahip olmasıdır. Çünkü zayıf ya da biraz bozuk olduklarından ve maddelerin karışımı yoluyla dengelenmemiş olduklarından ötürü basit cisimleri -güçleri kesin ve seri olsa da sayıca azdır; enerjinin mükemmelliği ve niceliği karışıma ve bileşime dayanmaktadır.

Buna rağmen ademoğlu kökeninde korunmasız, çıplak, ken-

61 *Physie. ç.n.*

62 *Microcosm, küçük evren anlamına gelmektedir. ç.n.*

disine bakma konusunda başarısız ve birçok şeye ihtiyaç duyan bir yaratık olarak görünmektedir. Bu yüzden Prometheus, ateşin icadı konusunda acele etmiştir; ateş insanın kullanabileceği ya da gerek duyabileceği neredeyse her şeyde öyle kullanışlı ve faydalıdır ki eğer ruh *biçimlerin biçimi* olarak, el *aletlerin aleti* olarak adlandırılabilirse, ateş de doğru bir şekilde yardımcıların yardımcısı ya da destekçilerin destekçisi olarak adlandırılabilir. Çünkü sayısız eylem, mekanik sanatların tamamı bu şekilde ilerler ve sonsuz sayıda yardımcı bilimlerin emrine verilmiş olur.

Prometheus'un ateşi çalmasıdaki tutum yerinde bir şekilde eşyanın doğasıyla tarif edilir; Güneş'in arabasına huş ağacı demetini değdirerek bu hırsızlığı gerçekleştirdiği söylenmektedir. Huş ağacı dalı birine vururken ya da birini döverken kullanıldığından dolayı açık bir şekilde ateşin, cisimlerin şiddetli bir şekilde vuruşmasından ya da çarpışmasından üretilceğini simgelemektedir. Huş ağacıyla vurulan malzemeler incelik, seyrelir, harekete geçirilir ve gök cisimlerinin ısınıp almak için son derece hazır hale gelir; hazır hale geldiklerinde de bu cisimler saklı ve gizli bir biçimde sanki Güneş'in arabasından çalınmış gibi ateşi alır, yakalar.

Bir sonraki kısım masalın en göze çarpan kısmıdır. Bu kısımda Prometheus'a ve ateşine karşı minnettarlık ve şükran duymak yerine her ikisine karşı da öfkeye kapılıp karşı çıkan ve her ikisini de İüpiter'e şikâyet eden insanoğlu tasvir edilmektedir. Yine de suçlamanın İüpiter'in son derece hoşuna giden bir şey olduğu ortaya çıkmış ki; bu sebeple insanoğlunun bu kazancını yeni bir hediyeyle taçlandırmış. Yaratıcı ve iyiliksever olan birine karşı işlenen nankörlük suçunun –öyle çirkin bir suç ki neredeyse diğer tüm suçları içeren suçun– övgü ve ödülle karşılanması garip görünebilir. Ancak alegorinin başka bir anlamı vardır ve şöyledir: İnsan doğası ve insanoğlunun sahip olduğu sanatın suçlanması ve şikâyet edilmesi, zihnin en soylu ve övgüye değer yaradılışından kaynaklanmaktadır ve bunun çok iyi bir amacı vardır; oysa aksi yaradılış kendisi için yararsız ve tanrılar için de nefret uyan-

dıran bir şeydir. Çünkü insan doğasını ve rağbet gören sanatları ölçsüz bir şekilde öven ve hâlihazırda sahip oldukları şeyler ile zaten gelişecek olan ve başlarda kesin olarak mükemmel ve eksiksiz addettikleri bilime olan hayranlıklarını açıklayan kimseler, kendi icatlarını neredeyse yaratıcınıninki kadar kusursuzmuşçasına överken ilahi doğaya pek dikkat etmez. Sonrasında sorgusuz sualsiz bir şekilde kendilerinin zaten her şeyin üzerinde olduğunu ve orada kaldığını hayal eden bu yaradılışa sahip adamlar yaşamda faydasız ve sakıncalıdır. Bunun aksine hem doğayı hem de sanatı suçlayan, şikâyet eden ve bunlara karşı daima yakınmayla dolu olanlar; sadece daha adil ve mütevazı bir zihin mefhumunu korumazlar, ayrıca yeni keşifleri ve yaratıları sürekli körüklerler. O halde, başka kişilerin sahip olduğu kibrin kölesiyken ve Grek bilgisiyle Peripatetik felsefenin ıvır zıvırlarına sevgi dolu bir şekilde düşkünken, insanoğlunun cehaleti ve talihsizliği son derece acınası değil midir? Ayrıca insanoğlunun tüm suçlama ve şikâyetlerini bu yüzden sadece işe yaramaz değil, bir de kuşkulu ve tehlikeli olarak düşünmek bir dereceye kadar acınası değil midir? Elbette kendinden emin, kibirli ve dogmatik Aristo okulundansa, sert olsa da Empedokles'in –özellikle de (büyük bir tevazuyla her bir şeyin kavranması güç şeyler olduğunu; hiçbir şey bilmediğimizi; gerçeğin derinliklerin içerisinde bulunduğunu; yalanın tuhaf bir biçimde gerçeğe iç içe geçtiğinden, birlikte olduğundan vb. yakınan) Demokritos'un– yöntemi tercih edilecektir. Dolayısıyla doğanın ve sanatın suçlanması tanrıların hoşuna gittiği konusunda insanoğluna nasihatle bulunulacaktır; üstelik bir yaratıcı, bir kurucu ve bir efendi olsa da Prometheus'un sert ve coşkulu bir şekilde suçlanması ilahi cömertlikten yeni nimetler ve hediyeler elde etmiş ve övücü, kutlayıcı uzun bir nutuktansa suçlamanın daha yerinde ve faydalı olduğu ispatlanmıştır. Üstelik hâlihazırda yeterince şeye sahip olduğuna ilişkin pervasız fikirlerin, insanoğlunun çok az şey elde etmesinin temel sebebi olduğu konusunda insanoğlu ikna edilir.

İnsanoğlu yaptığı suçlamanın karşılığında bir ödül olarak

ebedi gençlik çiçeğini almış olması şu dersi anlatır: Antik dönemde yaşayanlar yaşlılığı geciktirmek ve insan yaşam süresini uzatmak için çareler ya da yöntemler keşfetme konusunda umutsuz görünmemektedir. Antik dönemde yaşayanlar yaşam süresinin uzatılabilmesini kesinlikle imkânsız olan ya da insan gücünün ulaşabileceğinin ötesindeki şeyler arasında görmektense, bir kez elde edildiğinde üşengeç ve gayretsiz bir araştırma nedeniyle yok olup heba olan şeylerin arasında görmektedir. Çünkü ateşin gerçek kullanımında ve sanata ait hataların adil ve hararetle bir şekilde suçlanması anlatılmak ve açıklanmak istenen şudur: Böylesi hediyelerde ilahi cömertlik insanoğlunu kusurlu görmez, aksine kendisini kusurlu gören insanoğludur ve paha biçilmez bir hediye yavaş bir eşeğin sırtına yükler; yani kocaman, sersem, yavaş bir şeyin, tecrübenin sırtına yükler; yaşamın kısalığına ve sanatın yavaş ilerlediğine ilişkin antik dönemde yaşayanların yakınması da tecrübenin ağır ve kaplumbağa yavaşlığından ileri gelir. Üstelik düşünce ve deneyim yetilerinin şimdiye kadar doğru bir şekilde bir araya gelmedikleri ve eşleşmedikleri ancak yine de tanrıların yeni hediyeleri olarak, birbirlerinden ayrı bir şekilde birinin hafif bir kuşun sırtına ya da soyut felsefenin diğerininse bir eşeğin ya da yavaş deneme yanılmanın sırtına yüklenmiş olduğu kesinlikle görülebilir. Hal böyleyken eğer yoldaki kazalar ve susuzluğu olmasaydı bu eşek iyi umutlar olarak düşünülebilirdi. Çünkü herhangi biri belirli bir yasa ve yöntem dâhilinde tecrübe yolunda daima ilerlerse ve bu yolculuk esnasında çıkar ya da gösterişe arzu duymazsa ya da yükünü bir şey karşılığında değiştirmezse ya da bunlardan herhangi biri için asıl tasarısından vazgeçmezse, o adamın yeni ve birikmiş ilahi cömertliği insanoğluna taşıyan faydalı bir kişi olabileceğine hükmedebiliriz.

Ebedi gençlik hediyesinin insanoğlundan yılanlara geçmiş olmasının süsleme ve örnekleme nedeniyle masala eklendiği görülmektedir; muhtemelen aynı zamanda da sahip oldukları ateş ve sayısız sanatla da olsa doğanın diğer birçok canlıya ihsan

ettiği şeyleri kendileri için sağlayamayacaklarının utancını sezdirmektedir.

Beklentilerinde hayal kırıklığına uğramasından sonra insanoğluyla Prometheus'un beklenmedik bir şekilde barışması sağduyulu ve faydalı bir öğüt içermektedir. İnsanoğlunun yeni deneyimlerdeki ciddiyetsizliğini ve cüretini göstermektedir, hâlihazırda başarılı olmadıklarında ya da beklentilerine cevap vermediğinde yeni girişimlerini acele bir şekilde terk edip derhal eski girişimlerine dönüp onunla barışırlar.

İnsanoğlunun durumunu sanatlar ve entelektüel meseleler bağlamında açıkladıktan sonra masal, din konusuna geçer; çünkü sanatları icat ettikten ve hallettikten sonra ikiyüzlülüğün derhal içine sızıp yozlaştırdığı ibadetin tesisi gelir. Böylece iki kurbanla birlikte biri gerçekten dindar olan ve diğeri de ikiyüzlü olan kişiyi ince bir biçimde betimlemiş olduk. Bu kurbanlardan biri yakma ve tütsüleme için kullanılan yağı ya da Tanrı'nın payını içermektedir; dolayısıyla da Tanrı'nın şanına sunulmuş olan bağlılığı ve coşkunluğu simgelemektedir. Aynı şekilde lezzetli ve faydalı olan etle birlikte cömertliği ifade eden iç organları da içermektedir. Diğerrinin içindeyse kuru kemiklerden başka hiçbir şey yoktur, buna rağmen postun içi doldurulmuştur ki güzel, uygun ve muhteşem bir kurban olarak görünsün; bu da insanoğlunun ibadetin içini doldurduğu ve şişirdiği anlamsız ayinleri ve yabancı, boş törenleri -Tanrı'ya saygı göstermek yerine gösteriş ve debdebe için tasarlanan şeyleri- güzelce simgelemektedir. İnsanoğlu Tanrı için yaptığı bu yapmacık ibadetlerle de yetinmez, ayrıca daha da ileri giderek bu ibadetleri Tanrı'ya dayatır, sanki bunları o seçmiş ve buyurmuş gibi. Elbette Tanrı şahsındaki peygamberin bu tercih meselesine ilişkin iyi bir itirazı var: "Seçmiş olduğum oruç bu mu, bir adam bir gün boyunca ruhuna eziyet etmeli ve başını hasırotu gibi eğmeli?"

Din konusuna böylece dokunduktan sonra masal insan yaşamının şartları ve adetlerine geçmektedir. Son derece bilindik olsa bile Pandora'nın, bir bakıma ateşin etkili bir alet olarak kul-

lanılması sayesinde sivil yaşam sanatlarına ait kültürün ve lüksün beraberinde getirdiği zevki ve ahlâksızlığı simgelemesi, lüks sanat eserlerinin Vulcanus'a –Ateş Tanrısı'na– yerinde bir şekilde atfedildiği de düşünülürse, sadece bir yorum mudur? Bundan dolayı sonsuz felaketler ve ızdıraplar insanoğlunun zihnine, bedenine ve talihine geç gelen bir pişmanlıkla birlikte dadanmıştır. Üstelik bu durum her bir adamın özelinde değil ayrıca krallıkların ve devletlerin başına da gelmiştir, çünkü savaşlar ve kargaşa ve tiranlıkların hepsi aynı kaynaktan yani Pandora'nın kutusundan türemiştir.

İnsan yaşamında hüküm süren iki karakter yapısını ve bu yapılara ilişkin iki örneğin ya da resmin masal içerisinde Prometheus ve Epimetheus'un kişiliklerinde ne kadar güzel ve ince bir şekilde tasvir edildiği incelemeye değer bir şeydir. Epimetheus'un takipçileri, neredeyse sürekli mücadele ettikleri sayısız felaketle, zorlukla ve sıkıntıyla sıkıştırıldıklarında ihtiyatsız, önlerini göremeyen ve mevcut durum için kabul edilebilir görünen şeyleri tercih eden kimselerdir. Ancak bu arada kendi yaradılışlarını tatmin etmekte ve şeylere ilişkin daha doyurucu bilgiye ulaşmak için zihinlerini çok sayıda boş umutla besler, çok sayıda tatmin edici hayalle birlikte kendilerini hoşnut eder ve hayatın ıstıraplarını yumuşatırlar.

Ancak Prometheus'un takipçileri felaket ve talihsizliğe, onları engelleyen ve zayıflatan şeylere karşı dikkatlice önlem alan, geleceği düşünen, tedbirli ve tetikte adamlardır. Ancak bu uyanık, tedbirli yaradılışa sayısız zevkten ve çeşitli hazlardan mahrumiyet eşlik eder. Böylesi adamlar kendilerini masum şeylerin yararından bile mahkûm bırakırken ve bundan daha da kötüsü dikkat, korku ve endişeyle kendilerine eziyet ve işkence ederken gerekliliğin direklerinden birine sıkıca bağlıdır ve muhtemelen aralardaki küçük duraksamalara ya da tıpkı gece olana kadar ciğerlerini ya da zihinlerini daima yaralayan, parçalayan, kemiren sayısız düşünceyle (hızlarından dolayı kartalın iyi bir kıyasıdır) işkence altındadırlar. Ancak sonrasında yeni kaygılar,

çekinceler ve korkular derhal geri gelir, bir bakıma sabah olmuş gibi. Dolayısıyla bu iki yaradılıştan birine sahip çok az adam ilahi takdirden faydalanabilir ve üzüntülerden, sorunlardan ve talih-sizliklerden kaçınabilir.

Yine de hiçbir adam bu sona Hercules'in yardımı olmadan ulaşamaz. Yani her bir duruma karşı hazır bir şekilde bekleyen zihnin dayanıklılığına ve azmine sahip ve herhangi bir değişikliğe karşı umursamaz kalan, yılgınlığa düşmeden geleceğe bakan, kibre düşmeden iyi durumların keyfini süren ve sabırsızlığa düşmeden kötü durumlara katlanan birinin yardımı olmadan ulaşamaz. Prometheus'un bile kendini serbest bırakma gücüne sahip olmadığı, ancak kurtuluşu için bir başkasına borçlu kaldığına dikkat edilmelidir. Çünkü doğal, yaradılıştan gelen hiçbir güç ya da dayanıklılık böylesi bir göreve denk olamaz. Prometheus'u özgür bırakan güç okyanusun en uzak sınırlarından ve güneşten gelmiştir; yani, Apollon'dan ya da bilgidен; ve okyanus yolculuğunun yerinde bir şekilde temsil ettiği insan hayatının dalgalı durumu, belirsizliği ve kararsızlığının hakkıyla değerlendirilmesinden. Dolayısıyla Vergilius bu ikisini akıllı bir biçimde bir araya getirmiş, şeylerin nedenlerini bilen kimseyi mutlu ve tüm korkularını, endişelerini ve batıl inançlarını yenmiş saymıştır.⁶³

Prometheus'u bu şekilde serbest bırakan muhteşem kahramanın bir kazan ya da testi içinde okyanusta yol alması korkuyu ya da şikayeti gidermekte insan zihnini desteklemek ve pekiştirmek için büyük bir incelikle eklenmiştir. Sanki doğamızın sınırlılığı ya da sahip olduğu büyük kırılğanlık nedeniyle, Seneca'nın da çok güzel bir şekilde dokundurduğu, o cesaret ve azimden tamamıyla mahrumuz: "İnsanoğlunun zayıflığına ve bir tanrının korumasına bir defa katılmış olmak soylu bir şeydir."

Meselelerin bağlantılarını koparmayabilirdik ama şimdiye dek Prometheus'un işlediği son suçu bilerek dâhil etmedik. Bir

63 " *Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Quique metus omnes et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.*"

Georg. ii. 490.

kartalın ciğerini yemesi cezasına neden olan, şüphesiz iğrenç bir suç; Minerva'ya tecavüz etmeye çalışması. Bunun anlamı şöyleymiş gibi görünüyor: İnsanoğlu sanatlarla ve bilgilerle dolup taşığında kutsal bilgeliği bile sıklıkla kontrolü altına almaya ve onu duyguların ve mantığın idaresine vermeye çalışır, bunu izleyen şey kaçınılmaz bir şekilde zihnin ebedi ve huzursuz bir kopuşu ve aşırılığı olur. Dolayısıyla insanoğlu sapkın bir dini ve uydurmaca, romantik bir felsefeyi tercih etmediyse, ilahi ve insani şeyler arasında, algının ve inancın kehanetleri arasında akla uygun ve mütevazı bir ayırım yapılmalıdır.⁶⁴

Masaldaki son ayrıntı sanatlar, bilimler ve aynı zamanda ateşin icadını anmak ve kutlamak için düzenlenen ve Prometheus'a atfedilen Meşale Oyunları'dır. Burada, herhangi bir kimsenin yeteneklerinden ve çabukluğundan değil de devamlılığından ötürü bilimlerin mükemmelleşmesini beklemeye yönlendiren, son derece ihtiyatlı bir öğüt vardır. Rotasında koşmakta olanlardan en dayanıklı ve süratli olan belki de meşaleyi söndürmeden koşmak için en az uygun olabilir, çünkü fazla hızdan dolayı ateşin sönme tehlikesi olduğu gibi çok yavaş hareketten dolayı da sönme tehlikesi vardır.⁶⁵ Ancak meşaleyle gerçekleştirilen bu tarz bir yarışma uzun zaman önce terkedilmiş ve ihmal edilmiştir; bilimlerin temelde Aristoteles, Galen, Öklit, Batlamyus vb. ilk yazarlarda ortaya çıktığı görünmekteyken, bunlardan sonra gelenlerin çok az şey yaptığı ya da nadiren bir şeyler yapmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak bu oyunların mücadeleyi, yarışmayı ve takdire şayan gayretleri tetikleyebilecek ve tek bir kişinin taşıdığı meşalenin sendelemesi, titremesi ve riske atılması üzerinden değerlendirilmeyecek bir başarıya dayanan bir şekilde tasarlanması ve Prometheus'un ya da insan doğasının şerefine tekrarlanması epeyce arzu edilmiştir. Bu yüzden insanoğlu kendisini harekete

⁶⁴ *De Augmentis Scientiarum, sec. xxviii. and supplem. xv.*

⁶⁵ Platon'un yazılarında, insan yaşamının devamlılığının çağdan çağa devam ettirilmesi ve bu geçici olayın yükümlülüklerinin daimi bir şekilde elden ele devredilmesi sayesinde nesillerin hızlı bir şekilde birbirinin yerini almasını kapsayan bir ima. GREKÇE ALINTI— Plato, *Leg. b. vi.* Lucretius'un da benzer bir metaforu vardır —

"Et quasi cursores vitali lampada tradunt."

geçirecek nasihatlerde bulunmalı ve kendi şansını, gücünü denemeli, uygulamalı ve tüm umutlarını yetenekleri ve kapasiteleri kendilerinininkinden belki de daha iyi olmayan az sayıda adama bağlamamalıdır.

Bu masalın Hristiyan gizemleriyle şaşırtıcı benzerliğe sahip çeşitli taklitleri içermeye ihtimali olsa da, yukarıda anlatılanlar herkesçe iyi bilinen ve bu masal tarafından bize ima edilenlerdir. Özellikle Hercules'in Prometheus'u serbest bırakmak için testi içinde gerçekleştirdiği yolculuk, insanoğlunu kurtarmak için insan vücudunun zayıf damarlarında gelen Tanrı'nın mesajına bir gönderme içerir. Ancak biz, Tanrı'nın sunağındaki tuhaf ateşi kullanmaktan korktuğumuz için kendimizi böylesi özgürlüklerle şımartmayız.

Jacop Peter Gowy (1610-1664)
İkaros'un uçuşu

XXVII

İKAROS ve SKYLLA ile KHARYBDİS ya da ORTA YOL

Doğa ve Ahlâk Felsefesinin Alelâdeliğinin Açıklanması

Alelâdelik ya da bir orta yol tutmak felsefede bir hayli övülmüştür; fakat bilim alanında daha az faydalı ve yanlış olmasa da daha az övülmüştür. Orta yolculuk politikadaysa kuşku duyulan ve muhakeme gücüyle birlikte uygulanması gereken bir şeydir. Antik dönemde yaşayanlar, davranışlardaki orta yolculuğu İkaros'a salık verilen rotayla tasvir ederken zekâyla ilgili meselelerdeki orta yolculuğu da Skylla⁶⁶ ve Kharbydis arasından geçerken karşılaşılan büyük zorluk ve tehlikeler nedeniyle gemiyi yönlendirme biçimiyle tasvir etmişlerdir.

Denizlerin üzerinde uçan İkaros'a babası ne çok yüksekte ne de çok alçaktan uçmaması gerektiğini söylemiş, çünkü kanatları balmumuyla tutturulmuş olduğundan eğer çok yüksekte uçarsa güneşin sıcaklığının balmumunu eritme ve eğer buharlaşan denize çok yakın olursa da balmumunun yapışkanlığının nem nedeniyle azalma tehlikesi varmış. Ancak İkaros çocukça bir güven duygusuyla yukarılara yükselmiş ve baş aşağı düşmüş.

AÇIKLAMA – Masal bayağı ve kolay bir şekilde açıklanabilir; çünkü erdemin yolu tam olarak bir taraftaki aşırılıkla diğer ta-

⁶⁶ Skylla: Kharybdis'le birlikte Odyseia'da sözü geçen deniz canavarlarının en korkuncudur. Age, S. 299. ç.n.

raftaki noksanlığın arasında bulunmaktadır. Üstelik aşırılığın çocukça gücü ve coşkusuyla övünen İkaros'un yıkımını göstermesi şaşırtıcı değildir; çünkü noksanlık yaşlılığın doğal kusuruyken, aşırılık gençlerin doğal kusurudur. Eğer bir adam bu ikisinden biri tarafından helak edilecekse, İkaros bu ikisinden daha iyi olanı seçer; çünkü tüm noksanlıklar haklı bir şekilde aşırılıklardan daha ahlaksız olarak kabul edilir. Aşırılıkta biraz yüce gönüllülük vardır, bir kuş gibi gök kubbeye bir akrabalık iddiasındadır; ancak noksanlık yeryüzünde sefil bir şekilde sürünen bir sürüngendir. Heraklitos'un şu sözleri mükemmeldir: "Kuru ateş en iyi ruhu ortaya çıkarır;" çünkü ruh dünyanın nemini kaparsa, tamamen bozulur ve çöker. Diğer yandan çok fazla inceliği ve kuruluşundan dolayı bu yerinde ışığı yanıp kül olmaktan korumak için ölçülülük gözetilmelidir. Ancak bu fikirler herkesçe bilinir.

Zekâyla ilgili meselelere gelince, Skylla ve Kharybdis'ten sakınmak için muhteşem bir yetenek ve özel bir yetkinlik gereklidir. Eğer gemi Skylla'nın üzerine giderse, kayalara çarpıp parçalara ayrılacaktır; eğer Kharbydis'e doğru giderse doğrudan yutulacaktır. Bu alegori bir sürü malzemeye doludur; ancak biz sadece onun buradaki gücünü inceleyeceğiz, yani her doktrinde, bilimde ve bunlara ait kurallar ve aksiyomlarda ayırt edici özelliğin kayalarıyla evrenselliğin girdapları arasındaki bir orta yol gözetilmelidir; çünkü bu ikisi yetenekli dâhilerle sanatların yıkımı ve enkazıdır.

XXVIII

SPHINKS ya da BİLİM

Bilimlerin Açıklanması

Sphinks'in çeşitli biçimlerden oluşan –bir bakirenin sesine ve yüzüne, bir kuşun kanatlarına ve bir aslanın pençelerine sahip– bir canavar olduğu anlatılır. Thebe şehrinin yakınlarında bir dağın tepesinde oturur ve yollarda gezenleri rahatsız edermiş. Bu canavar şöyle davranırmış: Pusuda yatar ve seyahat edenleri yakalar, ele geçirdiği bu kişilere ölümü veya Musalar'dan⁶⁷ öğrendiği varsayılan karmaşık bilmeceleri çözmelerini teklif edermiş ve eğer acınası haldeki esir bu bilmeceleri çözemez, açıklayamazsa Sphinks büyük bir zalimlikle, tereddüt ve kafa karışıklığı içindeki esirlerin üzerine saldırır, parçalara ayırmış. Bu musibet uzun bir süre saltanatını sürdürmüş, nihayetinde Thebeli'ler Sphinks'e boyun eğdirmenin başka bir yolu olmadığından bilmeceleri açıklayan her kim olursa krallığı ona vermeye karar vermişler. Keskin zekâlı ve sağduyulu bir adam olan Oidipus ayaklarında sorun olmasına rağmen bu kadar büyük bir ödülün ötürü harekete geçmiş, şartları kabul etmiş ve zekâsına iyice güvenerek canavarın karşısına neşeli bir şekilde çıkmış ve canavar da kendisine doğrudan soruyu sormuş: "Dört ayaklı

⁶⁷ Musalar: İlkçağ yazınında bir tanrısal varlık vardır ki ondan söz ederken her ozan, her yazar duyulanır, sesi bir başka içtenlik ve dokunaklılıkla çımlar kulaklarımızda. Bu varlık Yunanca "mousa", Latince "musa" diye adlandırılıp Batı dillerinin hepsine giren esin perisidir. "Mousa" Yunanca akıl, düşünce, yaratıcılık gücü kavramlarını içeren "men" kökünden gelmedir. Age, S. 228. ç.n.

doğan, sonrasında iki ayaklı olan, ardından üç ayaklı olan ve son olarak tekrar dört ayaklı olan canlı nedir?” Adam soğukkanlılıkla cevap vermiş; doğumundan sonra bebeklik döneminde yürümeye çabalarken dört uzvunun üzerinde emekleyen; ancak çok geçmeden iki ayağının üzerinde doğrulan; yaşlandığında tekrar bir bastonla, üç ayakla yürüyen; sonunda eli ayağı tutmaz hale gelip yatağına bağlı bir şekilde dört ayağı üzerinde yatan adam. Bu kesin çözümle zaferi elde ederek canavarı katletmiş ve cesedi bir eşeğin üzerine yükleyerek zafer içinde canavarı alıp götürmüş ve bunun üzerine de anlaşılmaya göre Thebe’nin kralı olmuş.

AÇIKLAMA – Bu, özellikle pratiği de içeren bilimi açıklamak için icat edilmiş gibi görünen, zekice hazırlanmış öğretici bir masaldır. Çünkü cahil ve yeteneksiz kişiler tuhaf bir gözle baktığı ve hayran olduğu için bilimi canavar olarak adlandırmak saçma olmayacaktır. Bilimin ilgilendiği muazzam çeşitlilikler nedeniyle Sphinks’in çeşit çeşit şekli ve biçimi vardır; gevezeliği ve şen görünüşü nedeniyle sesi ve çehresi bir kadınla tasvir edilmiştir; bilim ve bilimin icatları çok çabuk bir şekilde ortaya çıkıp yayılabildiğinden ötürü kanatlar eklenmiştir, çünkü bilgi de bir meşaleden diğerine nakledilen ışık gibi çabucak yakalanır ve her yere yayılır; keskin ve kancalı pençeler zekice konulmuştur, çünkü bilimin temel önerme ve argümanları zihinlere girer, zihni ele geçirir, oraya yerleşir ve kaçmasını ya da sıvışmasını engeller. Kutsal filozof şunları söylediğinde işte bu durumu gözlemlemişti: “Bilgelerin kelimeleri derinlere çakılmış çivi ya da kazık gibidir.”⁶⁸

Tekrar edersek, bilimlerin hepsi yükseğe, bir bakıma tırmanması zor dağların zirvelerine yerleştirilmiş gibi görünmektedir; çünkü bilim haklı bir şekilde yüce ve yüksek bir şey, bulunduğu yüksek yerden cahilliği aşağılayan ve aynı zamanda da, tıpkı dağ zirvelerinde olağan olduğu gibi, her tarafa geniş bir bakış açısıyla bakan bir şey olarak hayal edilmiştir. Bilimin yoldakilere rahatsızlık verdiği söylenmiştir; çünkü insan yaşamında gerçekleştirdiği yolculukların ve gezintilerinin tamamı boyunca düşünmesini gerektiren meseleler ve durumlar vardır.

Sphinkis’in, Musalar’dan aldığı, çeşitli zor soruları ve bilmece-

68 Eccles. xii. 11.

leri adamlara sorduğu söylenmiştir. Bu sorular Musalar'da kalsaydı şiddet onlara eşlik etmeyebilirdi, çünkü düşünmenin ve sorgulamanın sonunda bilgidен başka bir şey yokken, kavrayış bastırılmamış ya da zorluklara ve güç durumlara sürüklenmemiştir. Bunun aksine ona özen gösterilir, kavrayış her yere uzanır ve hatta şüphe ile farklılıklardan bir derece keyif bile alır. Ancak Musalar bilmecelerini eyleme geçmeye, seçim yapmaya ve karar vermeye zorlayan ve yönelten Sphinks'e, yani pratiğe, verdikten sonra eziyet eden, şiddet gösteren, zahmetli ve çözülüp açıklanmadığı sürece insan zihnini tuhaf bir şekilde karıştıran ve rahatsız eden, her yoldan parlayan ve kusursuz bir şekilde parçalara ayıran bir şey olur. Dolayısıyla Sphinks'in tüm bilmecelerine eklenmiş iki durum vardır: Çözemenler için ikiye parçalanma ve çözenler için imparatorluk. Önerilen şeyi anlayan adam hedeflediği şeyi elde eder ve her sanatçı eserine hükmeder.⁶⁹

Sphinks biri eşyanın doğası diğeri de insanoğlunun doğası olmak üzere iki bilmecedен başka bilmece bilmez; üstelik bunlara karşılık gelen çözümlerin ödülleri de iki tür imparatorluktur, yani doğa üzerinde imparatorluk ve insanoğlu üzerinde imparatorluk. Çünkü kendisine doğal bir şekilde sunulandan hoşnut olan ve kendi söylemleriyle şişinen okullar hem şeyleri hem de eserleri ihmal etse ve bir bakıma hor görse de, doğa felsefesinin nihai ve gerçek amacı doğaya ait şeylerin, cisimlerin, çözümlerin, makinelerin ve sayısız diğеr tikelin üzerinde hâkimiyet kurmaktır.

Ancak Oidipus'a sorulan ve sonunda Thebe krallığını getiren bilmece insanın doğasıyla alâkalıdır; çünkü insan doğasını detaylıca inceleyen ve araştıran kişi bir bakıma kendi kaderini kontrol edebilir ve egemenliği, idareyi kazanmak için doğmuş gibi görünür. Bu sebeple Vergilius yönetme sanatını doğru bir şekilde Romalıların sanatı olarak göstermiştir.⁷⁰ Dolayısıyla Augustus Caesar'ın mühründe Sphinks şeklini, kazara da olsa isteyerek de olsa, kullanması

69 Bu, *Novum Organum*'da sıklıkla telkin ettiği şeydir, yani: bilgi ve güç karşılıklıdır; öyle ki bilgide gelişme kaydetmek, yeni sanatlar geliştirerek doğaya hükmetme gücünde ve eserler, tesisler üretme gücünde gelişmek demektir.

70 "Tu regere imperio populos, Romane, memento :

Hæ tibi enint artes."

Æneid, vi. 851.

son derece yerindedir. Çünkü tüm insanların içinde o, politika konusunda derinlemesine marifetlidir ve hayatı boyunca da insanın doğasıyla ilgili çok sayıda yeni bilmeceyi güle oynaya çözmüştür. Üstelik büyük bir maharetle ve hazırlıklı söylevlerle siyaset yapmadığı durumlarda bir yıkıma uğramasa bile sıklıkla gerçekleşmesi an meselesi olan tehlikelerin içinde siyaset yapardı.

Sphinks ele geçirildiğinde, cesedinin bir eşeğe yüklenmesi masala olanca zekilikle eklenmiştir; çünkü bir kez açık, anlaşılır ve sıradan hale getirildikten sonra en ağır kapasitelerin bile almayacağı kadar derin ve anlaşılması güç hiçbir şey yoktur.

Sphinks'in total, ayağından zayıflığı olan bir adam tarafından ele geçirilmesini unutmamalıyız; çünkü insanlar Sphinks'in bilmecelerinin çözümü için genellikle çok acele ederler; bu yüzden de Sphinks üstün geldiğinde o insanların zihinleri eser ve tesirlerin verdiği yargıyla kuşatılmaktan çok şüphe tarafından eziyete uğrar ve parçalanır.

François-Xavier Fabre (1766–1837)
Oedipus ve Sphinks (1810)

XXIX

PROSERPİNA ya da RUH

Doğa Cisimlerinin İçindeki Ruhun Açıklanması

İmparatorlukların hatırlanmaya değer şekilde tanrılar arasında paylaştırılmasından sonra, Pluto payına düşen ölümler diyarını almış, tanrıçalardan herhangi birine yaranmaya çalışıp, kur yaparak evlenme konusunda ümidini kesmiş ve dolayısıyla da zorunluluk nedeniyle birini zorla alıkoymaya karar vermiş. Pluto bir fırsat kollarken, Ceres'in (*Demeter*) kızı ve en güzel bakire olan Proserpina'yı⁷¹ Sicilya çayırlarında nergis çiçeği toplarken yakalamış ve aceleyle arabasına bindirip azami hürmet gördüğü ve Dis Hanım'ı olarak adlandıracağı yeraltına götürmüştü. Ancak çok sevdiği biricik kızını özleyen Ceres haddinden fazla dalgın ve endişeli hale gelmiş ve eline bir meşale alarak dünyanın her yerinde kızını aramaya koyulmuş; ancak ta ki kızının ölümler diyarına götürülmüş olabileceğinden şüphelenene kadar hepsi nafileymiş. Büyük bir matem ve bolca gözyaşıyla İüpiter'e gidip ondan kızını geri getirmesini ısrarla istemiş; uzun tantanalar sonunda isteğini kabul ettirmiş ancak eğer kızı orada hiçbir şeyin tadına bakmadıysa kurtarılp geri getirilecekti. Bu anne için zor bir durumu ortaya çıkarmış, çünkü Proserpina'nın üç adet nar tanesi yediği fark edilmiş. Buna rağmen Ceres vazgeçmemiş, yeni baştan o kadar yalvarmış ve ağıt yakmış

⁷¹ Proserpina: Roma dininde ölümler ülkesi tanrıçası Persephone'nin karşılığı. Yunan mitolojisinin etkisi altında kalmadan önce bir kıvr tanrıçası olsa gerek. *Age*, S. 281. ç.n.

ki, sonunda Proserpina'nın bir yılı kocası ve annesi arasında bölünmüş; altı ay biriyle, altı ay diğeriyle yaşamasına izin verilmiş. Bundan sonra Theseus ve Peirithoos nadir görülen bir cesaretle Proserpina'yı Pluto'nun yatağından kaçırmaya çalışmışlar ancak yolculukları esnasında yorgun düşmüş ve yer altı krallığındaki bir taşın üzerinde dinlenmişler, bir daha da o taştan kalkamayıp sonsuza kadar orada oturur halde kalmışlar. Haliyle Proserpina da yer altı krallığının kraliçesi olmaya devam etmiş, şu büyük ayrıcalık da kendisinin onuruna ayrıca eklenmiştir: Yer altı krallığına bir kez inen hiç kimsenin geri dönmesine asla izin verilmemiş olsa da, özel bir istisna yapılmış, Proserpina'ya hediye olarak altından yapılma bir dal getiren kimse gelip geri dönebilirmiş. Bu ise büyük karanlık bir korunun içinde yetişen, kendi ağacı olan bir bitki değil de bir başka ağacın üzerinde yetişen ökseotu gibi bir şeymiş ve koparıldığında da daima yeni bir tanesi onun yerine çıkarmış.

AÇIKLAMA – Bu masal doğa felsefesiyle ilgiliymiş ve dünya yüzeyindeki her şeyin meydana çıkarken beslendikleri ve tekrar düşüp geri döndükleri yeraltındaki cisimlerin zengin ve bereketli meziyetlerini derinlemesine inceliyormuş gibi görünmektedir. Antik dönemde yaşayanlar Proserpina ile, Pluto tarafından temsil edilen, dünyanın içine kapatılmış ve hapsedilmiş göksel ruhu simgelemişlerdir; bu ruh ozanların söylediğine göre yukarıdaki yer-küreden ayrılmıştır.⁷² Bu ruh, dünya tarafından gasp edilmiş ya da kapılmış olarak düşünülmektedir, çünkü kaçıp gidecek zamanı ve şansı olduğunda hiçbir şekilde alıkoyulamaz, ancak birlikte işlenebilir ve aniden gerçekleştirilen bir karıştırma ya da ufalama işlemiyle tutulabilir. Bu, havayı suyla karıştırmaya çalışan bir kişinin davranışlarıyla benzer biçimdedir. Suyla havayı karıştırma işlemi de ani ve hızlı bir çalkalamadan başka şekilde gerçekleştirilemez ki; çalkalama esnasında su havayı yakalar ve bir köpüğün içinde bir araya gelirler. Üstelik Proserpina'nın, isimlerini uyuşukluktan ya da sersemlikten alan nergis çiçeği toplarken kaçırılması da zekice eklenmiştir; çünkü üzerine konuşmakta olduğumuz ruhun yeryü-

72 "Sive recens tellus, seductaque nuper ab alta

Æthere, cognati retinebat semina coeli." — Metam. i. 80.

Gian Lorenzo Bernini (1598-1680)
Persephone'nin Kaçırılması (1621)

züne ait cisimler tarafından yakalanmaya en uygun hali, bir bakıma hareketsiz olduğu ve katılaşmaya başladığı haldir.

Proserpina'nın kocasının leydisi ya da hanımı olarak kabul edilmesi ve bu unvanın herhangi diğer bir tanrı eşine verilmesi bir şereftir, çünkü bu ruh tüm eylemlerini yer altı ülkesinde gerçekleştirirken, Pluto ya da dünya ahmak bir halde kalır ya da bir bakıma bu eylemlerden bihaberdir.

Ceres tarafından simgelenen gökyüzü ya da gök cisimlerinin etkinliği bu ruhu dışarı çıkarmaya zorlamak ve eski durumuna getirmek için bitmez tükenmez bir gayretle çabalamaktadır. Üstelik Ceres'in ya da gökyüzünün elindeki meşale şüphesiz, dünya gezeninin her yanına ışık saçan ve eğer mümkünse Proserpina'nın geri getirilmesinde ya da yer altındaki ruhu eski durumuna getirilmesinde en büyük paya sahip olması gereken güneş anlamına gelmektedir. Yine de İüpiter ile Ceres arasındaki anlaşma şartında mükemmel bir şekilde tarif edilen davranıştan sonra, Proserpina hâlâ yer altında kalmakta ve yaşamaktadır. Çünkü ilk olarak katı ve yeryüzüne ait cisimlerdeki ruhu alıkoymanın iki yolu olduğu kesindir; biri salt şiddet ve hapsedme olan yoğunlaştırma ya da etrafını çevirmeyken; diğeri uygun bir şekilde beslemektir ki bu da rahat ve doğal olanıdır. Çünkü içerilen ruh kendini beslemeye ve geliştirmeye başladıktan sonra uçup gitmek için acele etmez, sanki kendi dünyasına yerleşmiş gibi kalır. Üstelik bu da Proserpina'nın narın tadına bakmasının anlamıdır; hem bu olmasaydı Proserpina meşaleyle dünyayı dolaşan Ceres tarafından çoktan yukarı çıkarılmış ve bu nedenle de dünya da ruhundan mahrum kalmış olurdu. Çünkü metallerin ve madenlerin içindeki ruh özel bir yöntemle kütlenin katılığı sayesinde işlenebilse de, bitkilerin ve hayvanların ruhu, gönüllü bir şekilde alıkonulmadığı, yani yudumlanmadığı ya da yenilmediği sürece kaçabilecekleri açık kanallara sahiptir.

Anlaşmanın ikinci maddesi, yani Proserpina'nın altı ay annesiyle, altı ayda kocasıyla kalması, bir senenin ikiye bölünmesini zekice tasvir eder; çünkü dünya boyunca yayılan ruh yaz ayları boyunca yerin üzerinde, bitkiler dünyasında yaşarken kış ayların-

da yer altına geri döner.

Theseus ve Peirithoos'un Proserpina'yı geri getirme girişimi şunu simgelemektedir: Birçok bedende dünyaya inen daha zeki ruhlar sıklıkla yer altına ait ruhu içlerine almakta, kendileriyle birleştirmekte ve bu ruhu alıp götürmekte başarısız olur, aksine bu ruh tarafından katılaştırılırlar ve Proserpina'nın egemenliğine eklenip orada yaşayanların sayısını artırmak suretiyle bir daha yukarı çıkamazlar.⁷³

Biz kabul etsek de etmesek de simyacılar altın dalla ilgili getirdiğimiz açıklamayı kabul etmeye meyilli olacaklardır, çünkü altından yapılma dağları ve Pluto'nun kapılarından başlayarak doğaya ait cisimlerin altından yeniden yapılmasını vaat ederler. Ancak onlara ait teorinin herhangi doğru bir temeli olmadığına ve bu teorinin doğruluğuna yönelik umut verici ya da pratik kanıtların olmadığına iyice ikna olmuş durumdayız. Dolayısıyla kendilerini beğenmişliklerini onlara bırakarak masalın bu son kısmına ait kendi düşüncelerimizi istediğimiz şekilde açıklamalıyız. Antik dönemlerde yaşayanlardan kalan sayısız tasvirden ve anlatımdan doğaya ait cisimleri korumanın ve bir dereceye kadar yenilemenin umutsuz olunacak bir şey ya da imkânsız bir şey olarak değil, bunun aksine tamamıyla uygulanamazdan çok anlaşılması güç ve alışıldık şeylerin dışında bir şey olarak değerlendirildiğinden eminiz. Üstelik mevcut durum için de fikirleri böyleymiş gibi görünmektedir, çünkü bu dalı geniş ve sık bir korunun içinde bulunan sonsuz sayıdaki çalının arasına yerleştirmişlerdir. Bu dalın altın olduğunu varsaymışlardır, çünkü altın kalıcılığın simgesidir. Doğal değil de sonradan olan bir şeymiş numarası yapmışlardır, çünkü böylesi bir eser herhangi bir büyüden ya da herhangi basit veya salt doğal yollardan değil de sanattan beklenecek bir şeydir.

73 Birçok filozofun bu konuda çeşitli tahminleri vardır. Özellikle Sör Isaac Newton, yer-yüzünün kendisini canlandıran ruhu kuyruklu yıldızlardan aldığından şüphelenmekteydi. Üstelik filozofiyönü olan kimyacılar ve astrologlar da çok sayıda olağanüstü ayırım ve çeşitliliği düşünme eğilimindeydi. -Bkz. Newton, Princip. lib. iii. p. 473. &c.

Hendrick Goltzius (1558 -1617)
Zeus (1592)

XXX

METİS ya da NASİHAT

Hükümdarların ve Konseylerin Açıklanması

Antik dönem ozanları İüpiter'in, ismi açık bir şekilde nasihat anlamına gelen Metis'i karısı olarak aldığını ve Metis'in kendisinden gebe olduğunu anladığında doğumu beklemeden onu yiyip yuttuğunu; bu sebeple kendisinin de gebe kaldığını ve şaşılacak bir şekilde doğum yaptığını; silahlarla kuşanmış Pallas'ı kafasından ya da beyninden doğurduğunu anlatırlar.

AÇIKLAMA – Bu masal, düz anlam bakımından canavarca saçma görünürken, bir devlet sırrı içeriyormuş gibi görünmekte ve becerikli kralların sahip oldukları otorite ve görkemin kutsallığını sadece korumak değil, bir de insanlar arasında büyüüp yükselmesi için konseylerini sıklıkla yanlarında bulundurduklarını göstermektedir. Çünkü krallar sıklıkla kendilerini konseylerine bir bakıma nikâh gibi bir bağla bağlar ve en önemli meseleler hakkında sağduyulu ve takdire şayan bir teamüle göre konseyle tartışır ve konuşurlar. Aynı zamanda bunun görkemlerini azaltmadığının da doğru bir şekilde farkındadırlar. Ancak mesele bir kez, bir nevi bir doğum olan hüküm ya da emir durumuna geldiğinde kral, eylem onların keyfine bağılıymış gibi görünmesin diye konseyin daha ileri gitmesini engeller. Dolayısıyla bundan sonra kral genellikle hüküm ve emir kendisinden geliyormuş gibi görünmesi için, bir bakıma konseyin rahminde (kendisinden çıktı-

ğına emin olduğu haksız bir mesele olmadığı sürece), işlenmiş, özenle hazırlanmış ya da biçimlendirilmiş ne varsa üstlenir.⁷⁴ Üstelik bu hüküm ya da uygulama zorunluluğu ima edecek şekilde ihtiyat ve tedbirle ilerlerken, kuşanmış Pallas figürüyle ince bir biçimde özetlenmiştir.

Ayrıca tüm payeyi kendilerine almadıkları, insanların tüm iyi ve erdemli hükümlerin kendi zihinlerinden, yani biricik akıl ve muhakeme güçlerinden kaynaklandığını düşündürmediği sürece krallar, otoritelerinin, özgür iradelerinin ve kimsenin kontrol edemeyeceği seçimlerinin etkileniyormuş gibi görünmesinden memnun değildir.

74 Bu tutum, XIV. Louis'in yönetim şeklini çarpıcı bir şekilde betimler. XIV. Louis, şahsen orada bulunup coup de main ile şehir alınırken görünebilsin diye hızlı bir zaferle taçlanması muhtemel olan herhangi bir kuşatmanın başarısının kendisine bildirilmesi hususunda generallerine özel bir emir vermişti.

XXXI

SİRENLER ya da HAZLAR

İnsanoğlunun Hazlar İçin Duyduğu Tutkunun Açıklanması

GİRİŞ – Masal kaba anlamıyla hazza duyulan ölümcül dürtüyü doğru ve yeterli bir şekilde açıklamaktadır. Ancak antik mitoloji bizim gözümüze yanlış bir şekilde ezilmiş ve suyu çıkarılmış bir bağbozumu gibi görünmektedir; çünkü ondan bir şeyler çıkartılabilse bile yine de daha mükemmel kısımlar el değmemiş üzüm salkımlarının arkasında kalmaktadır.

MASAL – Sirenler'in⁷⁵ Akheloos ile Musalar'dan biri olan Terpsikhore'nin kızları oldukları söylenir. Önceleri kanatları varmış ancak düşüncesizce yarıştıkları Musalar tarafından mağlup edildikten sonra kanatlarını kaybetmişler ve Musalar da bu kanatların tüylerinden kendilerine taç yapmışlar, öyle ki bu sefer de Sirenler'in annesi hariç Musalar bu kanatları kafalarına takar olmuşlar.

Sirenler hoş bir adada yaşar ve ne zaman gözetleme kulelerinden yaklaşan bir gemi görseler gemicileri önce müzikleriyle yakalar, sonra da kıyıya doğru çekip yok ederlermiş.

Şarkı söyleyişleri her zaman aynı değilmiş, her bir kişiyi büyü-

⁷⁵ Sirenler (Seirenler): İlkın *Odyseia*'da sözü geçen, kadın gövdeli, kuş kanatlı ve güzel sesli olarak betimlenen denizkızlarıdır. Sonradan ortaçağın yarattığı ve özellikle kuzey folklorunda görülen figürlerin etkisiyle Sirenler kanatlı olmaktan çıkmış ve yarı insan, yarı balık biçiminde denizkızları diye canlandırılmıştır. Ne var ki bu imge Yunan mitosuna büsbütün yabancısıdır. Age, S. 293. ç.n.

leyip ele geçirmek için o kişinin doğasına göre melodilerini değiştirirlermiş. Üstelik Sirenler öyle yok ediciymiş ki gömmedikleri esirlerinin kemikleri nedeniyle yaşadıkları adalar çok uzaklardan beyaz görünürmüş.

Sirenler'den korunmak için iki farklı çare üretilmiş, biri Odysseus tarafından diğeri de Orpheus tarafından. Odysseus arkadaşlarına kulaklarını balmumuyla kapatmalarını emretmiş ve Sirenler'i tecrübe etme kararıyla ama tehlikeden de sakınmak isteğiyle arkadaşlarından kendisini geminin ana direğine sıkıca bağlamalarını buyurmuş ve kendisi yalvarsa bile çözmemeleri için sıkıca tembihlemiş. Ancak Orpheus kendini bağlamaya gerek duymadan, harpının yüksek sesiyle tanrılara övgüler söyleyerek Sirenler'in sesini bastırmış ve tehlikeden kurtulmuş.

AÇIKLAMA – Bu didaktik bir masaldır ve yorumlaması kolay görünmemektedir. Çünkü hazlar, zihninin etkinliğine ya da sevincine katılan bereket ve zenginlikten kaynaklanır.⁷⁶ Eski zamanlarda hazların yarattığı ilk dürtüler çabuk ve sanki kanatları varmışçasına insanoğlunu ele geçirirmiş, ancak sonrasında üstün gelen bilim ve felsefe en azından zihni biraz sınırlama ve şeylerin sonucunu düşündürme gücüne sahipmiş ve böylece de hazları kanatlarından mahrum bırakmış.

Bu zafer büyük oranda Musalar'ın onuruna ve donatılmasına katkıda bulunmuş; çünkü birkaç örnek tarafından felsefenin hazları aşağılaması belli olduktan sonra felsefe birden bire bir manada dünyaya sabitlenmiş ruhu yükselten ve yücelten görkemli bir şeymiş gibi görünür ve böylece insanoğlunun kafasının içinde bulunan düşünceleri bir bakıma kanatlı ya da yüce hale getirir.

Sadece Sirenler'in annesinin başında kuş tüyü yokmuş, bu da şüphesiz üstünkörü bir eğitimi, zevk ve laubalilik için icat edilen ve kullanılan bir eğitimi simgelemektedir; buna tanınmış bir örnek olarak Petronius'u verebiliriz. Kendisi ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra şen, saçma komikliklerine devam etmiş ve Tacitus'un gözlemlerine göre bilgisini kendisini teselli etmek ve

76 *Biri ırmak Akheeloos tarafından ve diğeri de kitharayı icat eden ve dans etmekten zevk alan bir Musa olan Terpsikhore tarafından simgelenir.*

eğlendirmek için kullanmış, zihnin sıkılığını ve azmini veren söylevler yerine hoş şiirler ve mısralardan başka bir şey okumamıştır.⁷⁷ Böylesi bir bilgi, taçları Musalar'ın kafasından koparıp Sirenler'e geri veriyormuş gibi görünüyör.

Sirenler'in belli adalarda yaşadıkları söylenmektedir, çünkü hazlar genellikle inzivaya çekilmeye ve sıklıkla da toplumdan sakınmaya çalışır. Üstelik şarkıları ve şarkılarındaki yıkıcılık ve pek çok hüner bir açıklamaya ihtiyaç duymayacak kadar açık ve ortadadır. Ancak beyaz falezler gibi kıyılar boyunca uzanan ve uzaklardan görünen kemik ayrıntısı çok daha ince bir alegori içermekte ve diğerlerinin felaketleriyle talihsizliklerini simgelemektedir. Üstelik çok aşikâr ve görünür olsa da insanoğlunun doğasının hazlar tarafından yozlaştırılmasını engellemek için bu felaketlerin pek bir gücü yoktur.

Sirenlere karşı bulunan çarelerin alegorisi zor değil ancak son derece bilgece ve muhteşemdir; aslına bakılırsa ikisi felsefeden ve biri dinden olmak üzere, ayrıca şiddet içeren kötülöklere karşı kurnazlığı olan üç çare ortaya atılmıştır.

Sakinmanın ilk yolu başlangıçtaki cezbediciliğe karşı koymak ve zihni tahrik edecek ya da etkileyecek tüm durumlardan özenle kaçınmak ve bu durumları kestirip atmaktır; üstelik bu durum kulakların tıkanmasıyla güzelce anlatılmıştır, bu Odysseus'un arkadaşları gibi kaba ve avam zihinler için zorunlu olarak kullanılacak türden bir çaredir.

Ancak eğer zihin azim ve kararlılıkla iyice korunabilirse soylu ruhlar hazzın ortasındaiken bile hazlara karşı koyabilir. Üstelik böylece, kendilerini tamamıyla teslim etmeden ya da boyun eğmeden, kendi meziyetlerini ciddi bir şekilde deneyebilmenin keyfine ve hazların çılgınlığı ile ahmaklığı hakkında etraflı bir bilgiye sahip olurlar; özgür bıraktığı sayısız hazzın hepsiyle hesabını

77 "Vivamus, mea Lesbia, atque amemus;

Rumoresque senum severiorum

Omnes unius estiraemus assis. " — Catull. Eleg. v.

Bir adet daha —

"Jura senes norint, et quod sit fasque nefasque

Inquirant tristes; legumque examina servant."

Metam. ix. 550.

kapattığında Solomon'un kendisi hakkında ileri sürdüğü şey de buydu: "Ancak bilgelik hâlâ benimle birlikte." Odysseus örneğine göre, eğer tehlikeli nasihatlere ve zihni sarsacak, karıştıracak en büyük güce sahip olan arkadaşlarının ve yoldaşlarının dalkavukluklarına kulaklarını tıkarlarsa, meziyetleri bakımından böylesi kahramanlar dolayısıyla en büyük haz dürtüleri karşısında umursamaz olabilir ve kendilerini tehlikenin uçurumlarında durdurabilir.

Ancak her cezbedici şeye karşı en muhteşem çare, yüksek sesle tanrılara övgüler söyleyip sesleri karıştıran ve Sirenler'in müziğinden kendini koruyan Orpheus'un yöntemidir; çünkü ilahi tefekkür duyu hazlarını sadece güçte değil hoşlukta da aşar.

Edward Armitage (1817–1896)
Sirenler

ANTİK BİLGELİK

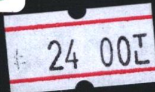
FRANCIS BACON

TAM METİN
Türkçe'de ilk kez

Francis Bacon, deneyci (ampirik) felsefenin öncüsü olmakla birlikte, bilimdeki yöntem ve anlam sorununun üzerinde önemle durmuş, bilimsel araştırmaya kurumsal bir kimlik kazandırmayı amaçlayan ilk düşünürdür.

Skolastik düşüncenin yaydığı bilgisizlik ve cehalet; yaşamını aklı ve bilimi bağnazlığın, kilisenin baskısından kurtarıp özgürleştirmeye adanmış Bacon gibi ileriye gören, bakış açısı geniş bir filozof için hiçbir biçimde katlanılabilir şeyler değildi. Pek çok alanda olduğu gibi, mitolojiyi de kendi çıkarları için sefil bir şekilde eğip bükenlere ve kötüye kullananlara karşı koyan Francis Bacon, otuz bir klasik Greko-Romen mitini incelediği *Antik Bilgelik* adlı eserini kaleme aldı, mitlerdeki sembolik dili, kendine özgü üslubuyla yorumladı.

19
84
YAYINEVİ

